

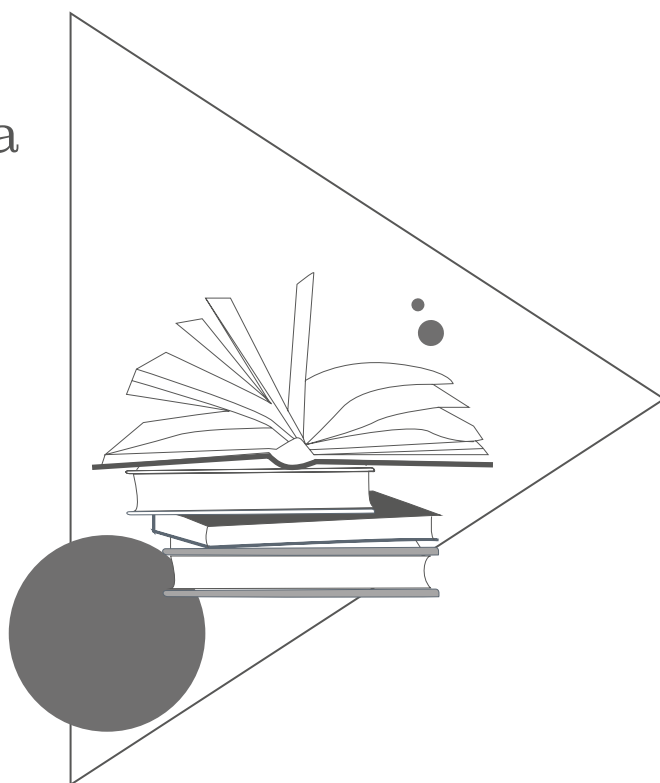
Praktiskā rokasgrāmata
**Taisnīguma
atjaunošanas
pieejas darbā ar
bērniem**

Projekts īstenots ar Eiropas Savienības programmas "Tiesības, vienlīdzība un pilsonība" (TVP) līdzfinansējumu

Praktiskā rokasgrāmata

**Taisnīguma
atjaunošanas
pieejas darbā ar
bērniem**

Publikācijas koordinators un izdevējs – Starptautiskā Jauniešu justīcijas observatorija. Tāpat publikācijas izveidē iesaistījās Jauniešu justīcijas aģentūra, Lēvenas Katoļu universitāte (*KU Leuven*), Somijas Nacionālais veselības un labklājības institūts, kā arī Eiropas Forums taisnīguma atjaunošanai. Šīs rokasgrāmatas autori: Brunilda Pali (*Brunilda Pali*) un Silvija Randaco (*Silvia Randazzo*). Šī dokumenta nodaļu autori: Brunilda Pali (*Brunilda Pali*) (nodaļa par Beļģiju), Inge Vanfrehema (*Inge Vanfraechem*) (nodaļa par Beļģiju), Kelvins Doertī (*Kelvin Doherty*) (nodaļa par Ziemeļīriju), Kolīna Hīnija (*Colleen Heaney*) (nodaļa par Ziemeļīriju), Henriks Elonheimo (*Henrik Elonheimo*) (nodaļa par Somiju) un Aune Flinka (*Aune Flinck*) (nodaļa par Somiju).

Šīs rokasgrāmatas sagatavošana ietilpst Eiropas Savienības programmas "Tiesības, līdztiesība un pilsonība" līdzfinansētā projekta "Taisnīguma atjaunošanas prakses darbā ar cietušajiem bērniem ieviešana" (*Implementing Restorative Justice with Child Victims*) (dotācijas nolīguma numurs JUST/2015/RDAP/AG/VICT/9344) plānotajās aktivitātēs.

Šī publikācija atspoguļo tikai autoru uzskatus. Tajā paustie uzskati nekādā veidā nevar tikt izmantoti, lai atspoguļotu Eiropas Komisijas viedokli.

PUBLICĒJA

International Juvenile Justice Observatory (IJJO)
50 Rue Mercelis, Brussels, 1050 (Belgium)
oijj@oijj.org
October 2018

OBLIGĀTAIS EKSEMPLĀRS

D/2018/14.507/16

GRAFISKAIS DIZAINS

Eva Quintana Oliva

Šī publikācija ir atbilstoši licencēta.

-Creative Commons Atsaucoties–Nekomerčiāli–Nemainot licenci 4.0 Internacionāls (CC BY-NC-SA 4.0)

Saturs

Priekšvārds	1
Pateicības	2
Saisinājumu saraksts	3
Ievads	5
Praktiskās rokasgrāmatas pielietojums	10
 I DAĻA. BĒRNI UN TAISNĪGUMA ATJAUNOŠANAS PROCESS	
Ievads	15
1.1. Bērni justīcijas sistēmā	15
1.2. Starptautiskie un Eiropas standarti un aizsardzības līdzekļi juvenālās justīcijas un taisnīguma atjaunošanas jomā	17
Apvienoto Nāciju Organizācija	17
Eiropas Padome	20
Eiropas Savienība	23
 II DAĻA. TAISNĪGUMA ATJAUNOŠANAS PIEEJAS DARBĀ AR BĒRNIEM – DAUDZSOLOŠĀS PRAKSES	
Ievads	33
2.1. Pārskats par taisnīguma atjaunošanas praksēm	34
2.2. Cietušā – likumpārkāpēja mediācija juvenālās justīcijas jomā Beļģijā	38
Ievads	38
Cietušā – likumpārkāpēja mediācijas prakse juvenālās justīcijas jomā	41
Īstenošana	42
Novērtēšana, uzraudzība un pētniecība	46
Gadījumu izpēte	51
2.3. Jauniešu justīcijas sanāksmes Ziemeļīrijā	57
Ievads	57
Jauniešu justīcijas sanāksmes prakse	59
Īstenošana	61
Novērtēšana, uzraudzība un pētniecība	66
Gadījumu izpēte	72

2.4. Cietušā – likumpārkāpēja mediācija Somijā	78
Ievads	78
Cietušā – likumpārkāpēja mediācijas prakse	82
Īstenošana	88
Novērtēšana, pārraudzība un pētniecība	96
Gadījumu izpēte	99

III DAĻA. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

Par bērnu iesaisti taisnīguma atjaunošanas procesos	107
Par taisnīguma atjaunošanas pilotprojektu izstrādi un īstenošanu darbā ar bērniem un jauniešiem	111

IV DAĻA. IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

4.1. Starptautiskie standarti un tiesiskais regulējums	118
4.2 Bibliogrāfiskās atsauces	120
Beļģija	120
Ziemeļīrija	122
Somija	123

Priekšvārds

Veras Jourovas (Věra Jourová), Eiropas tiesiskuma, patērētāju un dzimumu līdztiesības komitejas komisāres priekšvārds.

Bērni justīcijas sistēmā, neatkarīgi no tā, vai viņi ir cietušie, vai likumpārkāpēji, vispirms ir bērni. Un pret viņiem jāizturas kā pret bērniem, tāpēc viņiem ir īpašas tiesības ES. Mūsu pienākums ir atbalstīt bērnus šādā traumatiskā pieredzē un mums ir attiecīgi tiesību akti, kas noteic tā darīt.

Pirmkārt, Cietušo tiesību Direktīva nosaka saistošu tiesību kopumu noziegumos cietušajiem un pienākumus dalībvalstīm. Kaut arī Direktīva attiecas uz visiem noziegumu upuriem, tajā īpaša uzmanība tiek pievērsta cietušajiem bērniem, lai nodrošinātu to, ka, primāri, tiek ņemtas vērā bērna vislabākās intereses. Tas ietver tiesības uz specializētiem atbalsta pakalpojumiem, kuros ņemtas vērā cietušo, kuri ir neaizsargāti, piemēram, ļoti mazi bērni vai bērni ar invaliditāti, īpašās vajadzības.

Otrkārt, Direktīva par procesuālajām garantijām bērniem, kuri tiek turēti aizdomās vai apsūdzēti kriminālprocesā, ir vērsta uz to, lai atvieglotu tiesas pieejamību, jo īpaši, paredzot obligātu advokāta palīdzību. Šī Direktīva definē kopējus obligātos noteikumus par brīvības atņemšanu, aizturēšanas alternatīvām un savlaicīgu un rūpīgu izturēšanos jautājumos, kas saistīti ar bērniem. Tagad mēs strādājam ar ES valdībām, lai šis tiesību akts korekti tiktu piemērots visā ES no 2019. gada jūnija.

Tas būtu visu mūsu interesēs, lai bērniem būtu īpašas tiesības un aizsardzība, kad viņi nokļūst justīcijas sistēmā. Ja mēs neizturēsim šo pārbaudi, tas ietekmēs mūs ne tikai atsevišķos gadījumos, bet arī mūsu sabiedrību kopumā.

Darbs ar visneaizsargātākajiem, iespējams, ir vissvarīgākais pārbaudījums mūsu justīcijas sistēmai un cilvēkiem, kuri tajā ir iesaistīti. Mums ir jādara viss iespējamais, lai šo pārbaudījumu veiktu, pēc iespējas, labāk.

Tāpēc es atzinīgi vērtēju šo praktisko rokasgrāmatu. Tā palīdzēs praktiķiem un lēmumu pieņēmējiem īstenot un veicināt veiksmīgas taisnīguma atjaunošanas sistēmas un iedrošināt savstarpēju mācīšanos šajā ļoti būtiskajā jautājumā. Tādējādi tā arī palīdzēs stiprināt bērnu tiesības visā Eiropas Savienībā.

Pateicības

Starptautiskā Jauniešu justīcijas observatorija (SJO) vēlas izteikt pateicību šīs rokasgrāmatas autoriem, kas dalījās ar savām zināšanām un pieredzi. Īpaša pateicība tiek pausta Brunildai Pali (*Brunilda Pali*) un Silvijai Randaco (*Silvia Radazzo*) par ilgtermiņa ieguldījumu šīs rokasgrāmatas izveidē. Tāpat darbs pie šīs rokasgrāmatas nebūtu bijis iespējams bez to autoru līdzdalības un zināšanām, kas strādāja pie rokasgrāmatas nodaļām par Ziemeļīriju, Somiju un Beļģiju – Inge Vanfrehema (*Inge Vanfraechem*) no Beļģijas (B. Pali līdzautore), Kelvins Dohertijs (*Kelvin Doherty*) no Ziemeļīrijas (Jauniešu justīcijas aģentūra), kā arī Aune Flinka (*Aune Flinck*) un Henriks Elonheimo (*Henrik Elonheimo*) no Somijas (Somijas Nacionālais veselības un labklājības institūts). Pateicību par vispārējo rokasgrāmatas satura kvalitāti izsakām ekspertiem Ingei Vanfrehemai (*Inge Vanfraechem*) (Eiropas Forums taisnīguma atjaunošanai) un Ivo Aertsenam (*Ivo Aertsen*) (Lēvenas Katoļu universitāte).

SJO un rokasgrāmatas autori vēlas izteikt lielu pateicību ekspertiem par vērtīgo ieguldījumu, palīdzot nodrošināt šajā dokumentā ietvertās informācijas precizitāti, proti, Timam Čepmenam (*Tim Chapman*) un Hjū Kembelam (*Hugh Campbell*) no Ulsteras Universitātes (*Ulster University*), kā arī citiem nozares speciālistiem. SJO un rokasgrāmatas autori vēlas izteikt īpašu pateicību Beļģijai – Denī van Doselēram (*Denis Van Doosselaere*), Filipam Geilijam (*Philip Gailly*), Bī van Severenai (*Bie Van Severen*) un Stefanam Viaenem (*Stefaan Viaene*) (mediācijas dienesti, proti, *Arpege* un *Alba*); Ziemeļīrijai – Kolīnai Hīnijai (*Colleen Heaney*) (Jauniešu justīcijas aģentūra) un Laurai Dankanai (*Laura Duncan*) (Analītisko pakalpojumu grupa, Tieslietu departaments); un Somijai – Jūlijai Sārholmī (*Julia Saarholm*) (Helsinku mediācijas birojs).

Projekts “Taisnīguma atjaunošanas prakses darbā ar cietušajiem bērniem ieviešana”, kura ietvaros tika izstrādāta šī rokasgrāmata, tiek īstenots sadarbībā ar dažādiem projekta partneriem, tostarp sadarbībā ar: Lēvenas Katoļu universitāti, EFTA, Ulsteres Universitāti, Somijas Nacionālo veselības un labklājības institūtu, Jauniešu justīcijas aģentūru (Ziemeļīrija), Valsts probācijas dienestu (Latvija), *Direction de la Protection Judiciaire de la Jeunesse* (Francijas Tieslietu ministrija), Francijas Institūtu taisnīguma atjaunošanas pieeju jomā (Francija) un Sociālo pasākumu un prakses institūtu (Bulgārija).

Projekta partneri vēlas izteikt pateicību arī Eiropas Savienībai par šī projekta finansēšanu programmas “Tiesības, vienlīdzība un pilsonība” (TVP) ietvaros.

Saīsinājumu saraksts

CEPEJ

Eiropas Padomes izveidotā Tiesiskuma efektivitātes izvērtēšanas komisija

ZKI

Ziemeļīrijas Krimināltiesību inspekcija

DPJJ

Direction de la Protection Judiciaire de la Jeunesse (Francijas Tieslietu ministrijas Jauniešu tiesību aizsardzības direktorāts)

ECPAK

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija

EFTA

Eiropas Forums taisnīguma atjaunošanai

ES

Eiropas Savienība

FEMMO

Fédération des Equipes Mandatées en Milieu Ouvert

ĢGS

Ģimenes grupu sanāksme

HCA

Herstelgerichte en constructieve afhandelingen (atjaunojoši un konstruktīvi pasākumi)

IFRJ

Institut Français pour la Justice Restaurative (Francijas Institūts taisnīguma atjaunošanas jomā)

SJJO

Starptautiskā Jauniešu justīcijas observatorija

ZIR

Ziemeļīrija

OSBJ

Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg (Jauniešu atbalsta iestāde)

P

Prokuratūra

BKU

Belfāstas Karaliskā universitāte

AT

Atjaunojošais taisnīgums

DJJIS

Dienvidaustrālijas Jauniešu justīcijas izlīguma sanāksme

SPPI

Sociālo pasākumu un prakses institūts

SARE

Services d'actions restauratrices et éducatives (Atjaunojošo un izglītības pasākumu dienests)

THL

Somijas Nacionālais veselības un labklājības institūts

ANO

Apvienoto Nāciju Organizācija

ANOKBT

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par bērna tiesībām

CLM

cietušā – likumpārkāpēja mediācija

JKK

jauniešu sanāksmju koordinatori

JJA

Jauniešu justīcijas aģentūra

JJL

Jauniešu justīcijas likums

Ievads

Starptautiskā Jauniešu justīcijas observatorija (turpmāk – SJO), kuras galvenā mītne atrodas Briselē, tika dibināta 2002. gadā, par iestādes galveno darbības mērķi izvirzot jauniešu tiesvedības taisnīguma veicināšanu globālā mērogā. Kopš tā laika SJO ir pakāpeniski attīstījusi savas darbības virzienus un paplašinājusi savu pētniecisko darbību tiesu sistēmas jomā kopumā.

SJO tika iecerēta kā starpnozaru informācijas, komunikācijas, diskusiju, pētniecības un priekšlikumu veidols, kas tostarp ietvertu dažādas jomas, kas skar jauniešu tiesvedības taisnīguma veicināšanu visā pasaulē. Minētā iestāde sadarbībā ar universitātēm un izcilības centriem iesaistās pētniecības projektos, līdzdarbojoties gan projektu vadībā, gan kā projektu dalībnieks, tādējādi sniedzot ieguldījumu specializētu zināšanu, kas skar tiesu sistēmas un nepilngadīgo noziedzības jomas, attīstībā, kā arī līdztekus veicinot sabiedriskās politikas efektivitāti. Iestādes mērķis ir pastāvīga dienesta izveide, kas darbotos kā tikšanās vieta, darba vide un pārdomu telpa tieslietu, psiholoģijas, medicīnas, socioloģijas, apmācību, kriminoloģijas un izglītības nozarēs strādājošajiem profesionāļiem.

Šis praktiskā rokasgrāmata izstrādāts Eiropas Savienības programmas “Tiesības, līdztiesība un pilsonība” (TLP) finansētā projekta “Taisnīguma atjaunošanas prakses darbā ar cietušajiem bērniem ieviešana” ietvaros. Projekta vadību uzņēmis SJO sadarbībā ar Lēvenas Katoļu universitāti, Eiropas Forumu taisnīguma atjaunošanai (*European Forum for Restorative Justice*), kā arī valsts un nevalstiskajām struktūrām (dalībnieki), ko pārstāv sešas valstis: Nacionālais veselības un labklājības institūts (Somija), Jauniešu justīcijas aģentūra (Ziemeļīrija), Valsts probācijas dienests (Latvija), Francijas Tieslietu ministrijas Jauniešu tiesiskās aizsardzības direktorāts (*Direction de la Protection Judiciaire de la Jeunesse*), Francijas Institūts atjaunojošā taisnīguma jomā (*Institut Français pour la Justice Restaurative*) un Sociālo pasākumu un prakses institūts (SPPI) (Bulgārija).

Projekta mērķis ir attīstīt un veicināt pienācīgus aizsardzības pasākumus un standartus taisnīguma atjaunošanas jomā, ņemot vērā to, ka bērni ir galvenās ieinteresētās personas vai nu kā cietušie, vai kā noziedzīgu nodarījumu izdarītāji, kā arī nodrošināt sekmīgu taisnīguma atjaunošanas prakses darbā ar bērniem un jauniešiem ieviešanu ES. Projekts sniedz savstarpējas mācīšanās un labākās prakses apmaiņas iespējas sešu projektā iesaistīto valstu starpā. Trīs no minētajām valstīm jau sekmīgi ieviesušas taisnīguma atjaunošanas praksi darbā ar bērniem un šo valstu (Beļģijas, Ziemeļīrijas

un Somijas) pieredze ir izklāstīta šajā rokasgrāmatā, savukārt pārējās trīs valstis (Francija, Latvija un Bulgārija) ievieš taisnīguma atjaunošanas praksi uzraudzīta izmēģinājuma projekta ietvaros.

Strādājot pie projekta īstenošanas, SJJO iecerējusi piedalīties ES Direktīvas 2012/29/ES ("Cietušo personu tiesību direktīva") un ES Direktīvas 2016/800 par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā īstenošanā. Abās direktīvās uzsvēta nepieciešamība nodrošināt to nozares profesionāļu apmācības, kas iesaistīti taisnīguma atjaunošanas procesos "tādā līmenī, kas ir atbilstīgs viņu saskarsmei ar bērniem" un nodrošināt, ka "tiek ievēroti profesionālie standarti ar mērķi nodrošināt, ka šādus pakalpojumus sniedz objektīvi, ar cieņu un profesionāli".

Projekta īstenošanas laikā īpaša vērība tika pievērsta cietušo bērnu iesaistīšanai taisnīguma atjaunošanas procesos, neskatoties uz to, cik nopietns izaicinājums tas ir. Gluži pretēji – tieši tāpēc, ka šajā procesā nākas saskarties ar ievērojamām grūtībām. Direktīvas 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus, mērķis ir stiprināt cietušo un to ģimeņu tiesības un tajā atkārtoti uzsvēta jaunatnes kā cietušās puses īpašā neaizsargātība. Patiesi, bērni ir daudz neaizsargātāki pret viktimizāciju nekā pieaugušie, ņemot vērā bērna brieduma, intelektuālo spēju, pieredzes un paškontroles trūkumu. Tas norāda uz to, ka bērni ir daudz neaizsargāti pret viktimizāciju un to, ka kļūšana par cietušajiem palielina to neaizsargātību.

Papildus jau pastāvošajiem riskiem, cietušie bērni ir vairāk pakļauti arī reviktimizācijas riskam, saskaroties ar tradicionālo kriminālprocesu. Kā norādīts Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras (FRA) pētījumā, dalība tiesvedības procesos rada spriedzi ikvienai iesaistītajai pusei, tomēr bērniem šos apstākļus izturēt ir vēl grūtāk, jo tiesu sistēmas nav pielāgotas, lai ņemtu vērā bērnu īpašās vajadzības. Atbilstoši FRA konstatētajam, bērni (gan cietušie, gan liecinieki, gan citādi tiesvedībā iesaistītās puses) vēlas tikt uzklauti, un viņi vēlas, lai tas notiek drošā un draudzīgā vidē; viņi vēlas, lai nozares speciālisti, kuri komunicē ar šiem bērniem, spēj nodrošināt cieņpilnu attieksmi un radīt drošības sajūtu. Bērni spēj brīvi izteikties, atrodoties bērniem draudzīgā vidē, kurā tiek garantēta sapratne un iejūtība; un viņi augstu novērtē iespēju tikt uzklautiem un saņemt atbalstu visā šī procesa laikā¹.

¹ Laika posmā no 2015.gada līdz 2017.gadam Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra (FRA) ir publicējusi divus ziņojumus: "Bērniem draudzīga justīcijas sistēma – speciālistu viedokļi un pieredze par bērnu līdzdalību civillietu un kriminālās justīcijas procesos 10 ES dalībvalstīs" (2015) un "Bērniem draudzīga justīcijas sistēma – bērnu viedokļi un pieredze, kas ir iesaistīti tiesvedībā kā cietušie, liecinieki vai citas puses deviņās ES dalībvalstīs" (2017).

Kā norāda viena no šīs rokasgrāmatas līdzautorēm, Brunilda Pali, nedz tradicionālā justīcija, nedz tradicionālais tiesvedības process, kas "spēj izmērīt indivīda ciešanas un piemērot atbilstošu sodu", neapmierina cietušo vajadzības, nereti atstājot šīs cietušo vajadzības un lūgumus bez ievērības. Viņa izsaka interesantu apgalvojumu: "Taisnīguma atjaunošana ir pretrunā ar taisnīguma imidžu (Temīdu) visos tā aspektos: acu aizsējs, svāri un zobens. Tā acis un ausis ir plaši atvērtas, lai redzētu sejas un dzirdētu balsis gan no tiem, kas radījuši kaitējumu, gan no tiem, kuriem kaitējums ir nodarīts. Nav augstprātīgi jāvērtē, ka ir iespējams izmērīt indivīda ciešanas un pielāgot atbilstošu sodu. Tas attiecas uz cilvēku darbību neatgriezeniskumu. Izdarīto nevar padarīt par nebijušu. Nepastāv tāds jēdziens kā sāpju vienlīdzība. Noziegums un sods nav savstarpēji aizvietojami jēdzieni. Šis uzskats ir jāmaina²."

Eiropā un citviet veiktie pētījumi atklāj, ka pēc taisnīguma atjaunošanas procesa cietušajiem ir zemāks baiļu līmenis un pēctraumatiskā stresa sindroma risks. Pētījumu, kuros ietverti dati gan par jauniešiem, gan pieaugušajiem, metaanalīzes apliecina, ka taisnīguma atjaunošanas procesu rezultātā cietušās puses ir apmierinātākas par piemēroto restitūciju. Noslēdzoties taisnīguma atjaunošanas procesam, cietušās personas atzīst, ka tām vairs nav tik lielas bailes par to, ka pāridarītājs nākotnē varētu izdarīt vēl citus pret cietušo personu vērstus noziedzīgus nodarījumus. Tāpat cietušo personu vidū tiek novērota mazāka atriebības kāre un lielāka iespējamība, ka cietušais, uzklausot sava pāridarītāja stāstu, tam piedod izdarīto. Šāda procesa mērķis ir vērst par labu nodarītā kaitējuma sekas ciktāl tas ir iespējams (Latimer *et al.*, 2005).

Neraugoties uz pieejamajiem pierādījumiem par taisnīguma atjaunošanas labvēlīgo ietekmi gan uz cietušajiem, gan likumpārkāpējiem, ir pārāk maz pētījumu, kas īpaši attiecas uz taisnīguma atjaunošanas pieredzi darbā ar cietušajiem bērniem. Neskatoties uz līdzsvaroto pieeju, piemērojot taisnīguma atjaunošanas principus darbā ar cietušajām personām un likumpārkāpējiem, risks, ka minētais process tiek *centrēts uz noziedzīgā nodarījuma izdarītāju*, īpaši gadījumos, ja procesā iesaistīti bērni, kas nonākuši konfliktā ar likumu, jo taisnīguma atjaunošanas process tiek īstenots izglītojošos nolūkos un/vai kā novirzīšanas pasākums. Tas nozīmē, ka trūkst visaptverošas informācijas par taisnīguma atjaunošanas procesu iesaistītajiem cietušajiem bērniem, kā arī, dažkārt novērojama nepilnīga starpinstucionālā sadarbība, nodrošinot atbalstu šai īpaši neaizsargātajai cietušo personu grupai, un bērnu tiesību

² <https://kuleuvenblogt.be/2018/02/13/imagining-a-justice-that-restores/>

aizsardzības speciālistu vilcināšanās iesaistīties taisnīguma atjaunošanas procesos, kuru mērķis ir aizsargāt bērnus no turpmākas viktimizācijas. Bez pietiekamas aizsardzības un atbalsta cietušā bērna dalība taisnīguma atjaunošanas procesā patiesi var izraisīt otrreizēju viktimizāciju, tāpat paties ir apgalvojums, ka bērni var izjust mazāku stresu un spiedienu, ja lēmumu pieņem neitrāla persona, kas vēlāk informē iesaistītās puses (Lawrence, 2003; Graham un Fitzgerald, 2005).

Par minēto situāciju ir ziņojušas šajā projektā iesaistītās partnervalstis – gan tās valstis, kurās taisnīguma atjaunošana ir veiksmīgi ieviesta prakse, un valstis, kuru mērķis ir ieviest taisnīguma atjaunošanas prakses kā pilotprojektu. Galvenais un acīmredzamākais aspekts ir nepietiekami dati par cietušo bērnu dalību taisnīguma atjaunošanas procesā, kā arī izpēte un novērtējums par taisnīguma atjaunošanas pieeju ietekmi uz konkrēto cietušo kategoriju.

Tomēr taisnīguma atjaunošanas pieejām ir nozīmīgs potenciāls attiecībā uz nepilngadīgiem cietušajiem, un tas tiek uzskatāmi parādīts visaptverošākajā darbā “Child Victims and Restorative Justice – A Needs - Rights Model” (*Cietušie bērni un taisnīguma atjaunošana – vajadzību – tiesību modelis*), kura autore ir Tali Gal (2011). Šajā darbā pirmo reizi tiek pievērsta uzmanība cietušajiem bērniem, un autore diskutē par to, cik taisnīguma atjaunošanas princips ir lieliski piemērots tam, ko viņa dēvē par “vajadzību – tiesību modeli”, kas tajā pašā laikā cietušajām personām dod iespēju izteikties un nodrošina tiem pienācīgu drošību un aizsardzības pasākumus.

Tādējādi tas ir viens no šī projekta un šīs rokasgrāmatas mērķiem: veicināt zinātniskas debates un diskusijas par cietušo bērnu aktīvāku iesaisti un dalību taisnīguma atjaunošanas procesos. Tas tiek darīts, sniedzot rekomendācijas politikas veidotājiem un praktizējošiem nozares speciālistiem, lai sniegtu ieguldījumu datu un pierādījumu apkopošanā, mediācijas dienestu un bērnu aizsardzības/cietušo aizsardzības dienestu sadarbības stiprināšanā, kā arī lai nodrošinātu tiem resursus, kas apstiprina taisnīguma atjaunošanas pieeju pozitīvo ietekmi uz cietušajiem, tostarp cietušajiem bērniem. Pamatojoties uz neskaitāmiem prakses piemēriem un pētījumiem par bērniem/jauniešiem - likumpārkāpējiem, iespējams izdarīt konkrētus secinājumus, un, lai arī pastāv iespēja, ka cietušā – likumpārkāpēja lomas var lielā mērā pārklāties un būt savstarpēji saistītas, ir nepieciešama labāka izpratne par to, ko nozīmē būt cietušajam bērnam un dalībniekam taisnīguma atjaunošanas procesos.

Līdzīgi ir ar bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, Eiropas institūciju proaktīvā attieksme pret bērnu tiesībām kopumā, kā arī īpaši bērniem draudzīgas justīcijas sistēmas rezultātā, ES ir radījusi labvēlīgu vidi reformām justīcijas sistēmā. Pastāv plaša vienprātība par to, ka formālās kriminālvajāšanas procesā ir svarīgas alternatīvas, kurām, paralēli ierastajām procedūrām, būtu jābūt viegli pieejamām un balstītām uz samērīguma un atbildības uzņemšanās principiem.

Sevišķi novatoriskiem un efektīviem risinājumiem ir jābūt plaši piemērojamiem ne tikai nelielu nodarījumu gadījumos, bet arī smagu, vardarbīgu un ilgstošu noziedzīgu nodarījumu gadījumos. Šajā kontekstā taisnīguma atjaunošanas procesiem ir liela nozīme iesaistīto bērnu un jauniešu (noziedzīga nodarījuma izdarītāju un cietušo) tiesisko garantiju nostiprināšanā.

Tāpat taisnīguma atjaunošanas pieejas tiek uzskatītas par svarīgu alternatīvu, ar kā palīdzību iespējams nodrošināt to, ka bērnu brīvības atņemšana ir kā galējās nepieciešamības līdzeklis.

Samazinās ne tikai sekundārās viktimizācijas un vardarbības riski bērniem kriminālprocesa un brīvības atņemšanas laikā, bet samazinās arī bērna stigmatizācijas risks kopienā, kā to rekomendē ANO Modelēšanas stratēģijas un praktiski pasākumi vardarbības pret bērniem izskaušanai noziedzības novēršanas un krimināltiesību jomā (*UN Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice*) (2014). Bērniem, kuri piedalās uz kopienu balstītos taisnīguma atjaunošanas procesos, ir zemāki recidīvisma rādītāji. Tāpat pastāv arī lielāka iespējamība, ka šie bērni iegūs izglītību, kas uzlabo to iespējas kļūt par aktīviem un produktīviem sabiedrības locekļiem.

SJJO ir ilglaicīgā tradīcija veicināt alternatīvas pieejas bērnu aizturēšanai, tostarp taisnīguma atjaunošanas procesu veidā. Ir izstrādātas un publicētas vairākas baltās un zaļās grāmatas, kurās ieteikts izmantot dažādus pasākumus nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem, kā arī ISJJ platformā³ par šo tēmu ir veidoti un vadīti vairāki apmācību kursi tiešsaistē, no kuriem visnesenākie tika veltīti tēmai "Alternatīvi pasākumi jauniešu apcietināšanai Eiropā" (*Juvenile Offenders Detention Alternatives in Europe* jeb *J.O.D.A.*) (projekts JUST/2013/JPEN/AG/4573).

Šis projekts, kā arī šī rokasgrāmata paredzēti kā turpinājums SJJO uzsāktajam darbam un pētījumiem par taisnīguma atjaunošanas pieejām darbā ar

3 www.eijj.org

jauniešiem, kā rezultātā 2015. gadā tika publicēti trīs darbi: 28 kopsavilkumu pētījumi, ES taisnīguma atjaunošanas modelis darbā ar bērniem un metodoloģija nozares profesionāļiem⁴. Pamatojoties uz šī pētījuma rezultātiem un uz minēto metodoloģiju, izvirzītais mērķis ir paplašināt un pielāgot veikto pētījumu, lai parādītu taisnīguma atjaunošanas procesu efektivitāti darbā ar nepilngadīgām personām - gan cietušajiem, gan likumpārkāpējiem, kā arī sniegt praktiskus padomus valstīm, kas vēlas ieviest un pielietot taisnīguma atjaunošanas pieejas.

Praktiskās rokasgrāmatas pielietojums

Šajā kontekstā īstenotā projekta mērķis ir savstarpēja zināšanu apguve un informācijas apmaiņa Eiropas valstu starpā, kā arī taisnīguma atjaunošanas pieeju ieviešana darbā ar bērniem un jauniešiem. Projekta galvenais mērķis ir pievērsties gan nepilngadīgajiem cietušajiem, gan nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem, ievērojot to, ka bērni tiek vispirms un galvenokārt uzskatīti par bērniem, tiek uzklautas un ņemtas vērā viņu vajadzības, kā arī vienmēr tiek nodrošināti viņu aizsardzības pasākumi, neatkarīgi no to lomas un pozīcijas justīcijas sistēmā.

Tādējādi šīs rokasgrāmatas mērķis ir izplatīt zināšanas un veiksmīgu pieredzi šajā jomā, kas iegūta pirmajā projekta īstenošanas gadā, formulējot juridiskās garantijas un tiesības bērniem – jo īpaši attiecībā uz bērniem, kas saskaras ar tiesu sistēmu gan kā cietušie, gan likumpārkāpēji – un padarīt taisnīguma atjaunošanas procesu drošu un bērniem labvēlīgu.

Šī rokasgrāmata ir paredzēta politikas veidotājiem un speciālistiem, kuri strādā juvenālās justīcijas jomā (jaunatnes, veselības aprūpes, policijas, probācijas dienestu darbinieki, juristi, tiesneši, izglītības speciālisti un citi profesionāļi, kuru ikdienas darbs ir saistīts ar nepilngadīgiem cietušajiem un nepilngadīgiem likumpārkāpējiem). Tajā ir izklāstīti trīs sekmīgu taisnīguma atjaunošanas pieeju modeļu darbā ar bērniem un jauniešiem ieviešanas process, ieteikumi par veicamajiem pasākumiem (no tiesiskā regulējuma reformām līdz procesa izvērtēšanai vietējā līmenī), kā arī praktiski jautājumi, kā nodrošināt bērnu un jauniešu vajadzības.

Ņemot vērā minēto, rokasgrāmatas saturu veido trīs galvenās daļas. Pirmajā daļā izklāstīts šīs rokasgrāmatas galvenais temats, proti, bērni un atjaunojošā

4 <http://www.ejhc.org/eumodel>

justīcija, sniegta taisnīguma atjaunošanas jēdziena definīcija. Savukārt atsevišķā apakšsadaļā aprakstīti starptautiskie un Eiropas standarti un aizsardzības līdzekļi juvenālās justīcijas un taisnīguma atjaunošanas jomā.

Pēc trīs galveno taisnīguma atjaunošanas pieeju kategoriju pārskata, rokasgrāmatas otrā daļā aprakstīti trīs daudzsološās prakses piemēri: cietušā – likumpārkāpēja mediācija (*Victim-Offender Mediation*) darbā ar bērniem un jauniešiem Beļģijā, Jauniešu justīcijas sanāksme (*Youth Justice Conference*) Ziemeļīrijā un cietušā – likumpārkāpēja mediācija Somijā. Katra no minētajiem praksēm ietver tās detalizētu vispārējo informāciju un juridiskos pamatus, principu un mehānismu aprakstu, īstenošanas procesu, attiecīgās prakses izpēti un novērtējumu, vienlaikus identificējot būtiskākos izaicinājumus un gūtās atziņas.

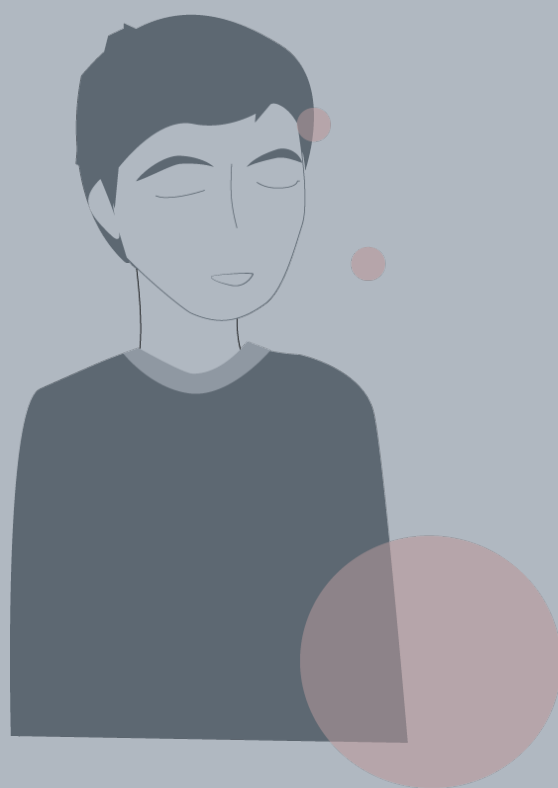
Trešajā jeb noslēdzošajā daļā izklāstīti vairāki secinājumi un praktiski ieteikumi, kas izriet no šajā rokasgrāmatā izklāstītās trīs valstu praktiskās pieredzes attiecīgajā jomā, kā arī starptautiskajiem un Eiropas standartiem un aizsardzības līdzekļiem juvenālās justīcijas un taisnīguma atjaunošanas jomā. Mēs piedāvājam divas rekomendāciju daļas. Daļa sniegto rekomendāciju ietver konkrētas praktiskas norādes nozares speciālistiem saistībā ar pienācīgu bērnu iesaisti taisnīguma atjaunošanas procesā, darot to atbilstošā veidā, spēju ieklausīties bērnu vajadzībās, rīcību atbilstoši bērna interesēm un bērnu drošības un aizsardzības nodrošināšanu. Savukārt otra daļa rekomendāciju sniedz praktiskas norādes nozares speciālistiem un politikas veidotājiem par izmēģinājuma projekta atjaunojošā taisnīguma darbā ar bērniem un jauniešiem jomā norisi un īstenošanu savā valstī, sniedzot padomus par ieteicamo rīcību, iesaistāmajām personām un principiem, kas būtu jāņem vērā.

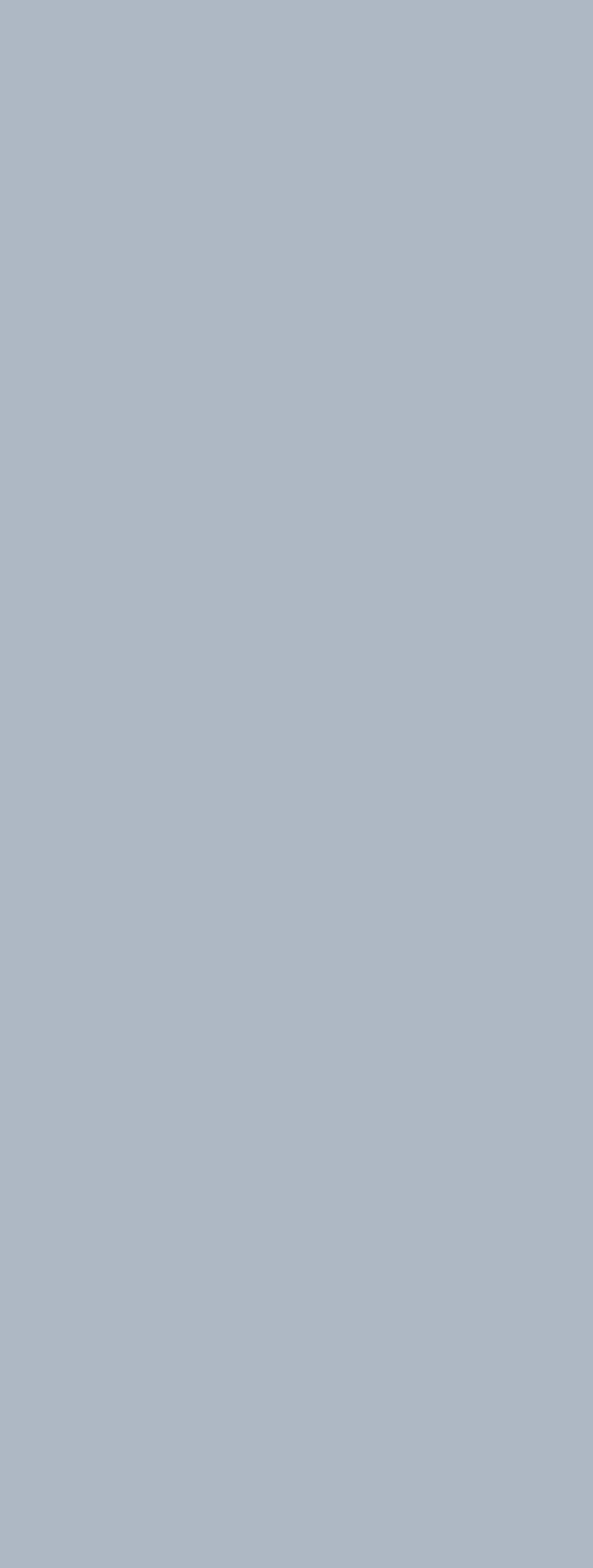
Šī rokasgrāmata ir iztulkota no angļu valodas sešās ES valodās (franču, nīderlandiešu, bulgāru, vācu, latviešu un somu valodās), tādējādi nodrošinot rokasgrāmatas izplatīšanu ES līmenī. Rokasgrāmata tiks pielāgota apmācībām tiešsaistē, kas tiks sagatavotas divās daļās, izmantojot Starptautiskās Jauniešu justīcijas skolas platformu.

I DAĻA

Bērni un taisnīguma atjaunošanas process

Ievads

Šajā sadaļā izklāstītas taisnīguma atjaunošanas pieejas darbā ar bērniem un jauniešiem tiesiskais un konceptuālais regulējums, kas ir īpaši aktuāls nozares speciālistiem un politikas veidotājiem, kas vēlas ieviest un īstenot taisnīguma atjaunošanas prakses savā valstī ar mērķi nodrošināt pienācīgus aizsardzības pasākumus kriminālprocesā iesaistītajiem bērniem. Šī sadaļa iepazīstina ar projekta galveno tematu: bērnu iesaistīšana tradicionālajā justīcijas sistēmā, kas bieži neatbilst bērnu īpašajām vajadzībām un neaizsargātībai, tādējādi radot nepieciešamību rast alternatīvus risinājumus, tostarp iesaistīšanu taisnīguma atjaunošanas procesos, kas tiek uzskatīti par galveno prioritāti gan nepilngadīgajiem, kuri ir konfliktā ar likumu, gan cietušajiem bērniem. Turpmākajā tekstā ir izklāstīti galvenie instrumenti bērnu tiesību un taisnīguma atjaunošanas pieeju jomā Apvienoto Nāciju Organizācijas, Eiropas Padomes un Eiropas Savienības redzējumā. Lai gan tiesiskais regulējums bērnu tiesību jomā dažkārt tiek uzskatīts par pārāk formālu un nepietiekami fokusētu uz bērnu vajadzībām, daudzos gadījumos to uzskata par kļūdainu pieņēmumu. Tiesiskais regulējums bērnu tiesību jomā patiešām fokusējas uz bērnu vajadzībām, turklāt, tā spēcīgā regulatīvā un juridiskā struktūra iniciē lielisku praksi.

1.1. Bērni justīcijas sistēmā

Bērni visā pasaulē ir neaizsargāti pret noziedzību, vardarbību un ļaunprātīgu izmantošanu. Ikviena cilvēka reakcijas ir atšķirīgas, ņemot vērā katra izturības līmeni, pieejamo atbalstu un nodarītā kaitējuma smagumu, un bērni šajā ziņā neatšķiras. Tomēr bērni ir pakļauti lielākam viktimizācijas riskam nekā pieaugušie viņu nenobriedušā vecuma dēļ. Tas saistīts ar to, ka bērniem trūkst zināšanu, pieredzes un paškontroles un viņi ar savu uzvedību var iesaistīties riskantos pasākumos (Finkelhor, 2008).

Kaitējošas darbības var radīt materiālus zaudējumus vai fizisku kaitējumu, tomēr šādai rīcībai var būt arī citas, mazāk pamanāmas sekas, kas nebūt nenozīmē, ka tās atstātu mazāku ietekmi uz kognitīvo, emocionālo, fizisko pašsajūtu vai uzvedību. Kaitējums var veicināt citas nepatīkamas problēmas vai izraisīt problēmas personas attiecībās, kam nepieciešama terapeitiskā dziedināšana, ko veic kvalificēti speciālisti. Tikpat svarīgi ir neaizmirst to, ka daudzi no tiem, kuri nodara kaitējumu nepilngadīgajam, paši ir nepilngadīgi. Šie

jaunieši ir neaizsargāti to vecuma dēļ un, iespējams, pastāv to neaizsargātības risks, kas saistīts ar iepriekšējo viktimizāciju.

Katru gadu vairāki simti tūkstoši bērnu visā Eiropā tiek iesaistīti tiesvedībā, lai gan tā ir tikai aisberga redzamā daļa. Bērni, kas saskaras vai nonākuši konfliktā ar tieslietu sistēmu, arī kā cietušie, liecinieki, aizdomās turētie/likumpārkāpēji vai dalībnieki, kuri piedalās tiesvedībā, parasti ir neaizsargātas personas, kam nepieciešama aizsardzība. Zināmā mērā tas saistīts ar konkrētam vecumam raksturīgajām vajadzībām, tomēr arī ar tiesību trūkumu (vai to īstenošanas trūkumu), kas attiecīgi rada šo personu neaizsargātību un tāpēc ir ļoti svarīgi, lai bērnu, kas saskaras ar tiesu sistēmu, vajadzības un tiesības tiktu ievērotas.

Krimināltiesību sistēmas veidols bieži vien nav atbilstošs tiesvedības procesos iesaistītajiem bērniem; gluži pretēji – nereti tiek radīti apstākļi sekundārai viktimizācijai attiecībā uz bērniem. Demokrātiskajās sistēmās pastāv vispārēja vienprātība par nepieciešamību izstrādāt un piedāvāt bērniem alternatīvus, to vajadzībām atbilstošākus pasākumus un pieejas. Taisnīguma atjaunošanas pieeju principi nereti tiek uzskatīti par galveno prioritāti gan attiecībā uz bērniem, kas ir izdarījuši noziedzīgu nodarījumu, gan arī attiecībā uz cietušajiem bērniem.

Taisnīguma atjaunošanas procesi ar pozitīviem rezultātiem ir apliecinājuši savu potenciālu gan cietušo personu, gan likumpārkāpēju vidū. Tādējādi taisnīguma atjaunošanas pieejas var uzskatīt par holistisku pieeju jauniešu noziedzības jomā, jo tiek ņemtas vērā gan likumpārkāpēja, gan cietušās personas vajadzības. Lai arī pētījumi liecina par to, ka taisnīguma atjaunošanas pieeju principi ir veiksmīgi piemērojami attiecībā gan uz gados jauniem cietušajiem, gan likumpārkāpējiem, šai pieejai jāspēj arī nodrošināt atbilstošas labākās prakses, kas ietver aizsardzības pasākumus bērniem ar iepriekšēju un turpmāku viktimizāciju. Vienlaikus ir svarīgi atcerēties to, ka noteiktos apstākļos pastāv dažādi riski, savedot kopā cietušos un to pāridarītājus, īpaši, ja iesaistītās puses ir bērni. Gal un Moyal (2011) norāda, ka "nepilnīgi sagatavots un/vai vadīts [taisnīguma atjaunošanas] process, jo īpaši gadījumos, kad abas puses nonāk tiešā kontaktā, cietušajām personām var radīt negatīvas sekas, tostarp sajūtu, ka likumpārkāpējs nav bijis paties, traumatiskas sekas un atkārtotu viktimizāciju" (Chapman, 2015, 32. lpp.). Gal (2011) ir apgalvojis, ka taisnīguma atjaunošanas vajadzību – tiesību modelī ir nepieciešams iesaistīt cietušos bērnus ar mērķi nodrošināt to, lai viņu nereti komplicētās un mainīgās vajadzības tiktu ņemtas vērā, kā arī tiktu ievērotas starptautiskajos standartos noteiktās tiesības.

1.2. Starptautiskie un Eiropas standarti un aizsardzības līdzekļi juvenālās justīcijas un taisnīguma atjaunošanas jomā

Apvienoto Nāciju Organizācija

Vispārējo bērnu tiesību principi ir iestrādāti daudzos juridiski saistošos līgumos un starptautiskajos standartos, bet visbūtiskāk – Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (SPPPT) un 1989. gada ANO Konvencijā par bērna tiesībām (ANOKBT), no kuriem pēdējais ir visplašāk ratificētais starptautiskais cilvēktiesību akts, kā arī bērnu tiesību visskaidrākais formulējums starptautiskajos tiesību aktos⁵.

Gan ANOKBT, gan vispārīgi citos oficiālajos dokumentos par bērniem tiek definētas personas, kas jaunākas par 18 gadiem. Četri no ANOKBT ietvertajiem pantiem ir īpaši būtiski un tos dēvē arī par Konvencijas pamatprincipiem, veido pamatus bērnu tiesību nodrošināšanai:

- a. nediskriminācijas princips: tiek respektētas un nodrošinātas visas ANOKBT paredzētās tiesības ikvienam bērnam *bez jebkādas diskriminācijas* (2. pants);
- b. bērna interešu nodrošināšanas princips: visās darbībās attiecībā uz bērniem primārajam apsvērumam jābūt *bērna interesēm* (3. pants);
- c. izdzīvošanas princips: ikviena bērna tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību (6. pants);
- d. bērna viedokļa uzklauššanas princips: *bērna viedoklim* jāpievērš pienācīga uzmanība un to jāņem vērā visos jautājumos, kas viņu skar (12. pants).

Kopskaitā 54 ANOKBT pantos bērna tiesību jēdziens ir iedalīts četros galvenos tiesību blokos.

- *Tiesības uz izdzīvošanu*, kas ietver bērna tiesības uz dzīvību un izdzīvošanai nepieciešamās pamatvajadzības, piemēram, pārtika, pajumte, pienācīgs dzīves līmenis, medicīniskās aprūpes pakalpojumu pieejamība.

5 Kopš 1989. gada ANOKBT ir ratificējušas 195 valstis. Pēc ratifikācijas procesa Somālijā 2015. gadā Konvenciju jāratificē vairs tikai divām valstīm: Dienvidsudānai un Amerikas Savienotajām Valstīm. 2000. gadā Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā asambleja pieņēma divus fakultatīvos protokolus: Konvencijas par bērna tiesībām Fakultatīvais protokols par bērnu iesaistīšanu bruņotos konfliktos (OPAC) un Konvencijas par bērna tiesībām Fakultatīvais protokols par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju (OPSC). 2014. gadā stājās spēkā trešais fakultatīvais protokols – komunikācijas protokols. ANOKBT saturs tiek stiprināts, to papildinot ar Vispārējiem komentāriem, ko regulāri publicē Bērna tiesību komiteja un kas sniedz interpretāciju par dažādiem specifiskiem tematiskajiem jautājumiem. Pieejams: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?TreatyID=5&DocTypeID=11

- *Tiesības uz attīstību*, kas ietver tiesības uz izglītību, rotaļām, brīvo laiku, kultūras pasākumiem, piekļuvi informācijai, domas brīvību, kā arī apziņas un reliģijas brīvību.
- *Tiesības uz aizsardzību*, kas nodrošina, ka bērni tiek aizsargāti no visa veida ļaunprātīgas rīcības, nevērīgas attieksmes pret viņiem un ekspluatācijas, tostarp īpašas rūpes par bēgļu bērniem; aizsardzības līdzekļi tiesvedībā iesaistītiem bērniem; aizsardzības līdzekļi bērniem, kam izveidotas darba tiesiskās attiecības; aizsardzības līdzekļi un rehabilitācija bērniem, kas cietuši no jebkāda veida ekspluatācijas vai ļaunprātīgas izmantošanas.
- *Tiesības uz līdzdalību*, kas ietver bērna tiesības paust savu viedokli, izteikties jautājumos, kas saistīti ar ietekmi uz viņa dzīvi, kā arī tiesības uz biedrošanās brīvību un miermīlīgas pulcēšanās brīvību.

Neskaitot aizsardzības un līdzdalības tiesības, kas nepārprotami atbalsta taisnīgumu atjaunojošos procesus attiecībā uz bērniem, kas nonākuši saskarē ar likumu (likumpārkāpēji, cietušie vai liecinieki), Konvencijā ietverti arī panti, kas konkrēti attiecas uz bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu (nepilngadīgo justīcijas sistēma jeb juvenālā justīcija) un uz cietušajām personām, ko arī var uzskatīt par atjaunojošās pieejas spēcīgu atbalstu. Konvencijas 39. pantā nosaka dalībvalstu pienākumu īstenot visus attiecīgos pasākumus, lai “veicinātu to bērnu fizisko un psihisko atlabšanu un sociālo reintegrāciju, kuri ir kļuvuši par upuri”, nodrošinot to veselības, pašcieņas un goda aizsardzību. No otras puses, 37. un 40. pants atspoguļo juvenālās justīcijas un tiesību uz taisnīgu tiesu būtību, kā arī uzsver alternatīvu un atjaunojošā taisnīguma pasākumu nepieciešamību, savukārt represīvā pieeja neatbilst juvenālās justīcijas galvenajiem principiem.

Konvencijas 37. panta c) punkts nosaka, ka: “jebkāda veida brīvības atņemšanai attiecībā uz bērniem vajadzētu būt galējas nepieciešamības līdzeklim, ko piemēro īsāko atbilstošo laikposmu”. Papildus iepriekš minētajam, 40. pantā noteikts, ka ikvienam bērnam, kurš nonācis konfliktā ar likumu, ir tiesības uz tādu izturēšanos, “kas atbilst bērna pašcieņai un savas vērtības apziņai, nostiprina viņā cieņu pret cilvēktiesībām un citu personu pamatbrīvībām un kurā tiek ņemts vērā bērna vecums un nepieciešamība sekmēt viņa reintegrāciju un panākt, lai viņš kļūtu par pilnvērtīgu sabiedrības locekli.”

ANOKBT noteiktie bērnu tiesību un aizsardzības līdzekļi tieslietu sistēmā ir nostiprināti šādos starptautiskajos normatīvos, kas kopā tiek dēvēti kā ANO Minimālie standarti un normas juvenālās justīcijas jomā (*UN Minimum Standards and Norms on Juvenile Justice*): ANO Minimālie standarta noteikumi

nepilngadīgo tiesvedības pārvaldībai (1985. gada Pekinas noteikumi), ANO Vadlīnijas par nepilngadīgo personu noziedzības novēršanu (1990. gada Rijādas vadlīnijas), ANO Noteikumi par to nepilngadīgo personu aizsardzību, kurām atņemta brīvība (1990. gada Havanas noteikumi) un ANO Rīcības pamatnostādnes saistībā ar bērniem krimināltiesību sistēmā (1997. gada Vīnes pamatnostādnes)⁶.

Taisnīguma atjaunošanas princips ir skaidri norādīts Vīnes pamatnostādņu 15. pantā, kas noteic, ka: "Jāveic atbilstīgi pasākumi, lai visā valstī tiktu nodrošināts plašs alternatīvu un izglītojošu pasākumu klāsts pirms aresta, pirmstiesas, tiesas un pēc aresta periodos nolūkā novērst recidīvismu un veicināt nepilngadīgo likumpārkāpēju sociālo rehabilitāciju. Atbilstīgos gadījumos būtu jāizmanto neformālās pieejas strīdu izšķiršanai situācijās, kad lietā iesaistīta nepilngadīga persona, tostarp mediācija un taisnīguma atjaunošanas pieejas, jo īpaši attiecībā uz procesiem, kuros iesaistītas cietušās personas."

Īpaša uzmanība cietušo bērnu aspektam pievērsta 2005. gada ANO Vadlīnijās par tiesiskumu attiecībā uz cietušajiem bērniem un noziegumu lieciniekiem, kur atzīta to bērnu sevišķā neaizsargātība, kas kļuvuši par noziegumu upuriem un/vai lieciniekiem un ir pakļauti būtiskam sekundārās viktimizācijas riskam to līdzdalības kriminālprocesā dēļ. Neaizmirstot par bērnu interesēm (ANOKBT 3. pants) un to cietušo aizsardzības tiesībām (ANOKBT 39. pants) procesā, kurā iesaistīts bērns, minētās Vadlīnijas veicina "neformālas un uz kopienas orientētas pieejas, piemēram, atjaunojošais taisnīgums" pielietošanu (36. pants).

Šīs rokasgrāmatas kontekstā taisnīguma atjaunošana termins tiek lietots ar nozīmi - alternatīva pieeja noziedzības apkarošanā gan attiecībā uz pašu procesu, gan tā iznākumu atbilstoši 2002. gada ANO Pamatprincipos atjaunojošā taisnīguma programmu pielietošanā krimināllietās izklāstītajam:

- Atjaunojošais *process* attiecas uz jebkādu procesu, kurā cietušais un likumpārkāpējs un, attiecīgā gadījumā, jebkura cita noziegumā ietekmēta persona vai kopienas pārstāvis, kopā aktīvi iesaistās nozieguma rezultātā radušos jautājumu risināšanā, galvenokārt ar mediatora (sarunas vadītāja) palīdzību.

6 Apvienoto Nāciju Organizācijas standarti un normatīvi noziedzības novēršanas un krimināltiesību jomā visaptverošs apkopojums, tostarp juvenālās justīcijas jomā, pieejams: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_CP_and_CJ_English.pdf

- Atjaunojošs *iznākums* attiecas uz rezultātu, kurš tiek sasniegts taisnīguma atjaunošanas procesā. Vienošanās var ietvert, piemēram, reparāciju, restitūciju un sabiedrisko darbu u.tml., kuras mērķis ir apmierināt pušu individuālās un kolektīvās vajadzības, kā arī īstenot cietušā un pārkāpēja reintegrēšanu sabiedrībā.

ANO pamatprincipiem, pielietojot taisnīguma atjaunošanas pieejas ir jābūt šādiem:

- labprātīga un brīvprātīga dalība;
- iespēja pielietot jebkurā krimināltiesību sistēmas posmā;
- objektivitātes un konfidencialitātes ievērošana;
- nevainīguma prezumpcija;
- iesaistīto personu drošība un procesuālās garantijas;
- nepieciešamība izstrādāt nacionālās vadlīnijas un normatīvus.

Pamatojoties uz iepriekš minētajiem pamatprincipiem un ANO bērnu tiesībām un aizsardzības līdzekļiem, jebkādi ar bērniem saistītai programmai atjaunojošā taisnīguma jomā skaidri jāapliecina, ka tā ir izstrādāta un tiek īstenota bērnu interesēs (ANOKBT 3. pants), tā veicina bērna tiesības tikt uzklautam (ANOKBT 12. pants) un tiek veikti visi vajadzīgie pasākumi, lai aizsargātu bērnu no jebkāda kaitējuma (ANOKBT 19. pants). Tas nozīmē, ka atjaunojošos procesos iesaistīto bērnu un jauniešu drošībai ir jābūt jebkuras programmas pamatā.

Eiropas Padome

2010. gadā Eiropas Padome pieņēma Pamatnostādnes par bērniem draudzīgu tiesu sistēmu⁷, kas ir dokuments bez saistoša spēka ar mērķi efektīvu pašreizējo saistošo vispārējo un Eiropas normatīvu īstenošanu bērnu tiesību aizsardzības un veicināšanas jomā, tostarp vēršot īpašu uzmanību bērnu sekundārās viktimizācijas novēršanai tiesu sistēmā procesos, kuros tie iesaistīti vai tos ietekmē. Pamatnostādņu struktūra veidota, ņemot vērā dažādus principus, kas piemērojami pirms tiesvedības, tās laikā vai pēc tās⁸.

⁷ Kad mēs lietojam jēdzienu “bērniem draudzīga tiesu sistēma” (jeb taisnīga attieksme pret bērniem), mēs paredzam, ka tas ietver visus bērnus, kas iesaistīti tiesvedības norisē, savukārt jēdziens “juvenālā justīcija” galvenokārt attiecas uz bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu.

⁸ Pamatojoties uz vairākām Ministru komitejas rekomendācijām dalībvalstīm bērnu tiesību jomā, tostarp: Ministru komitejas rekomendācija CM/Rec (2008) dalībvalstīm par Eiropas noteikumiem par nepilngadīgiem likumpārkāpējiem un viņiem piemērojamām sankcijām un pasākumiem; Rekomendācija Nr. Rec (2003) 20 par jaunām metodēm cīņā ar jauniešu likumpārkāpumiem un nepilngadīgo personu tiesvedības sistēmas nozīmi; Rekomendācija Nr. Rec (2005) 5 par to bērnu tiesībām, kuri dzīvo bērnu aprūpes iestādēs; Rekomendācija Nr. Rec (2006) 2 dalībvalstīm par Eiropas cietumu noteikumiem; Ministru komitejas rekomendācija (2009) 10 par integrētu valsts stratēģiju bērnu aizsardzībai pret vardarbību; Rekomendācija Nr. Rec (2004) 10 par cilvēku ar garīgiem traucējumiem cilvēktiesību un cieņas aizsardzību; Rekomendācija Nr. Rec (1992) 16 dalībvalstīm par Eiropas noteikumiem par Kopienā piemērojamajām sankcijām un pasākumiem; Rekomendācija Nr. Rec (1987) 20 par sabiedrības reakciju uz jauniešu likumpārkāpumiem utt.

Bērniem draudzīgās tiesu sistēmas pamatā ir līdzdalības princips, bērna interešu ievērošana, cieņa, aizsardzība pret diskrimināciju un tiesiskums. Pamatnostādnēs norādīts, ka bērniem draudzīgā tiesu sistēmā jānodrošina cieņpilna, saudzīga un taisnīga attieksme. Tiesu sistēmai jābūt pieejamai, saprotamai un uzticamai, ieklausoties bērnos, nopietni ņemot vērā to viedokli un pārliecinoties, ka tiek aizsargātas to personu intereses, kas pašas nav spējīgas izteikties.

Pamatnostādnes attiecināmas uz visiem apstākļiem, kādos bērni potenciāli varētu nonākt saskarsmē ar tiesībsargājošajām iestādēm un instancēm, kas piemēro krimināltiesību, civiltiesību vai administratīvo tiesību normas, neraugoties uz attiecīgās situācijas cēloni un neatkarīgi no šo personu iesaistes veida (cietušais, liecinieks vai pārkāpējs). Pamatnostādņu mērķis ir nodrošināt, ka jebkādā šāda veida tiesvedības procesā tiktu ievērotas visas bērnu tiesības, tostarp tiesības uz informāciju, pārstāvniecību, līdzdalību un aizsardzību, veltot pienācīgu uzmanību bērna brieduma pakāpei un lietas apstākļiem. Tāpat visas lietas, kurās ir iesaistīts bērns, būtu jārisina bērniem piemērotā un drošā vidē.

Turklāt atbilstoši Pamatnostādnēm jebkāda veida brīvības atņemšanai attiecībā uz bērniem vajadzētu būt galējas nepieciešamības līdzeklim, ko piemēro īsāko atbilstošo laikposmu (24. punkts). Tādi alternatīvi risinājumi tiesvedībā, kā, piemēram, mediācija, novirzīšana (*diversion*) no justīcijas sistēmas un alternatīvas strīdu risināšanas procedūras, būtu jāpiemēro visos gadījumos, kad konkrētā pieeja tiek uzskatīta par visatbilstošāko bērna interešu nodrošināšanai. Tādējādi taisnīguma atjaunošanas pieejas iegūst būtisku nozīmi, kļūstot par alternatīvu risinājumu krimināltiesību jomā, kas bērnam ir mazāk apgrūtinoši un kam būtu dodama priekšroka. Šī pieeja ietver gan atbildības novirzīšanas pasākumus, gan tādus soda veidus, kas paredz alternatīvas brīvības atņemšanai.

Līdzīgi arī Eiropas Padomes Rekomendācijā (2008) 11 dalībvalstīm par noteikumiem par nepilngadīgiem likumpārkāpējiem un viņiem piemērojamām sankcijām un pasākumiem tiek identificēts ar brīvības atņemšanu saistīta pasākuma piemērošanu "pastāvošs kaitējums" (49.1. punkts), aicinot dalībvalstis nodrošināt "paplašinātu Kopienā piemērojamo sankciju un pasākumu diapazonu", norādot, ka prioritāte piešķirama tai pieejai, kas "var radīt izglītojošu ietekmi, kā arī rada taisnīgumu atjaunojošās reakcijas" (23.1. un 23.2. punkts). Atbilstoši 12. punktam "Mediācija vai citas taisnīguma atjaunošanas pieejas jāveicina visos saskares posmos ar nepilngadīgām personām". Gluži tāpat Eiropas Padomes Rekomendācijā (2003) 20 par jaunām pieejām darbā ar jauniešiem likumpārkāpējiem un jauniešu justīcijas lomu, ir uzsvērtā alternatīvu nozīmīgā loma tradicionālajā justīcijā. Alternatīvas

ir jāpielieto kā sistemātiskas procedūras, tām jābūt viegli pieejamām un jābalstās uz atbildības samērīgumu (7. pants).

Nenoliedzami arī tiesvedības vai ieslodzījuma alternatīvām jāspēj nodrošināt pienācīgus juridiskos aizsardzības pasākumus. Pamatnostādnēm, kā arī citiem Eiropas Padomes izdotajiem noteikumiem un rekomendācijām ir īpaši svarīga nozīme, nosakot minimālos standartus taisnīguma atjaunošanas jomā darbā ar nepilngadīgām personām. Pamatnostādnēs tiek aicināts ieviest īpašu regulējumu, kas garantētu, ka visas iesaistītās puses, jo īpaši nepilngadīgais likumpārkāpējs, šādu pasākumu īstenošanas rezultātā būtu ieguvējs, piemērojot tādus pašus drošības pasākumus, kas tiek piemēroti arī kriminālprocesā (26. punkts).

Jo īpaši tas attiecināms uz Eiropas Padomes Rekomendācijā (99) 19 dalībvalstīm par mediāciju krimināltiesību jomā izklāstītajiem noteikumiem un principiem, kas nosaka un definē mediācijas vispārējos principus, tās juridisko pamatu, mediācijas norisi krimināltiesību sistēmā, kā arī ētikas normu, apmācību, izpēti un novērtējuma nozīmi. Jo īpaši:

- Pieci vispārīgie principi (2. nodaļa): brīvprātība, konfidencialitāte, pakalpojuma pieejamība, visās procesa stadijās un autonomija.
- Normatīvā bāze (3.nodaļa): vadlīniju nepieciešamība, kas noteic mediācijas (izlīguma procesa) pielietošanu krimināllietās, pieprasījumu nodošanas process, pušu tiesības uz juridisko palīdzību, tulka pakalpojumi, vecāku dalība gadījumos, kad piedalās nepilngadīgie.
- Kriminālās justīcijas darbība mediācijas jomā (4. nodaļa): lēmums nodot lietu mediācijai, rezultāta izvērtējums, informēšanas izvēle, īpaši aizsardzības līdzekļi bērniem, lietas galveno apstākļu atzīšana un to atšķirība no vainas atzīšanas tiesā, aizsardzības līdzekļi.
- Mediācijas dienestu darbības principi, "atzītu standartu" un ētikas normu ieviešana, lietu atlases kārtība, mediatoru apmācības un mediatoru darba novērtējums (5. nodaļa).
- Nepieciešamība turpināt attīstīt mediācijas procesu, rekomendējot regulāras apspriedes starp krimināltiesību aizsardzības iestādēm un mediācijas dienestiem, kā arī mediācijas pētījumi un novērtējums (6. nodaļa).

Neraugoties uz to, ka tās ir rekomendējoša rakstura normas, Eiropas Padomes Rekomendācijai (99) 19 dalībvalstīm par mediāciju krimināltiesību jomā ir bijusi liela ietekme daudzās Eiropas valstīs. Tās efektivitāte ir nostiprināta 2007. gada Eiropas Padomes izveidotās Tiesiskuma efektivitātes izvērtēšanas komisijas (CEPEJ) Vadlīnijās par esošās Rekomendācijas par mediāciju krimināltiesību jomā labāku īstenošanu.

Eiropas Savienība

Līdztekus tam, ka visas ES dalībvalstis ir ratificējušas ANOKBT un to rīcības pamatā ir tajā ietvertie principi, Lisabonas līguma 3. panta 3. punktā noteikts, ka bērnu tiesību aizsardzība ir viens no ES mērķiem. Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 24. pants nosaka ES pienākumu nodrošināt bērnu aizsardzību, visās darbībās ņemt vērā bērna intereses un nodrošināt iespēju brīvi paust savu viedokli un atbilstīgi ņemt to vērā. Tāpat arī ES plānā par bērnu tiesībām (2011. gads) noteikti konkrēti pasākumi, kuru mērķis ir nodrošināt bērnu tiesību un noteikumu ievērošanu saskaņā ar ANOKBT un ES Hartu⁹. ES plānā identificēta virkne konkrētu darbību, kas veicamas ES, lai šo apņemšanos pārvērstu rīcībā, piemēram, bērniem draudzīga tiesu sistēma, sniedzot aizsardzību bērniem, kuri atrodas neaizsargātā situācijā, un apkarojot pret bērniem vērstu vardarbību. Mērķis padarīt tiesu sistēmu bērniem draudzīgāku tiek uzskatīts par labāko risinājumu bērna interesēs, uzlabojot bērnu aizsardzību un nodrošinot jēgpilnu līdzdalību tiesvedības procesos. ES plānā par bērnu tiesībām tostarp uzskaitītas dažādas aktivitātes, kuru mērķis ir stiprināt ES apņemšanos attiecībā uz bērnu tiesību ievērošanu. Pievēršoties konkrētiem juvenālās justīcijas jautājumiem, Eiropas Savienības iestādes un aģentūras savu darbību ir orientējušās uz Eiropas Padomes Pamatnostādņu par bērniem draudzīgu tiesu sistēmu veicināšanu. Neskaitot atbalstu labākās prakses apmaiņas projektiem, kā arī speciālistu, kuri tieši saskaras ar bērniem, apmācības, ES plānā ietverti priekšlikumi divu būtisku direktīvu izstrādei.

Pirmais no tiem ir Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2016/800 (2016. gada 11. maijs) par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā. Tas ietilpst rīcības plānā, ar ko paredzēts stiprināt aizdomās turēto vai apsūdzēto personu procesuālās tiesības, un kuru mērķis ir pielāgot aizsardzības līdzekļus augstākam aizsardzības līmenim, kas nepieciešams bērniem, kas nonākuši konfliktā ar tiesu sistēmu. Direktīvā ir paredzētas vairākas procesuālās garantijas bērniem, kuri tiek turēti aizdomās vai ir apsūdzēti noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Salīdzinot ar garantijām, kas jau tiek piemērotas pieaugušajiem, kuri tiek turēti aizdomās un ir apsūdzēti, direktīvā ir iekļautas papildu garantijas.

Būtiskākais direktīvas noteikums attiecas uz advokāta palīdzību. Dalībvalstīm būtu jānodrošina tas, lai aizdomās turētiem vai apsūdzētiem bērniem

⁹ Eiropā pieņemti citi starptautiski instrumenti, kas tiešā vai netiešā veidā reglamentē bērnu tiesības sazināties, piemēram, 1950. gada Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (ECPAK) un 1996. gada Eiropas Konvencija par bērnu tiesību piemērošanu (EKBTP).

tiku sniegta advokāta palīdzība, vajadzības gadījumā nodrošinot juridisko palīdzību, izņemot gadījumus, kad advokāta palīdzība nav samērīga, ņemot vērā lietas apstākļus. Citi svarīgi direktīvas noteikumi ir saistīti ar informācijas par personas tiesībām nodrošināšanu, tiesībām uz individuālu izvērtējumu, medicīnisku izmeklēšanu un nopratināšanas audiovizuālu ierakstīšanu. Tajā ir arī paredzētas īpašas garantijas bērniem brīvības atņemšanas laikā, jo īpaši aizturēšanas laikā. Konkrēta tiesību norma paredz, ka dalībvalstu pienākums ir nodrošināt, ka kompetentās iestādes, ja iespējams, izmanto pasākumus, kas ir alternatīvi apcietinājumam. Lai gan minētā tiesību norma nesniedz sīkākus paskaidrojumus par iespējamām alternatīvām, noteikums par apmācībām (20) nepārprotami uzsver, ka ir būtiski nodrošināt, lai bērnu atbalsta dienestiem un taisnīguma atjaunošanas dienestiem tiktu nodrošināta pienācīga apmācība "tādā līmenī, kas ir atbilstīgs viņu saskarsmei ar bērniem, un tiek ievēroti profesionāli standarti ar mērķi nodrošināt, ka šādus pakalpojumus sniedz objektīvi, ar cieņu un profesionāli".

Otrs no šādiem instrumentiem ir Direktīva 2012/29/ES (turpmāk – Cietušo personu tiesību direktīva), kas ir daļa no ceļveža cietušo tiesību un aizsardzības stiprināšanai, īpaši kriminālprocesā, nosakot noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstājot Padomes pamatlēmumu 2001/220/TI par cietušo statusu kriminālprocesā un kļūstot par juridiski saistošu instrumentu. Cietušo personu tiesību direktīvā pausta ES apņemšanās konsekventi un vispusīgi stiprināt noziegumu upuru tiesības.

Atbilstoši Cietušo personu tiesību direktīvai bērni vienmēr tiek uzskatīti par neaizsargātiem cietušajiem, it īpaši tie, kas pakļauti sekundārai un atkārtotai viktimizācijai, kā arī iebiedēšanai un represijām. Tādējādi viņiem būtu jānodrošina iespēja izmantot īpašus aizsardzības pasākumus, advokātu un īpašus pakalpojumus, kas paredzēti tieši vai netieši cietušajiem bērniem 23., 24., 38., 57. apsvērums), kā arī būtu jānodrošina tiesības uz individuālu izvērtējumu. Tāpat [cietušie bērni] būtu jāuzskata par pilntiesīgiem attiecībā uz šajā direktīvā noteiktajām tiesībām un viņiem vajadzētu būt tiesīgiem izmantot šīs tiesības tādā veidā, lai tiktu ņemta vērā viņu spēja izteikt pašiem savu viedokli (14. apsvērums).

Tāpat direktīvā noteiktas papildu tiesības cietušajiem bērniem, piemēram, iespēja veikt iztaujāšanas audiovizuālu ierakstu un izmantot to kā pierādījumu tiesā, tiesības iecelt īpašu pārstāvi, ja var pastāvēt interešu konflikts starp cietušo bērnu un personām, kam ir vecāku atbildība, kā arī tiesības uz advokāta pārstāvību bērna interešu vārdā (ja bērnam ir tiesības uz advokātu). Cietušajiem bērniem nedrīkstētu liegt tiesības tikt uzklautiem

kriminālprocesā tikai tādēļ, ka cietušais ir bērns, vai minētā cietušā vecuma dēļ (42. apsvēruma). Personas vecums nedrīkst ietekmēt bērna viedokļa nozīmību, jo saņemtā informācija, pieredze, vide, vēlmes sociālajā un kultūras jomā, kā arī atbalsta apmērs nosaka bērna spēju veidot viedokli. Līdz ar to bērna izteiktais viedoklis jāvērtē un jāskata katrā atsevišķā gadījumā atsevišķi.

Turklāt direktīva nosaka vispārēju principu atbilstoši kuram, piemērojot šo direktīvu, vispirms ir jāņem vērā bērnu intereses (14. apsvēruma) atbilstoši ES Pamattiesību hartai un ANO Konvencijai par bērna tiesībām: prevalē bērnam piemērota pieeja, kurā pienācīgi tiek ņemti vērā bērna vecums, brieduma pakāpe, uzskati, vajadzības un bažas.

Cietušo personu tiesību direktīva ir būtiskākais pārnacionālais instruments taisnīguma atjaunošanas pieeju jomā ES, ņemot vērā tā saistošo statusu. Tajā faktiski ir sniegts plašs taisnīguma atjaunošanas pielietojuma definējums, tajā noteikts dalībvalstu pienākums attiecībā uz cietušo personu informēšanu par taisnīguma atjaunošanas pieeju pieejamību un to pielietošanu, kā arī noteikti noziegumu upuru aizsardzības līdzekļi taisnīguma atjaunošanas procesos. Cietušo personu tiesību direktīvā, no vienas puses, ir apzināti taisnīguma atjaunošanas ieguvumi attiecībā uz noziegumu upuriem, savukārt, no otras puses, uzmanība tiek vērsta uz dažādu aizsardzības līdzekļu esamību, kuru mērķis ir novērst sekundāru un atkārtotu viktimizāciju.

Taisnīguma atjaunošanas definīcija Cietušo personu tiesību direktīvā sniedz ieskatu dažādos taisnīguma atjaunošanas *procesos* un *iznākumos*: "Atjaunojošā justīcija" ir jebkurš process, kura laikā cietušajam un likumpārkāpējam pēc pašu brīvas gribas ir iespēja aktīvi piedalīties ar noziedzīgu nodarījumu saistīto jautājumu risināšanā, izmantojot neitrālas trešās personas starpniecību (2. panta 1. punkta d) apakšpunkts). Cietušo personu tiesību direktīvā atzīti vairāki taisnīguma atjaunošanas pakalpojumi, piemēram, "mediācija starp cietušo un likumpārkāpēju, ģimenes grupu sanāksmes un kopienas grupu apļi (*sentencing circles*)" (46. apsvēruma).

Lai nodrošinātu taisnīguma atjaunošanas procesā iesaistīto cietušo personu aizsardzību, jāņem vērā tādi faktori kā "nozieguma raksturs un smagums, no tā izrietošā kaitējuma pakāpe, atkārtota vardarbība pret cietušā fizisko, seksuālo vai psiholoģisko neaizskaramību, līdzsvara nesamērīgums, kā arī cietušā vecums, briedums vai intelektuālās spējas" (46. apsvēruma). Direktīvas svarīgākais noteikums atjaunojošā taisnīguma jomā ir 12. pants, kurā noteiktas cietušo tiesības uz aizsardzību ar mērķi nodrošināt, ka "cietušajiem, kas ir izvēlējušies piedalīties taisnīguma atjaunošanas procesā, viņiem ir jānodrošina droši un kompetenti taisnīguma atjaunošanas pakalpojumi".

Dalībvalstīm ir pienākums ievērot tos aizsardzības līdzekļus, kas attiecas uz taisnīguma atjaunošanas pamatprincipiem, tostarp brīvprātīga dalība un procesa konfidencialitāte, kas ir vissvarīgākie no tiem. 12. panta mērķis ir nodrošināt, lai situācijas, kad tiek nodrošināti attiecīgie pakalpojumi, cietušajai personai tiktu nodrošināti atbilstoši aizsardzības līdzekļi, lai šī persona procesa rezultātā netiktu pakļauta turpmākai viktimizācijai.

Eiropas Komisija Tieslietu ģenerāldirektorāta izdotajās vadlīnijās Direktīvas 2012/29/ES transponēšanai un īstenošanai ierosina, ka “varētu būt lietderīgi ieviest nacionālos pakalpojumu sniegšanas standartus taisnīguma atjaunošanas pieeju īstenošanas jomā, kas nodrošinātu atbilstību minētās direktīvas prasībām un atspoguļotu Eiropas labās prakses modeli attiecībā uz noziegumu upuriem. Šajos standartos būtu jāietver pušu spēju dot brīvprātīgu piekrišanu, būt atbilstoši informētām par mediācijas procesa iznākumu, konfidencialitātes jautājumus, objektīvu/neitrālu konsultāciju pieejamība, iespēja pārtraukt dalību procesā jebkurā brīdī, vienošanās nosacījumu izpildes un mediatoru kompetences pārraudzība. Lemjot par mediācijas procesu un pieņemot lēmumus tā norises laikā, pilnībā un ar rūpību jāņem vērā cietušo personu intereses, paturot prātā cietušā neaizsargātības stāvokli.”

Kopsavilkums: Atjaunojošās justīcijas standarti un drošības līdzekļi attiecībā uz nepilngadīgām personām

Juridiskais Pamatojums	Galvenie noteikumi
<p>Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (1966. gads)</p>	<p>Visi SPPPT panti attiecas uz katru cilvēku, tostarp bērniem. Jo īpaši: 9., 10., 14., 15. pants: Taisnīgas tiesas noteikumi, tostarp attiecībā uz bērniem un jauniešiem. 24. pants: Ikviena bērna tiesības uz aizsardzību.</p>
<p>ANO Minimālie standartnoteikumi nepilngadīgo justīcijas pārvaldībai (1985. gada Pekinas noteikumi)</p>	<p>Šīs vadlīnijas ir pieņemtas ar konkrētu mērķi nodrošināt bērna un viņa/viņas ģimenes labklājību un intereses juvenālās justīcijas jomā, ne tikai attiecībā uz tiesisku attieksmi un tiesas pieejamību, bet arī attiecībā uz likumpārkāpumu novēršanu.</p>
<p>ANO Konvencija par bērna tiesībām (1989. gads)</p>	<p>Bērna, izdzīvošanas/tiesības uz dzīvību un attīstību principa (6. pants), nediskriminējošas attieksmes (2. pants), bērna interešu (3. pants) un bērna līdzdalības (12. pants) jēdzienu definējums. 19. pants: Bērnu aizsardzība pret jebkādam vardarbības izpausmēm. 37. un 40. pants: tiesību pamatnormas juvenālās justīcijas jomā.</p>
<p>ANO Vadlīnijas par nepilngadīgo personu noziedzības novēršanu (1990. gada Rijādas vadlīnijas)</p>	<p>Rijādas vadlīnijas tika pieņemtas ar mērķi uzsvērt progresīvu likumpārkāpumu novēršanas politiku, kā arī sistemātisku pētījumu atzīšanas un pasākumu izstrādes nepieciešamību un nozīmi.</p>
<p>ANO Noteikumi par to nepilngadīgo personu aizsardzību, kurām atņemta brīvība (1990. gada Havanas noteikumi)</p>	<p>Tie ir balstīti uz pieņēmumu, ka nepilngadīgie, kuriem ir atņemta brīvība, ir ļoti neaizsargāti pret ļaunprātīgu izmantošanu, viktimizāciju un tiesību pārkāpumiem pret viņiem, kā arī dokumentā paustas bažas par to, ka daudzās sistēmās dažādos tiesvedības posmos pieaugušie netiek nodalīti no nepilngadīgām personām. Šie noteikumi izstrādāti: - nepilngadīgām personām, kuri ir arestēti un gaida tiesas sēdi; - nepilngadīgo likumpārkāpēju ieslodzījuma vietu pārvaldībai.</p>

Juridiskais Pamatojums

ANO Rīcības pamatnostādnes saistībā ar bērniem krimināltiesību sistēmā (1997. gada Vīnes pamatnostādnes)

Ministru komitejas Rekomendācija (99) 19 dalībvalstīm par mediāciju krimināltiesību jomā

ANO Pamatprincipi atjaunojošā taisnīguma programmu pielietošanā krimināllietās (2002. gads)

Eiropas Padomes Rekomendācija (2003)20 par jaunām pieejām darbā ar jauniešiem likumpārkāpējiem un nepilngadīgo personu justīcijas sistēmas nozīmi

ANO Vadlīnijas par tiesiskumu attiecībā uz cietušajiem bērniem un noziegumu lieciniekiem (2005. gads)

Galvenie noteikumi

Šī dokumenta nolūks ir nodrošināt regulējumu Konvencijas par bērna tiesībām īstenošanai un realizēt Konvencijā noteiktos mērķus attiecībā uz bērniem juvenālās justīcijas pārvaldības kontekstā, kā arī nodrošināt Apvienoto Nāciju Organizācijas standartu un normatīvu juvenālās justīcijas jomā, kā arī citu saistīto juridisko instrumentu (piemēram, Deklarācija par tiesiskumu un atbilstu noziegumos cietušajiem un varas ļaunprātīgu izmantošanu) izmantošanu un piemērošanu.

Taisnīguma atjaunošanas princips ir skaidri norādīts Vīnes pamatnostādņu 15. pantā, kas nosaka, ka: “Atbilstīgos gadījumos būtu jāizmanto mehānismi strīdu neoficiālai izšķiršanai situācijās, kad lietā iesaistīta nepilngadīga persona, tostarp mediācija un taisnīguma atjaunošanas pieejas, jo īpaši attiecībā uz procesiem, kuros iesaistītas cietušās personas.”

Aplūkoti un formulēti mediācijas vispārējie principi, tās juridiskais pamats, mediācijas norise krimināltiesību sistēmā, kā arī ētikas normu, apmācību, izpētes un novērtējuma nozīme.

Šis juridiskais instruments definē jēdzienus “taisnīguma atjaunošanas process” un “taisnīguma atjaunošanas procesa iznākums”, kā arī taisnīguma atjaunošanas piemērošanas pamatprincipus, kas izmantoti arī šajā rokasgrāmatā.

Uzsvērta alternatīvu lielā nozīme tradicionālajā justīcijā, kur alternatīvas ir jāpielieto sistemātiskajās procedūrās, tām jābūt viegli pieejamām un jābalstās uz atbildības samērīgumu (7. pants).

Identificēta to bērnu sevišķā neaizsargātība, kas kļuvuši par noziegumu upuriem un/vai lieciniekiem un ir pakļauti būtiskam sekundārās viktimizācijas riskam to līdzdalības kriminālprocesā dēļ. Šīs Vadlīnijas veicina “neformālas un uz kopienu orientētas pieejas, piemēram, taisnīguma atjaunošanas pielietošanu (36. pants).

Juridiskais Pamatojums

Galvenie noteikumi

Lisabonas līgums (2007. gads)	Bērna tiesību aizsardzība skaidri atzīta par vienu no ES galvenajiem mērķiem gan pašā ES, gan attiecībās ar citām pasaules daļām. Līguma par Eiropas Savienību (LES) 3. pants nosaka, ka ES jāveicina bērna tiesību aizsardzība.
Ministru komitejas rekomendācija (2008) ¹¹ dalībvalstīm par noteikumiem par nepilngadīgiem likumpārkāpējiem un viņiem piemērojāmām sankcijām un pasākumiem	Dalībvalstis tiek aicinātas nodrošināt “paplašinātu Kopienā piemērojamo sankciju un pasākumu diapazonu”, norādot, ka prioritāte piešķirama tai pieejai, kas “var radīt izglītojošu ietekmi, kas arī rada taisnīguma atjaunošanas reakcijas” (22. punkts). 12. noteikums: “Mediācija vai cita taisnīguma atjaunošanas pieejas jāveicina visos saskares posmos ar nepilngadīgām personām”.
Eiropas Padomes Pamatnostādnes par bērniem draudzīgu tiesu sistēmu, 2010. gads	<p>Pamatnostādnēs norādīts, ka bērniem draudzīgā tiesu sistēmā jānodrošina cieņpilna, saudzīga un taisnīga attieksme. Tiesu sistēmai jābūt pieejamai, saprotamai un uzticamai, ieklausoties bērnos, ņemot vērā viņu viedokli un pārlicinoties, ka tiek aizsargātas to personu intereses, kas pašas nav spējīgas izteikties.</p> <p>Jebkāda veida brīvības atņemšanai attiecībā uz bērniem vajadzētu būt galējas nepieciešamības līdzeklim, ko piemēro īsāko atbilstošo laikposmu (24. punkts). Tādi alternatīvi risinājumi tiesvedībai kā, piemēram, mediācija, novirzīšana (<i>diversion</i>) no justīcijas sistēmas un alternatīva strīdu risināšanas procedūra būtu jāpiemēro visos gadījumos, kad konkrētā metode tiek uzskatīta par visatbilstošāko bērna interešu nodrošināšanai.</p> <p>Tātad: “Tiesvedības vai brīvības atņemšanas alternatīvām jāspēj nodrošināt pienācīgus juridiskos aizsardzības pasākumus. Bērna tiesību ievērošana saskaņā ar šajā dokumentā, kā arī citos attiecīgos juridiskajos instrumentos bērnu tiesību jomā noteikto būtu jānodrošina līdzvērtīgā apmērā gan tiesas, gan ārpus tiesas procesos” (26. punkts).</p>
Eiropas Savienības Pamattiesību harta, 2010. gads	24. pants: Ikviena bērna tiesības uz aizsardzību; bērna interesēm tiek pievērsta prioritāra uzmanība visās darbībās, kas attiecas uz bērniem; bērnu efektīva līdzdalība.
ES plāns par bērnu tiesībām (2011. gads)	ES plānā izklāstītas konkrētas iniciatīvas, kuru mērķis ir ievērot noteikumus un tiesības, kas saistītas ar bērniem, kā noteikts ANOKBT un ES Hartā, identificējot virkni konkrētu darbību, kas veicamas ES, lai šo apņemšanos pārvērstu rīcībā.

Juridiskais Pamatojums

Direktīva 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un Tieslietu ģenerāldirektorāta vadlīnijas direktīvas transponēšanai un īstenošanai

Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2016/800 (2016. gada 11. maijs) par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turēti vai apsūdzēti kriminālprocesā

Galvenie noteikumi

Bērni vienmēr tiek uzskatīti par neaizsargātiem cietušajiem, it īpaši sekundāras un atkārtotas viktimizācijas, kā arī iebiedēšanas un represiju dēļ. Ņemot vērā iepriekš minēto, tiem būtu jānodrošina iespēja izmantot īpašus aizsardzības pasākumus, aizstāvības iespējas un īpašus pakalpojumus tieši vai netieši cietušajiem bērniem. (23., 24., 38., 57. apsvērums), būtu jānodrošina tiesības uz individuālu izvērtējumu un tiem vajadzētu būt tiesīgiem izmantot šīs tiesības tādā veidā, lai tiktu ņemta vērā viņu spēja izteikt pašiem savu viedokli.

Cietušo personu tiesību direktīva ir būtiskākais pārnacionālais instruments atjaunojošā taisnīguma jomā ES, ņemot vērā tā saistošo statusu. Tajā faktiski ir sniegts plašs taisnīguma atjaunošanas procesa, iznākuma un pieeju definējums, tajā ir noteikts dalībvalstu pienākums attiecībā uz cietušo personu informēšanu par taisnīguma atjaunošanas pieeju iespējām un veicināt šo pieeju pielietošanu, kā arī ir noteikti noziegumu upuru aizsardzības līdzekļi taisnīguma atjaunošanas kontekstā.

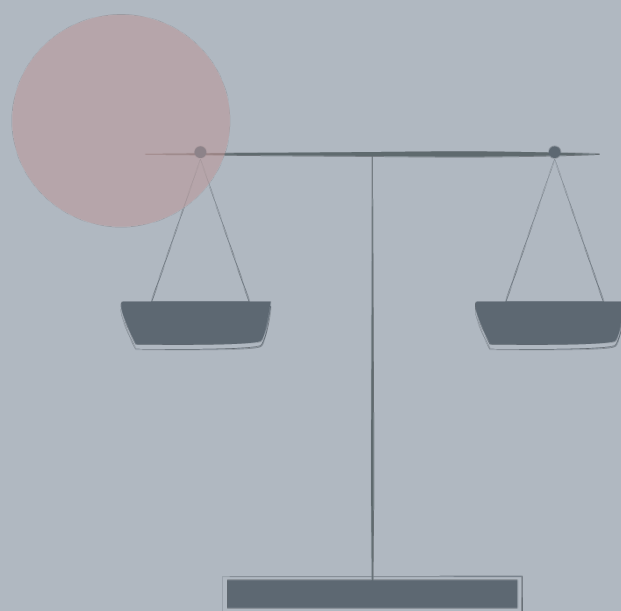
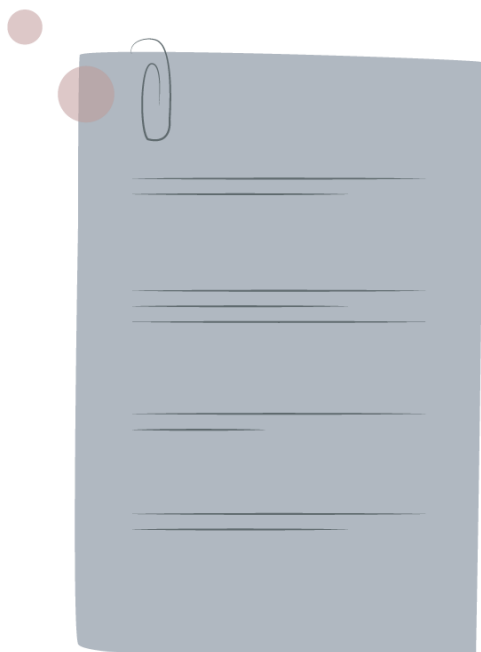
12. pantā noteiktas cietušo tiesības uz aizsardzību ar mērķi nodrošināt, ka “cietušajiem, kas ir izvēlējušies piedalīties taisnīguma atjaunošanas procesā, viņiem ir jānodrošina droši un kompetenti taisnīguma atjaunošanas pakalpojumi”.

Direktīvā noteikta virkne procesuālo garantiju bērniem, kas tiek turēti aizdomās vai tiek apsūdzēti noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tostarp papildu drošības pasākumi, kas līdzinās tiem, kas jau tiek piemēroti pieaugušajiem, kuri tiek turēti aizdomās un ir apsūdzēti.

Tāpat Direktīvā uzsvērts, ka ir būtiski nodrošināt, lai bērnu atbalsta dienestiem un taisnīguma atjaunošanas pakalpojumu dienestiem tiktu nodrošināta pienācīga apmācība “tādā līmenī, kas ir atbilstīgs viņu saskarsmei ar bērniem, un tiek ievēroti profesionāli standarti ar mērķi nodrošināt, ka šādus pakalpojumus sniedz objektīvi, ar cieņu un profesionāli” (20).

II DAĻA

Taisnīguma
atjaunošanas
pieejas darbā
ar bērniem –
daudzsoļošās
prakses

Ievads

Taisnīguma atjaunošana ir visaptverošs jēdziens, kas ietver vairākas atšķirīgas pieejas krimināltiesību jomā un ne vienmēr pastāv vienots uzskats par to, kas tiek ietverts taisnīguma atjaunošanas jēdzienā. Tomēr pastāv vienots uzskats par taisnīguma atjaunošanas visvairāk izplatītajiem pieejām, proti, cietušā – likumpārkāpēja mediācija (CLM), izlīguma sanāksme (*conferencing*) un miera apļi.

Tāpēc otrā daļa, kas ir šī praktiskās rokagrāmatas galvenā daļa, sniedz ieskatu trīs atjaunojošā taisnīguma izplatītākajos paņēmienos, kā rezultātā tiek aprakstītas trīs visveiksmīgāk īstenotās prakses pieejas: cietušā – likumpārkāpēja mediācija juvenālās justīcijas jomā Beļģijā, kas ir pirmā valsts Eiropā, kurā tika ieviesta taisnīguma atjaunošanas prakse nepilngadīgo personu tiesvedības sistēmā; jauniešu sanāksmes Ziemeļīrijā, kur sastopama viskonsolidētākā jauniešu sanāksmju pielietošanas prakse Eiropā; un cietušā – likumpārkāpēja mediācija Somijā, kas ir veiksmīgs CLM piemērs, kurš tiek īstenots kā valsts pakalpojums pieaugušajiem un bērniem civilīetās un krimināllietās.¹⁰

Tiks sniegtas konkrētas praktiskas vadlīnijas par katru no trīs minēto taisnīguma atjaunošanas pieeju īstenošanu, detalizēti izklāstot galvenās iezīmes un soļus, ievērojot šādu struktūru:

- Ievads: taisnīguma atjaunošanas vispārējais konteksts valstī, juridiskais konteksts un īstenotā politika.
- Prakse: definīcija; īstenotās prakses principi un vērtības; darbības joma.
- Īstenošana: procesa dalībnieki un iesaistītās iestādes; mediatoru/koordinātoru apmācības; procesa posmi un svarīgi prakses aspekti; vietējie projekti un sadarbība ar institūcijām.
- Novērtēšana, uzraudzība un pētniecība: prakses īstenošanas novērtējums; CLM procesā iesaistīto bērnu pieredze; galvenie prakses pētījuma rezultāti; prakses īstenošanas un problēmu risināšanas laikā gūtās atziņas.

¹⁰ Visos trīs gadījumos īstenotās pieejas, aprakstot gan to raksturīgākās pazīmes, gan to īstenošanas procesu, attiecinātas uz bērniem, ietverot gan likumpārkāpējus, gan cietušās personas. Tomēr, kā jau minēts iepriekš, cietušo bērnu iesaistīšana joprojām nav pietiekami aptveroša, neskatoties uz pietiekami nostiprinājušos un konsolidēto praksi. Turklāt joprojām trūkst datu par cietušajām personām, kas iesaistījušās taisnīguma atjaunošanas procesos.

- Gadījumu izpēte: divi atšķirīgi gadījumi, aprakstot taisnīguma atjaunošanas īstenoto praksi darbā ar bērniem katrā valstī. Minētie gadījumi ir aprakstīti vispārīgi un anonimizētā veidā. Tomēr aprakstos atrodama arī detalizētāka informācija, kuras mērķis ir veicināt citu speciālistu izpratni par ikvienu procesa posmu, pieņemtajiem lēmumiem, vilcināšanos, problēmām, panākumiem, iznākumiem utt. Vienā no gadījumiem aprakstīta šīs prakses izmantošanas visizplatītākā situācija, savukārt otrā gadījumā sniegts retāk sastopamas situācijas izklāsts, kādā nākas saskarties ar dažādām grūtībām.

2.1. Pārskats par taisnīguma atjaunošanas praksēm

Cietušā – likumpārkāpēja mediācija

Cietušā – likumpārkāpēja mediācija (CLM) ir pašreiz visizplatītākā un plašāk pielietotā taisnīguma atjaunošanas prakse, jo īpaši tādos reģionos, kā Ziemeļamerika un Eiropa. CLM parasti ietver cietušās personas un likumpārkāpēja “tikšanos aci pret aci”, kaut arī atļautas citas personas līdzdalība nolūkā sniegt atbalstu, kas ir jo īpaši aktuāli nepilngadīgo dalības gadījumos. Pastāv īstenotās prakses daudzveidība (piemēram, netiešā (*shuttle*) vai balansētā (*pendulum*) mediācija, tomēr cietušās personas un likumpārkāpēja brīva griba ir dažādo pieeju kopīgais elements. Šis process parasti tiek organizēts ar mediatora (vai dažkārt divu mediatoru) palīdzību, kas atvieglo iesaistīto pušu savstarpējo komunikāciju, reparāciju un turpmāko pasākumu īstenošanu. Vairākās valstīs mediatori ir algoti profesionāli darbinieki, savukārt citās valstīs tie ir apmācīti brīvprātīgie darbinieki. Pastāv vispārpieņemts viedoklis, ka neatkarīgi no brīvprātīgo darba līmeņa, apmācībām un mediācijas standartiem jābūt augsti profesionālā līmenī.

Procesa vispārīgais mērķis ir dot iespēju diviem cilvēkiem – personai, kurai nodarīts kaitējums, un personai, kura nodarījusi šo kaitējumu – neitrālā un drošā vidē runāt par noziegumu tā, lai katrai no pusēm būtu iespēja paust savas jūtas un ieklausīties otras puses jūtās. Cietušā vajadzības atlīdzināšanai – gan finansiāli, gan emocionāli, tiek risinātas un likumpārkāpējs piedāvā un ierosina veidus, kā cietušajai personai atlīdzināt nodarīto kaitējumu, kas var ietvert patiesu un pieņemamu atvairošanos (skatīt Aertsen *et. al.*, 2004). CLM process var būt primāri vērsts uz likumpārkāpēja vajadzībām, cietušās personas vajadzībām vai arī noteikt līdzsvarotu pieeju.

CLM iespējams pielietot jebkurā kriminālprocesa posmā. Dažkārt to var izmantot kā pilnvērtīgu kriminālprocesa alternatīvu, aizstājot krimināltiesisko atbildību, tomēr visbiežāk CLM risinās tradicionālā kriminālprocesa ietvaros un šo procesu var īstenot jebkurā posmā, radot potenciālu ietekmi uz kriminālprocesa galīgo rezultātu. Citos gadījumos mediācija var tikt piedāvāta tikai pēc kriminālprocesa, galvenokārt, ieslodzījuma vietā.

Lai arī mediācijas procesā pastāv atšķirības, šīs pieejas vispārējo veidolu var rezumēt šādi:

- Lietas nodošana mediācijas programmai – parasti to veic policija, prokurori, tiesneši, probācijas dienestu darbinieki vai arī cietusī persona un likumpārkāpējs.
- Sagatavošanās posms – notiek atsevišķa sazināšanās ar cietušo personu un likumpārkāpēju ar mērķi noskaidrot, vai iesaistītās puses ir ieinteresētas iesaistīties mediācijas procesā. Šajā posmā mediators apkopo informāciju par noziedzīgo nodarījumu, ieplāno tikšanos un sagatavo iesaistītās puses gaidāmajam procesam, līdztekus izvērtējot to vajadzības, spējas un vēlmes, tādējādi šim procesa posmam ir ļoti svarīga nozīme.
- Cietušās personas un likumpārkāpēja tikšanās.
- Procesa noslēdzošais posms ietver lietas materiālu sagatavošanu, tostarp procesa iznākumu un vienošanos, nosūtot to atpakaļ pieprasītājam un veicot vienošanās nosacījumu izpildes uzraudzību.

Izlīguma sanāksme (*conferencing*)

Izlīguma sanāksmes (*conferencing*) izcelsme meklējama Jaunzēlandē un Austrālijā, kur visas noziedzīgajā nodarījumā iesaistītās puses tiek iesaistītas, lai kopā meklētu savstarpēji pieņemamu risinājumu. Visplašāk pielietotie izlīguma sanāksmju veidi, ko pielieto krimināltiesību jomā, ir Jaunzēlandes ģimenes grupas sanāksmes (GGS) (*family group conferencing*) modelis un Vaga Vaga policijas organizēto sanāksmju (*Wagga Wagga police-led conferencing*) modelis. Saistībā ar izlīguma sanāksmju modeļiem ir vērts pieminēt Jauniešu justīcijas sanāksmes (JJS) (*Youth Justice Conferencing*). Šo sanāksmju struktūra ir balstīta uz Jaunzēlandes sanāksmju modeļa JJS ir process, kurā koordinators(-i) saved kopā likumpārkāpējus un personas, kurām tie nodarījuši kaitējumu, kā arī atbalsta personas, iesaistot tās konstruktīvā dialogā par noziedzīgu uzvedību un par nepilngadīgo likumpārkāpēju iespējamo rīcību, šīs rīcības seku mazināšanā.

Starptautiskā mērogā ĢGS prakse ir izplatījusies daudzās valstīs un šis sanāksmju modelis ir ticis pielāgots un attīstīts dažādiem apstākļiem. Kamēr sanāksmju izcelsme rodama tradicionālajā tiesu sistēmā, kontinentālajā Eiropā tās drīzāk ir CLM shēmu pielāgošana (Zinsstag un Vanfraechem, 2012), un tas nozīmē to, ka to galvenā atšķirība izpaužas faktā, ka sanāksmju procesā tiek iesaistīts lielāks personu skaits. Respektīvi procesā tiek primāri iesaistīti ne tikai cietušie un likumpārkāpēji, bet arī to atbalsta personas, piemēram, iesaistīto pušu ģimenes un tuvi draugi, kopienas pārstāvji vai policija. Vēl viena atšķirība ir tāda, ka sanāksmes vada koordinators, nevis mediators, kā tas ir ierasts CLM gadījumā. Visbeidzot, sanāksmju procesā, salīdzinot ar CLM procesu, kas nereti tiek organizēts ar mērķi nodrošināt savstarpējo komunikāciju, lielāka vērība tiek pievērsta pārkāpuma izdarītāja pienākumiem un taisnīguma atjaunošanas procesa rezultātā radītajam rīcības plānam.

Svarīgs sanāksmju priekšnoteikums ir tas, ka likumpārkāpējs ir atzinis un nav noliedzis noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, kā arī viņa vaina ir pierādīta un visas procesā iesaistītās puses tajā piedalās pēc brīvas gribas un viņiem ir vēlme atjaunot savstarpējās attiecības. Sanāksmes sākumā koordinators sagaida un iepazīstina visas klātesošās personas un tālāk tiek izskaidrots tikšanās mērķis. Tas parasti seko pēc tam, kad policijas darbinieks, kā sabiedrības pārstāvis, izklāsta visus notikušā faktus. Ja likumpārkāpējs nepiekrīt faktu izklāstam, sanāksme tiek izbeigta un policija var lemt par lietas nodošanu izskatīšanai Jauniešu tiesai (*Youth Court*).

Ja likumpārkāpējs ir atzinis izklāstītos notikušā faktus un iespējamās variācijas noskaidrotas, cietušajam vai cietušā pārstāvim tiek lūgts paust savas sajūtas par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī tā radītajām sekām. Likumpārkāpējs un viņa atbalstītāji drīkst rīkoties tāpat. Pēc visu pušu uzklaušanās tiek uzsākta visu dalībnieku diskusija, kuras mērķis ir veidot izpratni par radīto kaitējumu. Pēc šī ĢGS posma var tikt noteikts "privātais laiks", kura laikā procesā iesaistītais speciālists un cietušās personas atstāj telpu, lai likumpārkāpējs un tā atbalstītāji varētu pārrunāt iespējamus risinājumus, kas saistīti ar noziedzīgo nodarījumu. Iespējamus risinājumus cietušajam un viņa atbalstītājiem izklāsta kāds no likumpārkāpēja pārstāvjiem, parasti tas ir pats likumpārkāpējs un pārrunas notiek līdz brīdim, kad tiek panākta vienošanās. Kaitējuma seku mazināšana tiek nodrošināta ar materiālas un emocionālas restitūcijas palīdzību. ĢGS paredz virkni iespējamo risinājumu likumpārkāpējam, sākot ar atvairošanos, sabiedriskais darbs un/vai restitūcija, kas ietver rehabilitācijas stratēģijas, piemēram, konkrētās konsultācijas, atkarības ārstēšana vai darba iemaņu apmācības. Pēc tam vienošanās tiek formāli noformēta rakstiski un to paraksta iesaistītās puses.

Apļi

Apļu (*circles*) variācijas - miera apļi, soda piemērošanas, dziedināšanas un kopienas apļi. Apļos tiek iesaistīti cietušie, likumpārkāpēji, viņu ģimenes locekļi un kopienas pārstāvji, kuri tika ietekmēti noziedzīgā nodarījuma rezultātā. Kopienas pārstāvju iesaistīšana, iespējams, ir šīs metodes galvenā iezīme. Šīs metodes izcelsme meklējama Amerikas un Kanādas pirmiedzīvotāju kopienās, kuru ciltis pulcējās kopā, lai pārrunātu un izšķirtu konfliktus.

Šīs metodes pielietojums krimināltiesību jomā Eiropā ir nevienmērīgs un to izmēģinājušas tādas valstis kā Norvēģija, Albānija, Beļģija, Vācija un Ungārija. Tās pastāv līdztekus krimināltiesību sistēmai, tādēļ tās neizmanto kā atbildības novirzīšanas pasākumu, bet to izmanto kā daļu no tiesas procesa. Tas ir ļoti sarežģīts un laikietilpīgs process, kurā kopienas pārstāvjiem jāuzņemas nopietnas saistības un tādēļ šī metode, galvenokārt, tiek pielietota nopietnos un sarežģītos gadījumos.

Apļi līdzinās sanāksmēm, jo arī tajos tiek iesaistīts plašāks personu loks, ne tikai cietušais un likumpārkāpējs. Tomēr šajā gadījumā papildus var iesaistīties jebkurš sabiedrības pārstāvis, kuram ir interese piedalīties konkrētajā lietā. Vēl viena atšķirība no iepriekš aprakstītās metodes ir problēmas, kuras tiek risinātas ar šīs pieejas palīdzību. Sanāksmēs risinātās problēmas parasti neskar "kopienas aprūpi", taču apļos tiek risinātas plašākas kopienas un sabiedrības problēmas. Turklāt sanāksmes organizē un to norisi sekmē speciālisti, bet apļos tiek iesaistītas kopienu grupas, tajos dominē iedzīvotāji un to norisi sekmē attiecīgās kopienas brīvprātīgie. Lai arī gan par sanāksmju, gan par apļu norisi ir atbildīgs to koordinators, kurš rezultāta sasniegšanu atstāj tās dalībnieku ziņā, apļos rezultātu sasniegšanā koordinators loma ir vēl mazāka. Koordinators galvenais uzdevums ir sagatavot puses gaidāmajam procesam un nodrošināt procesa drošu un cieņpilnu norisi.

Visi dalībnieki sēž aplī un procesa norise parasti sākas ar notikušā izklāstu. Pēc tam ikvienam ir iespēja izteikties. Diskusija notiek pa apli, virzoties no vienas personas uz otru, un turpinās līdz brīdim, kamēr viss ir pateikts. "Runas simbols" lietošana aplī mazina koordinators (sarunas vadītāja) ietekmi, jo aplī drīkst runāt tikai tā persona, kurai rokās ir "runas simbols". Neskatoties uz to, ka gan sanāksmju, gan apļu procesi balstās uz atbalstu un atbildības uzņemšanos, sanāksmēs galvenais uzsvars tomēr tiek likts uz likumpārkāpēja atbildības uzņemšanos, taču apļos atbalsts ir kā būtisks priekšnoteikums atbildības uzņemšanās procesam, un attiecīgais modelis veicina kopienas nozīmīgumu, sniedzot sabiedrības pārstāvjiem iespēju izteikties un dalīt atbildību procesā, kurā visas iesaistītās puses cenšas rast konstruktīvu risinājumu.

2.2. Cietušā – likumpārkāpēja mediācija juvenālās justīcijas jomā Beļģijā¹¹

Ievads

Taisnīguma atjaunošanas pieeju vispārīgais konteksts

Beļģija ir pirmā valsts kontinentālajā Eiropā, kas ieviesusi taisnīguma atjaunošanas pieejas juvenālās justīcijas sistēmā (Put *et al.*, 2012). Beļģijā taisnīguma atjaunošanas pieeju pirmsākumi meklējami 1980. gadu beigās, kad tika organizētas pirmās mediācijas iniciatīvas darbā ar nepilngadīgām personām (Lemonne un Vanfraechem, 2005). Pašlaik taisnīguma atjaunošanas principi ir sekmīgi ieviesti gan juvenālās justīcijas, gan pieaugušo krimināltiesiskajās sistēmās. Taisnīguma atjaunošanas programmas ir pieejamas visos valsts tiesu apgabalos, to reglamentē atbilstoši tiesību akti, kā arī šim nolūkam federālā valdība un reģionālās valdības nodrošina pietiekamu finansējumu. Beļģija ir viena no retajām valstīm pasaulē, kur taisnīguma atjaunošanas programmas ir pieejamas visa veida noziegumos un visos kriminālprocesa posmos, gan bērniem, gan pieaugušajiem (Aertsen, 2015). Beļģijā pieaugušo krimināltiesiskā sistēma ir nodalīta no juvenālās justīcijas sistēmas. Galvenās taisnīguma atjaunošanas pieejas, kas tiek pielietotas juvenālās justīcijas jomā ir cietušā – likumpārkāpēja mediācija (CLM) un izlīguma sanāksmes¹².

Beļģija ir federāla valsts, ko veido trīs kultūru kopienas (Flāmu, Franču un Vācu kopienas) un trīs ekonomiskie reģioni (Flandrijas, Valonijas un Briseles reģioni). Federālās valsts iekārtas kompetencē ir tieslietu, valsts aizsardzības un starptautiskās sadarbības jautājumi, savukārt kopienu atbildībā ietilpst ar sabiedrību saistītie un sociālie jautājumi. Līdz 2014. gadam taisnīguma atjaunošanas modelis tika dalīts starp šīm divām kompetences sfērām, kur jautājumi saistībā ar jauniešu likumpārkāpumiem un taisnīguma atjaunošanas pieeju rekomendācijām pieaugušajiem tika risināti federālā līmenī, savukārt kopienu atbildība bija izglītojošu pasākumu īstenošana un citi ar jauniešu aprūpi saistītie jautājumi. Ņemot vērā būtiskas izmaiņas nacionālajā un tiesiskajā sistēmā, kopš 2014. gada darbs ar jauniešu delikvencēm un intervences pasākumi taisnīguma atjaunošanas jomā ar pieaugušajiem, no

11 Šīs nodaļas izstrādē un pārskatīšanā piedalījās Brunilda Pali un Inge Vanfrehema sadarbībā ar EFTA, Lēvenas Katoļu universitāti un Beļģijas nozares speciālistiem, kas minēti rokasgrāmatas pateicību sadaļā.

12 Sanāksmju juridiskais termins nīderlandiešu valodā ir *herstelgericht groepsoverleg* (*hergo*) un franču valodā *concertation restauratrice en groupe* (*CRG*). Praksē ne vienmēr šī atšķirība ir skaidri nodalīta, jo CLM procesā var tikt iesaistītas atbalsta personas, savukārt, no otras puses, ne vienmēr sanāksmēs tiek iesaistīta policija. Ņemot vērā iepriekš minēto, šajā nodaļā tiek aprakstīta arī sanāksmes pieeja.

federālā līmeņa tika novirzīti uz kopienu un reģionu kompetenci, savukārt tiesu sistēmas pārvaldība joprojām ir federālās valdības kompetencē. Šīs reformas rezultātā 2014. gadā tiesu apgabali (*arrondissements*) tika samazināti no 27 līdz 12; gan CLM, gan izlīguma sanāksmes nepilngadīgiem likumpārkāpējiem pieejamas ikvienā tiesu apgabalā.

Juridiskais konteksts un īstenotā politika

Juvenālās justīcijas tiesiskā regulējuma¹³ Beļģijā pamatā ir Jauniešu justīcijas likums (JL)¹⁴, kas tika pieņemts 2006. gadā. JL noteiktās prioritātes ietver gan atjaunojošās justīcijas pieejas, gan vienlaikus uz rehabilitāciju un labklājību, kā arī uz sodu vērstus pasākumus (Van Dijk un Dumortier, 2006, Put *et al.*, 2012). JL mērķis ir galvenokārt palīdzēt jauniešiem spēt uzņemties atbildību un ņemt vērā cietušā tiesības, vienlaikus turpinot pievērst uzmanību rehabilitācijas un (pār)audzināšanas pasākumiem (Cartuyvels *et al.*, 2010).

JL paredz pasākumus un sankcijas, kas piemērojamas personām līdz 18 gadu vecumam. Tomēr noteiktos gadījumos, piemēram, smagi noziedzīgi nodarījumi (izvarošana, uzbrukums atbildību pastiprinošos apstākļos, smags seksuāls noziegums, laupīšana atbildību pastiprinošos apstākļos, slepkavība (slepkavības mēģinājums) un nonāvēšana (nonāvēšanas mēģinājums)) vai satiksmes noteikumu pārkāpumi, iespējama 16 gadu vecumu sasniegušas un vecākas nepilngadīgas personas lietas nodošana izskatīšanai pieaugušo krimināltiesību sistēmā (JL 57.bis pants). Šis process tiek dēvēts par "izlaišanu no redzesloka" (angliski: *giving out of hands*). Likumā nav noteikts minimālais vecums, kādā iestājas kriminālatbildība, tomēr konkrētu pasākumu piemērošanā ir noteikti vecuma ierobežojumi. Bērniem, kas nav sasnieguši 12 gadu vecumu, drīkst izteikt tikai aizrādījumu, tiem var noteikt uzraudzības pasākumus vai intensīvus izglītojošus pasākumus, savukārt turēšana izolēšanā var tikt piemērota 14 gadus un vecākām nepilngadīgām personām. JL saturs vērsts tieši uz "kriminālo uzvedību", un tas nozīmē, ka jaunieši, kuriem ir antisociāla uzvedība, var tikt sodītas atbilstoši citiem tiesību aktiem vai pakļautas jauniešu sociālās labklājības sistēmai.

Piemērojot šo tiesisko regulējumu, taisnīguma atjaunošanas programmas darbā ar nepilngadīgām personām visos tiesu apgabalos valstī ir tikušas īstenotas plašā mērogā un, lielākoties, obligātā kārtā. Lai gan galvenā taisnīguma atjaunošanas pieeja juvenālās justīcijas jomā Beļģijā ir CLM, kopš

13 Pārskats ir balstīts uz Christiaens *et al.* (2011), Put (2015), kā arī Aertsen un Dünkel (2015).

14 Bieži saukts par Jauniešu aizsardzības aktu. Praktisku iemeslu dēļ, atsaucoties uz minēto tiesību aktu šajā rokasgrāmatā, tiek lietots akronīms "JL", lai novērstu pārpratuma iespēju ar Ziemeļīrijas Jauniešu justīcijas aģentūru (JJA).

2006. gada valsts līmenī tiek īstenotas arī sanāksmes (Van Doosselaere un Vanfraechem, 2010).

Pirmstiesas stadijā ikvienā lietā, kurā identificēta cietusī persona, prokuroram jāizvērtē, vai CLM (nevis sanāksme šajā posmā)¹⁵ ir piemērota šajā situācijā un šī lieta būtu jānosūta mediācijas dienestam (JL 45. pants). Ja prokurors nolēmj nodot lietu mediācijas procesam, tiek skaidri definēti un pamatoti šāda lēmuma pieņemšanas iemesli. Pastāv iespēja vienlaikus nodot lietu mediācijas procesam un izskatīšanai Jauniešu tiesā, un izmeklēšanu ir iespējams turpināt pēc mediācijas procesa.

Jauniešu tiesu līmenī taisnīguma atjaunošanas pasākumi tiek noteikti par prioritāti starp citiem piemērojamiem līdzekļiem (JL 37. pants). Jauniešu tiesneši jebkurā procesa stadijā var rosināt nepilngadīgo likumpārkāpēju dalību CLM un sanāksmē. Pat gadījumos, kad lietas tiek nodotas CLM vai sanāksmju organizēšanas dienestiem un šie procesi tiek sekmīgi pabeigti, tiesneši tomēr var noteikt arī citus līdzekļus vai piemērot īpašus nosacījumus (piemēram, aizrādījums, jauniešu tiesas sociālā dienesta veiktā uzraudzība vai ievietošana drošības iestādē, skolas apmeklētība, apmācības, nosūtīšana dalībai programmās, kas ietver izglītojošus pasākumus, sabiedriskais darbs utt.) (skatīt Aertsen, 2015). Visiem lēmumiem un spriedumiem jābūt pamatotiem un prioritāte dodama taisnīguma atjaunošanas pieejām (CLM vai sanāksmes).

CLM un sanāksmes ir balstītas uz brīvprātīgu cietušā un likumpārkāpēja dalību, un vienīgais pieprasījuma nosūtīšanas nosacījums - *identificēta cietusī persona*. Pēc minēto pasākumu veiksmīgas īstenošanas, mediācijas dienests prokuroram vai jauniešu tiesai nosūta panākto vienošanās dokumentu, kuru ir jāapstiprina, ja vien tas nav pretrunā ar valstī noteikto kārtību (JL 45.panta otrā daļa un 37.panta otrā daļa). Mediācijas dienesti ir atbildīgi par CLM vienošanās uzraudzību un prokurora vai jauniešu tiesneša informēšanu par to, vai vienošanās nosacījumi ir izpildīti. Ja vienošanās nosacījumi ir izpildīti, prokuroram un jauniešu tiesnesim tas ir jāņem vērā (JL 45.panta trešā daļa un 37.pants). Prokurors var lemt par tiesvedības izbeigšanu un jauniešu tiesnesis, pieņemot lēmumu, ņem vērā izpildītās vienošanās rezultātus. Ja lēmums jau ir pieņemts, jauniešu tiesnesis, atsākot tiesvedību, vienošanos var ņemt vērā pie ierobežojošu pasākumu noteikšanas. Fakts, ka vienošanās netika panākta, turpmākajā tiesvedībā nedrīkst tikt uzskatīts par nelabvēlīgu

15 Likumā akcentētas CLM un izlīguma sanāksmju divas galvenās atšķirības. Izlīguma sanāksmēs var tikt iesaistītas "visas atbilstīgās personas", savukārt mediācijas process paredz konkrētus ierobežojumus. Mediācijas procesa mērķis ir panākt "izlīgumu", savukārt izlīguma sanāksmju mērķis ir "izlīgums un gribas izpausme".

apstākli, kas var tikt vērst pret nepilngadīgo personu (JJL 37.panta otrā daļa un 45.panta ceturtnā daļa). Ja jauniešu tiesnesis uzskata, ka taisnīguma atjaunošanas procesā netika ņemtas vērā visas nepilngadīgās personas vajadzības, tiek piemēroti papildu pasākumi.

Cietušā – likumpārkāpēja mediācijas prakse juvenālās justīcijas jomā

Definīcija

Taisnīguma atjaunošana parasti tiek definēta kā jebkurš process, kurā labprātīgi un pēc savas gribas var iesaistīties personas, kuras tika ietekmētas noziedzīgā nodarījuma rezultātā, un, kura mērķis ir rast risinājumu nodarītā kaitējuma mazināšanai, izmantojot neatkarīgas trešās personas palīdzību.

Īstenotās prakses principi un vērtības

CLM ir iespēja nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem nonākt saskarsmē ar personu, kurai nepilngadīgais ir nodarījis kaitējumu, un otrādi. Taču šajā procesā drīkst piedalīties arī abu iesaistīto pušu vecāki, atbalsta personas un juridiskie pārstāvji (parasti vecāki iesaistās). Ar šī procesa palīdzību likumpārkāpējs un cietušais ar mediatora palīdzību rod iespēju pārrunāt notikušo, izklāstīt noziedzīgā nodarījuma sekas un paust savas jūtas par notikušo. Procesā laikā iesaistītās puses cenšas panākt vienošanos un vienoties par turpmāku rīcību, ar kuras palīdzību bērns atlīdzinās cietušajam nodarīto kaitējumu (ņemot vērā gan materiālos, gan emocionālos aspektus). Kopumā aprakstītās pieejas mērķis ir palīdzēt nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem uzņemties atbildību un ņemt vērā cietušo tiesības.

Mediācijas process var risināties kā tieša komunikācija iesaistīto pušu starpā un/vai netieša komunikācija, kurā ar mediatora starpniecību tiek nodotas ziņas vai vēstules. Mediācija ir brīvprātīgs process un iesaistītās puses drīkst pārtraukt savu dalību tajā jebkurā brīdī. Mediators saglabā objektivitāti jeb nodrošina to, lai tiktu ņemtas vērā abu pušu vēlmes un intereses. Mediācija ir konfidenciāls process un mediatori procesa virzītāju iestādēm sniedz ierobežotu informācijas daudzumu. Process tiek uzsākts uz pieprasījuma pamata un, ideālā gadījumā, tas beidzas ar vienošanos un tās nosacījumu izpildes kontroli.

Prakses apkopojums

CLM un sanāksme balstās uz brīvprātīgu cietušā un likumpārkāpēja dalību, un vienīgais pieprasījuma nosūtīšanas pamatojums - *identificēta cietusī persona*. Lielākoties nepilngadīgas personas iesaistītas tādos noziegumos kā uzbrukumi un citi miesas bojājumi ar fizisku aizskārumu. Kopējais mediācijas lietu, kur ir iesaistīti nepilngadīgie, skaits - 5500 gadījumu gadā, apmēram 3000 līdz 4000 gadījumu Flāmu kopienā¹⁶ un 1500 gadījumu franču kopienā (Aertsen 2015).

Īstenošana

Dalībnieki un iesaistītās iestādes

CLM un sanāksmju pasākumus jaunlās justīcijas jomā īsteno NVO, kas darbojas jauniešu atbalsta sfērā, kas Valonijas reģionā tiek dēvētas par SARE jeb *Services d'Actions Restauratrices et Educatives*, bet Flandrijas reģionā – HCA jeb *Herstelgerichte en constructieve afhandelingen*. Franču kopienā pastāv 13 SARE un 10 HCA, kas ietver 12 tiesu apgabalu Flandrijas reģionā. Pretēji taisnīguma atjaunošanas pieeju specifikai darbā ar pieaugušajiem, šīm NVO nav formālas un centralizētas pārstāvības organizācijas. NVO ir oficiāli atzītas un pilnīgi subsidētas iestādes, ko nodrošina Flāmu kopiena un Franču kopiena. Daudzas no šīm NVO ir ieviesušas iekšējo struktūrvienību, kas nodarbojas ar jautājumiem taisnīguma atjaunošanas jomā. Subsīdijas tiek piešķirtas, pamatojoties uz lietu skaitu, ar kurām strādā.

SARE un HCA ir noteiktas četras galvenās funkcijas, no kurām divas ir izglītojoša rakstura, galvenokārt ietverot sabiedrisko darbu un apmācību pasākumus, savukārt pārējās divas – atjaunojoša rakstura, galvenokārt ietverot CLM un sanāksmju norisi. Oficiālais regulējums nosaka, ka šīs aktivitātes piemērojamas gan attiecībā uz cietušajām personām, gan likumpārkāpējiem. Pakalpojumi ir autonomi to izglītojošo programmu organizēšanā, tādēļ katra programma var būt ļoti atšķirīga. Daži piedāvā tikai intervenci taisnīguma atjaunošanas jomā vai mēģina saviem mediācijas pakalpojumiem piešķirt, salīdzinot ar citiem piedāvātajiem pakalpojumiem, atšķirīgu identitāti.

Mediācijas procesu vada profesionāli sagatavots un algots NVO darbinieks – mediators. Arī sanāksmju koordinators ir algots jauniešu atbalsta dienestu, kas algo mediatorus, darbinieks. Ņemot vērā nelielo sanāksmju skaitu,

¹⁶ Kopumā 2017. gadā reģistrēti 4027 mediācijas gadījumi (Stefaan Viaene, personīgā komunikācija, 2018. gada 31. janvāris).

viena un tā pati persona pilda gan mediatora, gan sanāksmes koordinatora funkcijas, ņemot vērā konkrēto lietu¹⁷.

Visi mediatori un koordinatori ir *speciālisti*, kurus NVO algo kā pilnas slodzes vai pusslodzes darbiniekus. Šo cilvēku pieredze parasti saistīta ar sociālā darbinieka, psihologa, izglītības speciālista vai kriminologa profesijām. Tikai divos tiesu apgabalos (Briselē un Lēvenā) vietējā mediācijas dienestā darbojas brīvprātīgo mediatoru grupa.

Mediatoru/koordinatoru apmācība

Mediatoru mācības galvenokārt ir *iekšējās apmācības*, un tās dēvē kā “uz pieredzi balstītās apmācības”, “mācīties darot” vai “praktiskās apmācības”. Tas nozīmē, ka jaunus mediatorus nemitīgi apmāca un uzrauga pieredzējušākie kolēģi.

Konkrētos mediācijas aspektos tiek organizētas *pastāvīgas apmācības*. Turklāt, lai arī tā nav obligāta prasība, daudz mediatoru piedalās ārējās apmācībās, ko piedāvā skolas, kas nodrošina specializētas apmācības mediācijas jomā.

Cita metodika ietver tā saukto *intervenci*, kuras ietvaros pulcējas dažādas organizācijas, piedaloties kopējos apmācību pasākumos. Šajās organizācijās vērojams vispārējs uzsvars uz pastāvīgām mācībām, un uzsvars tiek likts uz komandas darbu, kur vairāki dienesti strādā kopā.

Mediatoru apmācības juvenālās justīcijas jomā Flāmu kopienā formāli rīkoja organizācija ar nosaukumu *Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg* (OSBJ), kas tulkojumā nozīmē Jauniešu atbalsta iestāde. OSBJ galvenais uzdevums bija koordinēt dienestu darbu, sniedzot juridisku un zinātnisku informāciju par jauniešu delikvencēm un apmācībām. Sadarbībā ar organizāciju “Moderator” (organizācija, kas atbildīga par pieaugušo mediācijas procesu rīkošanu Flandrijas reģionā) tika izstrādāts profesionālās ētikas kodekss. Šajā laikā OSBJ ir mainījis savu darbības virzienu, pievēršoties jauniešu aprūpes jautājumiem (*Steunpunt Jeugdhulp*) un tās kompetencē vairs neietilpst HCA uzdevumi, lai arī šī iestāde var sniegt atbalstu reģistrācijas jautājumos. Tādēļ dažādu dienestu koordinatori laiku pa laikam organizē tikšanās, lai pārrunātu aktuālos jautājumus. Francijas kopienā īsas apmācību sesijas tiek organizētas uz *ad hoc* pamata, un vairums NVO ir saistīti ar federāciju, kuras nosaukums

¹⁷ Divas no vietām, kur Flandrijas reģionā, kurās visbiežāk tiek organizētas sanāksmes ir Lēvena un Brisele. Šo sanāksmju organizators ir NVO ALBA. Valonijas reģionā visatpazīstamākā organizācija, kas piedāvā mediācijas un sanāksmju pakalpojumus nepilngadīgiem likumpārkāpējiem ir Lježā esošā Arpège, kas ietilpst SARE struktūrā.

ir FEMMO (*Fédération des Équipes Mandatées en Milieu Ouvert*), kas organizē ikmēneša tikšanās, lai diskutētu par dažādiem tematiem, tostarp gadījumu izpēti un īstenotās politikas problēmām (Van Doosselaere un Vanfraechem 2010).

Procesa posmi un svarīgie prakses aspekti

JJL¹⁸ nosaka, ka izmeklēšanas posmā prokuroram ir pienākums apsvērt iespēju ierosināt CLM procesu attiecībā uz ikvienu bērnu, kas izdarījis noziedzīgu nodarījumu, ar nosacījumu, ka cietuši persona ir identificēta, vai pamatot lēmumu, kāpēc netika apsvērta iespēja izmantot mediāciju. Iztiesāšanas posmā arī jauniešu tiesnesis var rosināt CLM vai sanākumi, bet ar nosacījumu, ka ir identificēta cietuši persona. Prokurors uzraksta vēstuli ("piedāvājumu") cietušajai personai, bērnam likumpārkāpējam un tā vecākiem, un informē mediācijas dienestu par attiecīgo iniciatīvu. Šajā vēstulē tiek norādīts, ka puses var sazināties ar mediācijas dienestu turpmāko astoņu dienu laikā.

Ja iesaistītās puses nav personīgi sazinājušās ar mediācijas dienestu, mediācijas dienests vēršas pie abām pusēm, uzrakstot tām vēstuli (ja nepieciešams kontaktējas telefoniski), ierosinot tikšanos mediācijas dienestā. Atsevišķos gadījumos tikšanās tiek organizēta cietušā/likumpārkāpēja dzīvesvietā. Mediators tiesas reģistrā atrod lietas materiālus un pēc tam rīko vienu vai divas atsevišķas tikšanās ar cietušo un likumpārkāpēju. Pirmās tikšanās vai sarunas laikā mediators izskaidro mediācijas būtību, kādas ir iespējas, kāda ir mediatora loma un kādi principi tiek ievēroti mediatora darbā. Mediators izvērtē abu pušu vēlmi un motivāciju piedalīties mediācijas procesā. Ja abas iesaistītās puses ir piekritušas piedalīties mediācijas procesā, mediators noskaidro, vai tās vēlas tikties tieši (aci pret aci) vai netiešā veidā. Ja mediācijas procesā tiek iesaistīti gan bērni likumpārkāpēji, gan cietušie bērni, obligāta prasība ir vecāku/aizbildņu iesaistīšanās mediācijas procesā, ja tikšanās laikā tiek pārrunāti jautājumi, kas saistās ar finansēm, par ko atbildīgi ir vecāki. Citos gadījumos vecāku iesaiste mediācijas procesā nav obligāta prasība un mediatori katrā atsevišķā gadījumā lemj, vai to dalība konkrētajā gadījumā ir vai nav nepieciešama.

Mediācijas laikā abām iesaistītajām pusēm ir iespēja izstāstīt savu stāstu par notikušo, nefokusējoties uz faktiem, bet fokusējoties uz to, ko puses ir piedzīvojušas, kā notikums viņus ir ietekmējis un kādas ir sekas. Šajā posmā ir

18 Pārskats balstīts uz Saskia Kuypers pārskatu "Victim-offender mediation in Flanders, Belgium: An example of a well-developed good practice". Pieejams: <https://www.unicef.org/tdad/1saskiakuypers.pdf>

svarīgi, ka tiek panākta savstarpēja sapratne un notikušās situācijas atzīšana. Līdz ko tiek sasniegts šis mērķis, mediators sniedz nepieciešamo atbalstu, lai abas puses nonāktu pie kopēja situācijas risinājuma. Priekšlikumus var izteikt abas iesaistītās puses. Ja abas puses vienojas par to, kā bērns atlīdzinās nodarīto kaitējumu, mediators to nostiprina ar rakstisku vienošanos. Šis dokuments, ko parakstījušas abas puses, tostarp vecāki/aizbildņi, īsa ziņojuma veidā tiek nosūtīts prokuroram vai/un jauniešu tiesnesim.

Situācijas risinājums var ietvert dažādus nefinansiālus pasākumus, piemēram, atvainošanās, atbildes uz jautājumiem, paskaidrojumi, solījumi, brīvprātīgais darbs vai apņemšanās iesaistīties izglītojošos pasākumos, kā arī materiālo zaudējumu atlīdzināšana. Bērns var arī pieteikties darbam, lai iegūtu kompensāciju no kopienas līdzekļiem. 1991. gadā NVO Oikoten Flandrijas reģionā izveidoja Kompensāciju fondu (*Vereffeningfonds*), kas nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem sniedz iespēju samaksāt cietušajiem kompensāciju (Aertsen 2015). Šis fonds ir pieejams mediācijas procesā nepilngadīgiem likumpārkāpējiem, kuriem nav finansiālu līdzekļu, lai atlīdzinātu cietušajai personai radītos zaudējumus. Likumpārkāpējam atļauts konkrētu stundu skaitu brīvprātīgi strādāt bezpeļņas organizācijā, par konkrēto darbu fonds jaunietim nodrošina samaksu. Šie ienākumi tiek novirzīti cietušajai personai (Van Doosselaere un Vanfraechem 2010, Aertsen 2015). Fondu subsidē privātie ziedotāji un reģionālās pārvaldes.

Noslēdzošajā posmā mediators vispirms pārbauda, vai likumpārkāpējs ir izpildījis savas saistības un pienākumus, kas iepriekš tika noformēti vienošanās dokumentā un, ja nepieciešams, sniedz mērķtiecīgu atbalstu, piemēram, maksājumu organizēšana, darba vai brīvprātīgā darba meklējumu sekmēšana. Visbeidzot, mediators informē prokuroru/tiesnesi par to, vai vienošanās nosacījumi ir vai nav izpildīti, savukārt tiesu sistēmas iestādēm šī vienošanās ir jāņem vērā.

Projekta sākšana vietējā līmenī un sadarbība starp aģentūrām

JJL tiesību normas balstās uz kopš 1994.gada esošo mediācijas praksi un uz sanāksmju vadīšanas pieredzi, kuru pirmoreiz organizēja 2000.gadā kā izmēģinājumu un vēlāk to integrēja mediācijas dienestu pakalpojumos. Precīzāk, sanāksmes Flandrijas reģionā izmēģinājuma veidā tika organizētas no 2000.gada novembra līdz 2003.gada novembrim, savukārt vēlāk šī pieeja tika iekļauta Jauniešu justīcijas likumā, kā rezultātā vēlāk tika īstenota valsts mērogā (Vanfraechem, 2007; Vandebroek un Vanfraechem, 2007).

Gandrīz visos tiesu apgabalos Beļģijā starp NVO un tiesnešiem, prokuroriem un citiem attiecīgajiem dienestiem tiek slēgti starpinstitucionālie līgumi un protokoli nolūkā nodrošināt savstarpēju sadarbību. Šajos protokolos cita starpā atrunāti pieprasījuma satura kritēriji un pieprasījuma kārtība gan nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem, gan cietušajiem, tostarp ietverts nosacījums par to, ka nepilngadīgajam likumpārkāpējam jāatzīst, ka ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu, lai varētu uzsākt mediācijas vai sanāksmes procesus.

Beļģijā parasti liela uzmanība tiek pievērsta starpinstitūciju sadarbībai taisnīguma atjaunošanas pieeju pielietošanas jomā. Dažādos tiesu apgabalos ir ieviestas vietējās politikas nostādnes, īstenojot intensīvu sadarbību, lai vienotā un saskaņotā veidā radītu dažādu taisnīguma atjaunošanas pieeju modeļu piedāvājumu gan nepilngadīgajiem, gan pilngadīgajiem likumpārkāpējiem (Lēvene varētu būt vislabāk zināmais piemērs). Tomēr reģionālo padomju politikas jomas ir ietekmējušas šīs vietējā līmenī attīstītās stratēģijas, jo nepilngadīgo atbalsta programmas pašreiz tiek īstenotas atsevišķi no programmām, kas vērstas uz pilngadīgajiem likumpārkāpējiem. Pēdējais varētu būt kā izaicinājums saglabāt līdzsvarotu pieeju cietušajiem un likumpārkāpējiem taisnīguma atjaunošanas programmās, iesaistot nepilngadīgos likumpārkāpējus, kā arī nodrošināt šīs jomas vietējā līmenī veiksmīgi koordinētu attīstību

Novērtēšana, uzraudzība un pētniecība

Prakses īstenošanas novērtējums

NVO, kas sniedz taisnīguma atjaunošanas pieeju pakalpojumus Flandrijas reģionā, ir izstrādāta ļoti detalizēta un sistemātiska ikgadējo darbības uzraudzības ziņojumu sniegšanas kārtība, ietverot tajos lietu statistikas datus un raksturīgākās iezīmes. Papildus ir ieviesti iekšējie darba izvērtēšanas pasākumi, pulcinot kopā visus mediatorus, lai kritiski izvērtētu veikto darbu, nereti pieaicinot arī akadēmiskos ekspertus vai citas personas, kas spēj sniegt savu atbalstu šo pasākumu norisē.

Pastāv arī neatkarīgie pētījumi, kurus veic universitāšu studenti savu praktisko darbu vai maģistra un doktora disertāciju vajadzībām. Tiek organizēti pētniecības darbi, kurus veic neatkarīgie zinātniskie institūti, valsts iestādes vai vietējās augstākās izglītības iestādes, kas iesaistās arī šo pasākumu novērtēšanā. Visbeidzot, Beļģijā ļoti būtiska nozīme taisnīguma atjaunošanas pieeju ieviešanā ir bijusi rīcības izpētes tradīcijām. Precīzāk, rīcības izpētes pasākumi tika veikti trīs taisnīguma atjaunošanas pieejās Beļģijā: cietušā –

likumpārkāpēja mediācija smagu noziedzīgu nodarījumu gadījumos (1993 – 1995), taisnīguma atjaunošanas process ieslodzījuma vietās (1998 – 2000) un sanāksmju pieeja juvenālās justīcijas sistēmā (2000 – 2003) (Aertsen, 2018).

Bērnu pieredze mediācijas praksē

Kopumā nav vispārēja priekšstata valsts līmenī par bērnu pieredzi, kas piedalījušies mediācijas procesos (kas novērojams arī citās valstīs), un pastāv vispārējs kvalitatīvu pētījumu trūkums (Van Doosselaere un Vanfraechem, 2010). Pastāv dažādi riski, piemēram, bērnu atkārtota viktimizācija, pieaugušie pārņem sarunas norisi, cietušajiem bērniem tiek uzspiesta piedošana un, ka veidojas spēku nesabalansētība, jo īpaši situācijās, kas attiecas bērnu ļaunprātīgu izmantošanu (Gal, 2011). Tomēr neliels skaits pieejamo materiālu ļauj secināt, ka cietušo bērnu pieredze juvenālās CLM jomā kopumā ir pozitīva, jo īpaši attiecībā uz pašu procesa norisi (Renders un Vanfraechem, 2015). Mediatori komunicē ar bērniem viņiem saprotamā valodā un palīdz notikušo izteikt vārdos, tomēr cenšoties nekļūt pārlietu aizsargājoši.

Atbilstoši veiktajiem pētījumiem visiem iesaistītajiem cietušajiem bērniem šajā procesā ir bijusi iespēja izteikt savu viedokli un kopumā tie ir bijuši apmierināti gan ar procesa norisi, gan tā iznākumu, kā arī vecāki ir snieguši atbalstu un mediācijas procesā ir panākts pozitīvs rezultāts (Renders un Vanfraechem, 2015).

Balstoties uz gūto informāciju no nozares speciālistiem, ir iegūts neliels ieskats par iesaistīto bērnu dalības raksturojumu taisnīguma atjaunošanas procesos. Pirmie mediatoru mājas apmeklējumi pie bērniem parasti tiek rīkoti vecākiem klātesot, ar nosacījumu, ka tie ir civiltiesiski atbildīgi par savu bērnu un tiem jāpārstāv bērnu viedoklis. Tomēr bērni ne vienmēr spēj brīvi izteikties savu vecāku klātbūtnē, mediatori var ierosināt atsevišķu sarunu ar bērniem. Šim ierosinājumam nepieciešama vecāku piekrišana. Ja vecāki iebilst, mediatori šos iebildumus pārrunā ar vecākiem. Kad mediatori runā ar bērniem atsevišķi, viņi ar tiem pārrunā, kādu atgriezenisko informāciju par sarunu var sniegt vecākiem.

Dažreiz noziedzīga nodarījuma sekas ietekmē cietušā bērna un vecāku attiecības. Šajos gadījumos mediatoriem jānodrošina papildu mediācija starp jauniem un vecākiem. Tāpat starp vecākiem un viņu bērnu var veidoties interešu konflikts, kas izklāstīts turpmāk aprakstītajā piemērā. Attiecīgais gadījums saistīts ar izvarošanas mēģinājumu. Cietusī persona - 11 gadus veca, kuras mātei bija attiecības ar nepilngadīgā likumpārkāpēja onkuli. Māte nevēlējās, lai mediatori runātu ar viņas meitu, tādējādi mediatori visus

jautājumus, kas attiecas uz mediācijas procesu, pārrunāja ar māti un centās pārliecināties par to, ka meita tam piekrīt. Sanāksmē piedalījās tikai māte. Nepilngadīgais likumpārkāpējs piedāvāja vienošanās plānā iekļaut cietušās personas dzīvesvietā veikt konkrētus remontdarbus. Māte šim piedāvājumam piekrita, taču nepārrunāja šo plānu ar savu meitu. Vēlāk mediatori no cietušās personas noskaidroja, ka viņa šo plānu nav atbalstījusi un uzskatīja šādu risinājumu par traumatizējošu.

Vēl viens izaicinājums var rasties arī situācijās, ja cietusī persona ir ļoti jauna. Šādos gadījumos vecāki ne vienmēr ļauj mediatoriem komunicēt ar cietušo bērnu. Kādā no lietām, kas saistīta ar izvarošanas gadījumu, kur 13 gadus vecs zēns izvaroja savu 4 gadus veco māsiņu, atrodoties vecvecāku mājās, vecāki ilgi nevarēja pieņemt lēmumu, vai ziņot par šo gadījumu policijai. Vispirms vecāki sazinājās ar centru, kas strādā ar bērniem, kas cietuši no vardarbības un saņēma atbildi, ka viņi nevar piespiestu kārtā bērnam sniegt palīdzību, tādējādi vecāki nolēma ziņot par šo gadījumu policijai. Lai arī tā nebija primārā izvēle, vecāki šādi rīkojās, jo vēlējās pārliecināties par to, ka viņi ir darījuši visu iespējamo, lai nodrošinātu pienācīgas rūpes par savu bērnu šajā situācijā. Ja bērns savas turpmākās dzīves laikā šī nozieguma dēļ saskartos ar kādām problēmām, viņi varētu pastāstīt par to, kas tika darīts šajā situācijā. Mediatori nevarēja sarunāties ar bērnu, tomēr šajā gadījumā vecāki ļoti labi spēja pārstāvēt bērna intereses. Tomēr mediatoriem vienmēr jānoskaidro, vai vecāki attiecīgajā situācijā sniegs pienācīgu atbalstu savam bērnam.

Veiksmīga prakse, kurā dalījās mediatori, strādājot ar bērniem, kuri ir kļuvuši par noziedzīga nodarījuma upuriem, ir saziņa ar attēlu palīdzību nevis vārdu izmantošana (piemēram, Lego Duplo rotaļlietas, kārtis, dzīvnieki, ilustrācijas utt.). Šāda pieeja sniedz bērniem iespēju runāt citādi. Komunicējot ar ilustrāciju palīdzību, tiek radīta sajūta, ka bērns nerunā pats par sevi, tādējādi atvieglojot sarunu par šādu sensitīvu un negatīvu pieredzi. Ar attēlu palīdzību bērns spēj vizuāli aprakstīt piedzīvoto situāciju, attēli var vizualizēt izdarīto noziegumu. Mediatori var daudz vieglāk atspoguļot tikšanās norisi un to, kas nepieciešams, lai šī saruna notiktu veiksmīgi. Piemēram, izvietojot Lego Duplo rotaļlietas aplī, iespējams uzskatāmi parādīt sanāksmes būtību.

Galvenie prakses pētījuma rezultāti

Pieejami atsevišķi pētījumi gan par taisnīguma atjaunošanas pieeju izcelsmi, gan praksi, kas Beļģijā veikti lielākoties laikā no 1995.gada līdz 2005.gadam (Van Doosselaere un Vanfraechem, 2010, detalizēts pārskats).

Beļģijas franču kopienā no 1989.gada līdz 1991.gadam tika organizēts

eksperimentāls projekts nepilngadīgo mediācijas jomā, pētot iespēju mediācijas pasākumu organizēšanu uzticēt attiecīgajiem pakalpojumu sniedzējiem kopienā, savukārt cita projekta ietvaros tika analizēti konkrēti mediācijas gadījumi trīs kopienu pakalpojumu sniedzēju organizācijās (1997 – 1998). Šo projektu mērķis - attiecīgās jomas izpēte un mediācijas iespējas. Aptuveni tajā pašā laikposmā tika pētīta Flandrijas reģiona Kompensāciju fonda darbība (1998 –1999). Minēto pētījumu rezultāti apliecināja, ka mediācijas process patiesi ir iespējams.

Ar pētījuma apraksta (2000–2002) palīdzību tika radīta taisnīguma atjaunošanas koncepcija un pētītas mediācijas, sabiedriskā darba un izglītojošo projektu prakse (Claes *et al.*, 2003). Projekta mērķis bija izvērtēt šīs prakses pozitīvās ietekmes un īstenošanas apmēru. Pētniecības projekta noslēgumā Beļģijas Flāmu kopiena pieņēma lēmumu nodrošināt HCA jauniešiem katrā tiesu apgabalā. Vienlaikus tika veikta rīcības izpēte sanāksmes organizēšanas jomā (2000 –2003), kurā tika secināts:

1. Beļģijā sanāksmes ir iespējamas.
2. Iesaistītās puses norāda, ka viņu tiesības ir aizsargātas un sanāksmes var apmeklēt jurists, lai nodrošinātu iesaistīto pušu aizsardzību.
3. Kopumā dalībnieki ir apmierināti ar procesa norisi.
4. Recidīvisms, salīdzinot ar citām pieejām, nav parādījis sliktākus rezultātus (neskatoties uz ierobežotām izpētes metodēm).
5. Sanāksme var tikt izmantota kā alternatīva vai papildu līdzeklis ievietošanai slēgtā iestādē.

2010. gadā Van Doosselaere un Vanfraechem secināja, ka "Beļģijā ir veikta mediācijas un sanāksmju krimināllietās empīriskā izpēte" (87. lpp.). Tomēr vispārīgie dati mediācijas un sanāksmju jomā nav tūlītēji pieejami, turklāt trūkst pētījumu par to, kāda ir tiesību aktos ietvertu normu ietekme uz reālo situāciju. Lai arī JLL paredz piedāvājumu iesaistīties mediācijas un sanāksmju programmās, reālā situācija šo iespēju neatspoguļo pienācīgā apmērā. Mediācijas process tiek izmantots biežāk nekā sanāksmes. Gilbert *et al.* (2012) pētījumā secināts, ka 32 no 54 gadījumiem, kuros īstenota kāda no taisnīguma atjaunošanas pieejām, izvēlēta pieeja - bijusi mediācija. Organizēto sanāksmju skaits ir salīdzinoši neliels gan Flandrijas reģionā, gan Valonijas reģionā (Zinsstag *et al.*, 2011; Bradt, 2013).

2012.gadā veiktajā pētījumā Gilbert *et al.* konstatēja, ka no 2020 pasākumiem, kas īstenoti darbā ar nepilngadīgām personām divu mēnešu laikā, 97% nebija atjaunojošie pasākumi. Pētījumā tika secināts, ka līdztekus taisnīguma atjaunošanas pieejām, parasti tiek īstenoti arī citi pasākumi. Tajā pašā

pētījumā noskaidrots arī tas, ka apmēram 90% gadījumu, kad nepilngadīgo lieta ir nosūtīta mediācijas procesam, to pieprasījis ir prokurors. Viena no izvirzītajām hipotēzēm vēsta, ka jauniešu tiesneši atturas no lietas nosūtīšanas mediācijas procesam, pamatojoties uz nepilnīgo informāciju, kas tiek saņemta no NVO saistībā ar procesa norisi. Savukārt cita hipotēze, ko izvirzījusi autori, ir šāda, ka jauniešu tiesneši uzskata, ka priekšroka jādod citiem pasākumiem nevis mediācijai vai arī, ka mediācijas rezultāts, kas atspoguļots vienošanās dokumentā, tiesnesis būtu varējis noteikt tiešā veidā, apšaubot atjaunojošā procesa nepieciešamību.

Visnemainīgākais un interesantākais rādītājs Beļģijas datos ir tāds, ka cietušās personas un likumpārkāpēja tikšanās klātienē (aci pret aci) notika tikai apmēram 25% no mediācijas procesiem, lielākoties mediatori pilda starpnieka funkcijas starp pusēm. Iespējamie cēloņi nav noskaidroti, taču ir izteikts pieņēmums, ka tiešu kontaktu spēj nodrošināt tikai pieredzejošākie mediatori. Tomēr cietušās personas dod priekšroku tikties klātienē aci pret aci (Ferwerda un Van Leiden, 2012). Tāpat pētījumā noskaidrots, ka gan cietušajiem, gan likumpārkāpējiem ir pozitīva attieksme pret šo procesu, un cietušo personu apmierinātības līmenis ir augstāks, ja nodarītais kaitējums ir atlīdzināts un lūgta piedošana.

Lai arī dalība mediācijas procesā ir brīvprātīga, Christiaens *et al.* (2010) apšaubīja nepilngadīgo brīvprātīgu dalību, pamatojot šīs šaubas ar to, ka iesaistītās personas apzinās, ka gadījumā, ja atteiksies no šāda piedāvājuma, ko izteicis prokurors vai jauniešu tiesnesis, tās pašas tiesvedības iestādes vienlīdz var un arī pielietos citas pieejas.

Prakses īstenošanas laikā gūtās atziņas un izaicinājumi

Beļģija ir viena no retajām valstīm pasaulē, kur taisnīguma atjaunošanas programmas tiek pielietotas par visa veida noziedzīgajiem nodarījumiem visos kriminālās justīcijas procesa posmos, gan bērniem, gan pieaugušajiem. Turklāt taisnīguma atjaunošanas pieejas ir iestrādātas tiesību aktos, tās ir pieejamas visā valstī, kā arī šim nolūkam federālā valdība un reģionālās padomes nodrošina pietiekamu finansējumu.

Tomēr ir viennozīmīgi skaidrs, ka taisnīguma atjaunošanas pieeju, mediāciju un sanāksmju potenciāls netiek pilnībā izmantots. Faktiskie novērojumi šajā jomā un dažādi izpētes ziņojumi atklāj būtiskus šķēršļus lietu nosūtīšanai taisnīguma atjaunošanas procesiem efektīvā un racionālā veidā. Taisnīguma atjaunošanas jēdziens Beļģijā nav uzskatāms par pakalpojumu, kas vienādi pieejams visām noziedzīgā nodarījumā iesaistītajām pusēm vai citām

ietekmētajām personām. Tas ir būtisks ierobežojums, neraugoties uz tiesisko regulējumu, kas noteic, ka lietās kur ir iesaistītas nepilngadīgas personas, mediācija un sanāksmes būtu jāuzskata par sistemātisku un prioritāru pieeju.

Viens no būtiskākajiem izaicinājumiem ir ļoti nelielais sanāksmju skaits, kas tiek organizētas gada laikā (mazāk par 100 gadījumiem visā valstī). Ir bijuši daudz mēģinājumu, lai risinātu problēmas, kas saistītas ar taisnīguma atjaunošanas potenciāla neizmantošanu. Lai veicinātu pieprasījumu skaita pieaugumu, ir veikti dažādi vietēja mēroga eksperimentāli pasākumi, piemēram, mediatora klātesamības nodrošināšana prokuratūrā ik nedēļu, lai palīdzētu izraudzīties lietas, vai speciālas datorprogrammas instalācija, kas nodrošina automātisku vēstuļu nosūtīšanu iesaistītajām pusēm (lietās, kur zināms gan cietušais, gan likumpārkāpējs). Kopumā šie mēģinājumi nav bijuši sekmīgi un pieprasījumu skaits joprojām ir atkarīgs no atsevišķu prokuratūras vai tiesā strādājošu darbinieku attieksmes, prasmēm un laika.

Cits izaicinājums, kas saistās ar taisnīguma atjaunošanas programmu "institucionalizāciju", ir jautājums par taisnīguma atjaunošanas programmu lokalizāciju un īstenošanu, lai netiktu zaudēta to identitāte un paturētu pietiekamu autonomiju. Daļa šo bažu ir par taisnīguma atjaunošanas programmām jau pastāvošajās jauniešu atbalsta institūcijās. Pastāv tendence virzīt lietas uz mediāciju vai sanāksmi, galvenokārt, ņemot vērā nepilngadīgo likumpārkāpēju vajadzības un uzskatot, ka taisnīguma atjaunošanas process ir izglītojošs instruments vienai no pusēm, nevis kā līdzvērtīgs piedāvājums cietušajam un likumpārkāpējam, kas sekmē taisnīgumu. Jaunajā dekrētā, ko izdevusi Francijas kopiena, pamatā tiek atbalstīta šī pieeja¹⁹.

Gadījumu izpēte

Pirmais gadījums

ALBA, Mediācijas dienests, Brisele.

Lieta ir par seksuālo vardarbību. Iesaistītās puses – Toms, aizdomās turētais (17 gadi) un Ilze, cietusī persona (16 gadi). Lielākoties lietas tiek nosūtītas ar prokuratūras vai jauniešu tiesas starpniecību, tomēr šajā gadījumā lietu nosūtīja cietušā atbalsta dienests.

Ceļā uz skolu cietušajai personai tika piedraudēts ar nazi, un aizdomās turētais

¹⁹ Décret du 17 janvier 2018 portant le code de prévention, de l'aide à la jeunesse et de la protection de la jeunesse.

piespieda viņu doties līdzī. Viņai bija jāatdod MP3 atskaņotājs un nauda. Viņš aizveda viņu uz nomaļu vietu un lika viņai veikt orālo seksu. Pēc tam viņš meiteni palaida vaļā.

Ilze informēja skolas vadību, kura izsauca policiju un Ilze sniedza savu liecību. Policija ierosināja viņai vērsties pēc palīdzības cietušo atbalsta dienestā. Pirms tikšanās ar cietušo atbalsta dienesta darbinieku, Ilze sagatavoja jautājumus, uz kuriem, viņasprāt, Toms varētu atbildēt. Ilze tikšanās laikā ar cietušo atbalsta centra darbinieku noskaidroja, vai viņa var Tomam uzdot šos jautājumus. Cietušo atbalsta dienests sazinājās ar mediācijas dienestu un tika iepļānota mājas vizīte pie Ilzes. Mājas vizītes laikā, piedaloties gan Ilzei, gan viņas vecākiem, mediatori izskaidroja mediācijas procesa būtību un norisi. Lai varētu noorganizēt mediācijas procesu, mediatori lūdza lietas materiālus no prokuratūras vai jauniešu tiesas nepieciešamā akcepta saņemšanai mediācijas norisei.

Aizdomās turētajam Tomam lieta tika ierosināta jauniešu tiesā. Pēc vairākiem mēnešiem viņš tika apcietināts, jo izdarīja jaunus noziedzīgus nodarījumus. Jauniešu tiesa nosūtīja akceptu Mediācijas dienestam, kur tālāk tika plānota tikšanās ar Tomu viņa kopienas centrā. Viņš izteica vēlmi iesaistīties mediācijas procesā. Parasti mediatori runā arī ar nepilngadīgā likumpārkāpēja vecākiem, bet šajā gadījumā tas nebija iespējams, jo Toms vairs nekontaktējas ar savu māti.

Pirms plānotās tikšanās tika organizētas sagatavošanās pārrunas. Cietusī Ilze vēlējās komunicēt ar Tomu ar nosacījumu, ka viņš viņu nedz redz, nedz dzird. Toma un Ilzes saruna norisinājās policijas iecirknī, kur ir pieejama nopratināšanas telpa. Tomam netika dota iespēja redzēt Ilzi, kamēr viņa redzēja Tomu ekrānā. Viņas vecāki atradās blakus nopratināšanas telpai. Sarunas jautājumi tika sagatavoti kopīgi ar mediatoriem. Ilze atradās novērošanas telpā kopā ar mediatoru un uzticības personu – savu skolotāju. Otrs mediators atradās vienā telpā ar likumpārkāpēju, kur atrodās arī viņa psihologs un iestādes individuālais konsultants.

Pirmās sarunas laikā tika uzdoti Ilzes sagatavotie jautājumi un Toms sniedza atbildes uz šiem jautājumiem. Saruna ilga divas stundas un sarunas beigās Ilze norādīja, ka otras sarunas laikā Toms var uzdot jautājumus Ilzei. Pirmajai sarunai bija ļoti pozitīvs rezultāts, uz to norādīja arī meitenes vecāki.

Otra saruna notika trīs mēnešus vēlāk. Vispirms Ilzei tika uzdoti Toma sagatavotie jautājumi un viņa noteica to, vai vēlas atbildēt uz jautājumiem vai nē. Šī saruna bija daudz grūtāka, jo no jauna tika atsaukti atmiņā notikumi.

Pēc mēneša notika tiesas sēde. Ņemot vērā, ka Toms bija izdarījis vairākus dzimumnoziegumus, tiesas sēdē piedalījās daudz cietušo personu. Uz tiesas sēdi ieradās arī Ilze kopā ar saviem vecākiem. Jauniešu tiesnesis pieņēma lēmumu nodot šo lietu izskatīšanai pieaugušo tiesā, kur piesprieda Tomam astoņu gadu cietumsodu.

Piecus gadus vēlāk Ilze Tomam uzrakstīja vēstuli, interesējoties par to, kā viņam klājas un, vai viņš strādā ar sevi kā bija solījis. Mediācijas dienests vairs nav pilnvarots nodot šādu vēstuli, jo Toms atrodas ieslodzījuma vietas psihiatra uzraudzībā. Ilze regulāri apliecina mediācijas procesa nozīmi un to, cik būtisks tas viņai ir bijis. Viņa norāda, ka mediācija viņai ļoti palīdzēja tikt galā ar notikušā sekām.

Otrais gadījums

Asbl Arpège, Mediācijas dienests, Lježa

Izabella (16 gadi) un Maksis (15 gadi) apmeklēja vienu izglītības iestādi, un viņi iet uz randiņiem jau vairākas nedēļas. Kādu dienu Izabella nosūta Maksim uz Instagram kontu savu fotogrāfiju, kurā viņa redzama kaila. Viņa apgalvoja, ka viņš esot uzstājies un draudējis ar viņu izbeigt attiecības, ja viņa šādu fotogrāfiju neatsūtīs. Savukārt Maksis apgalvoja, ka Izabella šo fotogrāfiju nosūtījusi spontāni. Maksis uztaisīja fotogrāfijas ekrānuzņēmumu un nosūtīja to diviem labākajiem draugiem, kuri ātri izplatīja šo fotogrāfiju tālāk. Pēc dažām dienām šo fotogrāfiju bija redzējuši daudzi viņu skolas skolēni. Maksis nosūtīja īsziņu Izabellai, kurā paziņoja, ka viņu attiecības ir beigušās. Izabella bija sagrauta, viņa jūtās nodota un pazemota. Mājās viņa neuzdrošinājās par šo situāciju pastāstīt.

Divas nedēļas vēlāk Izabellas labākā draudzene viņu informēja par to, ka, ja meitene nepastāstīs par šo situāciju saviem vecākiem, tad viņa to izdarīs viņas vietā, tāpēc Izabella pastāstīja visu saviem vecākiem. Viņi kopā devās uz policiju un iesniedza sūdzību. Maksis tika apcietināts un pavadīja nakti cietuma kamerā. Nākamajā rītā prokurors atbrīvoja viņu un piedāvāja mediācijas procesu.

Izabella uz pirmo tikšanos ieradās kopā ar saviem vecākiem. Viņa paskaidroja, ka viņas *joie de vivre* (franču valodā: dzīvesprieks) ir zudis, viņai radušies ēšanas un miega traucējumi, viņa jūt naidu, dusmas un kaunu, turklāt viņa vairs nespēj nevienam uzticēties. Viņa vēlējās, lai Maksis tiktu sodīts. Viņa vēlējās, lai viņš izjustu tādas pašas ciešanas, kādas izjuta viņa. Viņas māte izjuta dziļas skumjas, savukārt tēvs bija dusmīgs. Pēc ilgas diskusijas Izabella

pārsteidza savus vecākus, paziņojot, ka viņa vēlas aprunāties ar Makša māti, kuru viņa nekad nebija satikusi.

Kad mediatori satikās ar Maksu, viņš skaidroja, ka jūtās ļoti slikti par to, ko izdarīja. Viņš esot vēlējies izrādīties draugu vidū un neapzinājās to, cik ātri šī fotogrāfija nonāks citu cilvēku redzeslokā. Viņš vēlējās atvainoties par notikušo. Viņš tika izslēgts arī no skolas un zaudēja vienu mācību gadu, kā arī neviens viņam vairs neuzticējās. Viņš spēja izprast to, ka Izabella vairs nevēlas ar viņu sarunāties un labprātāk tiksies ar viņa māti. Makša māte pieņēma uzaicinājumu satikties ar Izabellu.

Kad viņas viena otru satika, Izabella un Makša māte sākumā jūtas neērti, tomēr drīz vien viņas atrada veidu, kā savstarpēji komunicēt. Makša māte nodeva Izabellai Makša atvainošanos un atvainojās arī pati par dēla rīcību. Viņa izrādīja Izabellai līdzjūtību un pauda nožēlu par viņas ciešanām. Makša māte pastāstīja Izabellai arī par Makša emocijām. Izabella noklausījās teikto un uzsvēra to, ka viņa nav palaistuve, kā arī to, ka viņa jūtas nodota. Makša māte izrādīja dziļu sapratni. Izabella paskaidroja, ka viņa vairs nevēlas Maksu sodīt, jo saprot, ka arī Maksis cieš.

Mediatori uzaicināja Izabellas vecākus pievienoties sarunai. Izabella atstāstīja vecākiem notikušo sarunu, un abas mātes viena otrai izrādīja līdzjūtību. Izabellas māte bija pārliecināta, ka šī saruna palīdzēs viņas meitai, ar kuru viņa lepojas. Savukārt Izabellas tēvs norādīja, ka viņš joprojām esot dusmīgs – gan uz Maksu, gan skolu, kas šajā situācijā nespēja nodrošināt pienācīgu reakciju. Tikšanās noslēgumā mediatori norādīja, ka viņi dos laiku, lai pārliecinātos par to, vai Izabella nolems turpināt šo procesu (nosūtīs vēstuli, ierosinot tikšanos...).

Pēc dažām nedēļām Izabellas māte vērsās mediācijas dienestā ar lūgumu, vai tā darbinieki varētu viņas meitai palīdzēt uzrakstīt vēstuli skolas direktoram. Mediatori piekrita sniegt šo palīdzību. Satiekoties ar Izabellu un viņas māti, noskaidrojās, ka Izabella jūtās daudz labāk un ir pārdomājusi rakstīt vēstuli, bez tam viņa ir nomainījusi skolu, satikusi jaunus draugus un nevēlas atcerēties notikušo. Viņa ieradās mediācijas dienestā, lai pateiktos mediatoriem, kuri sazinājās arī ar Makša māti, lai informētu viņu par procesa noslēgšanos. Makša māte informēja, ka arī Maksis jaunajā skolā tagad jūtās daudz labāk.

Kopsavilkums: Cietušā – likumpārkāpēja mediācija juvenālās justīcijas jomā Beļģijā

Pārskats: Taisnīguma atjaunošanas princips ir sekmīgi ieviests gan juvenālās justīcijas, gan pieaugušo krimināltiesiskajās sistēmās. Taisnīguma atjaunošanas pieejas ir nodrošinātas visos valsts tiesu apgabalos, to reglamentē atbilstoši tiesību akti, kā arī šim nolūkam federālā valdība un reģionālās valdības nodrošina pietiekamu finansējumu.

Tiesību akti: Juvenālās justīcijas tiesiskā regulējuma pamatā Beļģijā ir Jauniešu justīcijas likums (JJL), kas tika pieņemts 2006.gadā. JJL mērķis ir galvenokārt palīdzēt jauniešiem spēt uzņemties atbildību un ņemt vērā cietušā tiesības, vienlaikus turpinot pievērst uzmanību rehabilitācijas un izglītojošiem pasākumiem.

Darbības joma: taisnīguma atjaunošanas pieejas ir pieejamas par visa veida noziegumiem, visos kriminālās justīcijas procesa posmos, gan bērniem, gan pieaugušajiem. Vienīgais pieprasījuma nosūtīšanas nosacījums - cietušajai persona ir jābūt identificētai.

Lietas nodošana:

- *Pirmstiesas stadijā* ikvienā lietā, kurā identificēta cietusī persona, prokuroriem jāizvērtē, vai CLM (nevis sanāksmes šajā posmā) ir piemērota šajā situācijā un šī lieta būtu jānosūta mediācijas dienestiem. Ja prokurors nolēmj nodot lietu mediācijas procesam, tiek skaidri definēti un pamatoti šāda lēmuma pieņemšanas iemesli. Pastāv iespēja vienlaikus nodot lietu mediācijas procesam un izskatīšanai Jauniešu tiesā, un izmeklēšanu ir iespējams turpināt pēc mediācijas procesa.
- *Jauniešu tiesu līmenī* taisnīguma atjaunošanas pasākumi tiek noteikti par prioritāti, salīdzinot ar citiem pasākumiem. Nepilngadīgo personu tiesneši jebkurā procesa stadijā var rosināt nepilngadīgo likumpārkāpēju dalību CLM un sanāksmēs. Pat ja lietas tika nosūtītas CLM vai sanāksmju procesiem un tie tika sekmīgi pabeigti, tiesneši tomēr var piemērot citus pasākumus vai noteikt īpašus nosacījumus. Visiem lēmumiem un spriedumiem jābūt pamatotiem un prioritāte dodama taisnīguma atjaunošanas pieejām (CLM vai sanāksmes).

Dalībnieki un iesaistītās iestādes: NVO, kas darbojas jauniešu atbalsta sfērā, kas Valonijas reģionā tiek dēvētas par SARE jeb Services d'Actions Restauratrices et Educatives, bet Flandrijas reģionā – HCA jeb Herstelgerichte en constructieve afhandelingen. Visi mediatori un koordinatori ir speciālisti, un tas nozīmē to, ka NVO tos algo kā pilnas slodzes vai pusslodzes darbiniekus.

Lokālais projekts: JLL ietvertās tiesību normas ir balstītas uz kopš 1994. gada esošo mediācijas praksi un uz pieredzi, kas gūta sanāksmēs, kas eksperimentāli pirmoreiz tika rīkotas 2000.gadā un vēlāk tika iekļautas mediācijas dienestu pakalpojumos. Precīzāk, sanāksmes Flandrijas reģionā pilotprojekta veidā tika organizētas no 2000.gada novembra līdz 2003.gada novembrim, savukārt vēlāk šī metode tika iekļauta Jauniešu justīcijas likumā, kā rezultātā vēlāk tika īstenota valsts mērogā.

Aģentūru savstarpēja sadarbība: starp NVO un tiesnešiem, prokuroriem un citiem attiecīgajiem dienestiem tiek slēgti institucionāla līmeņa līgumi un protokoli.

Novērtējums: Dienestiem, kuri strādā ar taisnīguma atjaunošanas programmām, Flandrijas reģionā ir izstrādāta ļoti detalizēta un sistemātiska ikgadējo darbības uzraudzības ziņojumu sniegšanas kārtība. Tāpat pieejami neatkarīgi pētījumi, ko veic universitāšu studenti savu praktisko darbu vai maģistra un doktora disertāciju ietvaros.

Prakse darbā ar bērniem:

- Cietušie bērni: pakalpojumi paredzēti cietušajiem, kā arī likumpārkāpējiem.
- Likumpārkāpēji bērni: Nepilngadīgo personu tiesneši jebkurā procesa stadijā var rosināt nepilngadīgo likumpārkāpēju dalību CLM un sanāksmēs.

Gūtās atziņas:

- Beļģijā taisnīguma atjaunošanas pieejas reglamentē atbilstoši tiesību akti.
- Taisnīguma atjaunošanas pakalpojumi ir pieejami visā valstī.
- Taisnīguma atjaunošanas jomu subsidē federālā valdība un reģionālās padomes.

Izaicinājumi:

- Taisnīguma atjaunošanas jēdziens Beļģijā netiek uzskatīts kā pakalpojums, kas vienlīdzīgi ir pieejams visām pusēm un cietušajiem, kuri tika ietekmēti noziedzīga nodarījuma rezultātā.
- Pastāv tendence virzīt mediācijas procesu vai sanāksmes, galvenokārt, ņemot vērā nepilngadīgā likumpārkāpēja vajadzības, un uzskatīt taisnīguma atjaunošanas procesu par izglītojošu instrumentu attiecībā uz vienu no pusēm, nevis kā līdzvērtīgu piedāvājumu cietušajam un likumpārkāpējam, lai sasniegtu taisnīgumu.

2.3. Jauniešu justīcijas sanāksmes Ziemeļīrijā²⁰

Ievads

Taisnīguma atjaunošanas pieeju vispārējais konteksts

1998.gada aprīlī parakstītais Belfāstas līgums noteic, ka Ziemeļīrijas (ZIR) krimināltiesiskās sistēmas visaptverošu reformu izstrādi veic Lielbritānijas valdība. Līgumā tika noteikts arī tas, kādi ir sistēmas mērķi saskaņā ar sarunu dalībnieku viedokli. Šie mērķi ietvēra tādus aspektus kā taisnīgas un objektīvas tieslietu sistēmas ieviešana, kas rīkotos sabiedrības interesēs, veicinātu sabiedrības līdzdalību atbilstīgos gadījumos, kā arī, kas būtu ieguvusi kopienas uzticību. Pēc tam reformu ietvaros veiktajā pētījumā tika noskaidrots, ka 61% katoļticīgo pārstāvju pauda pārliecību par krimināltiesiskās sistēmas taisnīgumu, salīdzinot ar 77% protestantu.

Reformas tika īstenotas no 1998.gada jūnija līdz 2000.gada martam, ko nodrošināja krimināltiesisko reformu grupa, kuras sastāvā bija iekļauti gan valsts ierēdņi, gan neatkarīgi akadēmiskās un pētniecības jomas pārstāvji. Papildus formālu un neformālu konsultāciju laikā, apkopotiem pierādījumiem, reformu grupa norīkoja izveidot izpētes programmu gan saistībā ar sabiedrības attieksmi Ziemeļīrijā, gan citu jurisdikciju pieredzi vairākos būtiski svarīgos jautājumos. Salīdzinošās izpētes ietvaros tika apmeklētas arī citas jurisdikcijas: Beļģijā, Kanādā, Anglijā un Velsā, Vācijā, Nīderlandā, Jaunzēlandā, Īrijas Republikā, Skotijā, Dienvidāfrikā un Amerikas Savienotajās Valstīs.

Papildus daudziem citiem priekšlikumiem, reformu grupa savā 2000. gada ziņojumā ieteica attīstīt taisnīguma atjaunošanas pieejas darbā ar bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu Ziemeļīrijā. Jēdziens "taisnīguma atjaunošana" tiek izmantots, lai raksturotu dažādas pieejas, kas attīstījušās daudzās vietās pasaulē kopš 1970. gadu sākuma un kas nav vienkārši definējamas. Tomēr, īstenojot taisnīguma atjaunošanas pieejas, cenšas ņemt vērā un rast pienācīgu līdzsvaru starp cietušā, likumpārkāpēja un vietējās kopienas, kā arī plašākas sabiedrības interesēm. Tādējādi šajā situācijā cietušie un likumpārkāpēji tiek aktīvāk iesaistīti noziedzīgā nodarījuma rezultātā radītā kaitējuma mazināšanas procesā nekā tas raksturīgs kriminālās tiesvedības pieejām. Cietušā un likumpārkāpēja līdzdalībai jābūt brīvprātīgai, savukārt procesam jābūt tālredzīgam ar mērķi novērst turpmākus noziedzīgus nodarījumus un nodrošināt likumpārkāpēja reintegrāciju.

²⁰ Šis nodaļas autori ir Kelvins Doerti un Kolīna Hīnija, kuri pārstāv Jauniešu justīcijas aģentūru. Nodaļas izstrādē piedalījās arī pateicību sadaļā minētie eksperti. Nodaļu pārskatīja un pabeidza tās autori.

Pieejas bieži vien tiek balstītas uz sadarbību ar likumpārkāpējiem, lai veicinātu viņu apziņu par rīcības sekām un ietekmi uz cietušajām personām, kā arī lai veicinātu atbilstošus atlīdzināšanas pasākumus. Savā ziņojumā reformu grupa atsaucas uz taisnīguma atjaunošanas pieejām daudzās vietās pasaulē, tostarp Anglijā un Velsā, Skotijā, Kanādā, Dienvidāfrikā un ASV, kā arī uz diviem pilotprojektiem, kas jau darbojas Ziemeļīrijā. Tomēr īpaša uzmanība tika pievērsta Jaunzēlandes ģimenes grupu sanāksmes modelim.

Ziemeļīrijā īpaši tika rekomendēts izstrādāt pieeju, kas tiktu pilnībā integrēta jauniešu justīcijas sistēmā, pamatojoties uz sanāksmes modeli, kas savestu kopā noziedzīgā nodarījuma izdarītāju, cietušo (ja piekrīt²¹), kā arī citus profesionāļus un ģimenes locekļus.

Ziemeļīrijā (ZIR) uzsāktā prakse dažādos aspektos atšķiras no Jaunzēlandē īstenotās prakses. Piemēram, mazāks uzsvars tiek likts uz plašāku ģimenes grupu iesaisti, kas nosaka sanāksmes iznākumu un to uzraudzību par nepilngadīgā plānā ietvertajiem nosacījumiem (kas var ietvert sabiedriskos darbus vai citus lietderīgus laika izmantošanas veidus). Tas tieks ņemts vērā, taču lielāka loma tiek paredzēta citiem iesaistītajiem.

Jauniešu justīcijas aģentūras (JJA) jauniešu sanāksmes projekts tika uzsākts kā pilotprojekts 2003.gadā, taču visā Ziemeļīrijā to pielieto kopš 2006.gada. To pielieto darbā ar bērniem un jauniešiem, kas nav sasnieguši 18 gadu vecumu.

Juridiskais konteksts un īstenotā politika

2002.gada Tiesiskuma (ZIR) likums ir veiktās krimināltiesību sistēmas reformas gala rezultāts. Līdz ar likuma pieņemšanu tika ieviesta virkne izmaiņu pašreizējā krimināltiesību sistēmā.

Tiesību aktā tika iekļauts:

- jaunu dienestu izveide ZIR miertiesnešiem (*Lay Magistrate*) un ģenerālprokuroriem (*Attorney General*);
- lorda – galvenā tiesneša (*Lord Chief Justice*) iecelšana par ZIR tiesu sistēmas augstāko amatpersonu;
- jauna Ziemeļīrijas Prokuratūras dienesta izveide;

²¹ Jauniešu sanāksmju jomā ZIR pastāv neliela atšķirība starp nepilngadīga likumpārkāpēja un nepilngadīga cietušā (vai cietušā kopumā) līdzdalību: pat pieņemot, ka abu pušu līdzdalība ir nenoliedzami brīvprātīga, process ir vairāk centrēts uz nepilngadīgo likumpārkāpēju, ņemot vērā, ka sanāksme ir alternatīvs risinājums tiesas sēdei. Tā vietā cietušās personas klātesamība nav nepieciešama, lai nodrošinātu sanāksmes norisi.

- galvenā inspektora krimināltiesību jomā (*Chief Inspector for Criminal Justice*) ieviešana;
- jaunu pieeju ieviešana jauniešu justīcijas sistēmā un Jauniešu justīcijas aģentūras izveide;
- normatīvie akti, kas attiecas uz noziegumu upuriem, tostarp kopienas drošības stratēģija.

Jauniešu justīcijas likuma (53. – 66. pants) spēkā stāšanās ievieša atjaunojošās krimināltiesību sistēmas elementus un izveidoja jaunu aģentūru – JJA, kura nodrošina tiesību aktos veiktās pārmaiņas. Ierosinātās tiesību aktu izmaiņas ietver šādus pasākumus:

- Atbilstoši starptautiskajiem standartiem nozarē, noteikumos pievērsta daudz lielāka uzmanība bērna tiesību jēdzienam. Piemēram, bērna “atļauja” un “piekrišana” ir akcentēta daudzos noteikumos, tādējādi piešķirot zināmu autonomiju attiecībā uz konkrēto bērnu.
- Likumā ir iestrādāts soda/justīcijas sistēmas kopienas elements. Ir atzīts, ka jaunā kārtība var sniegt daudz piemērotākus risinājumus nekā iepriekš piedāvātie tradicionālie līdzekļi, iesaistot tiesu sistēmu un citas institūcijas.
- Tiesām noteikts pienākums nodrošināt pārredzamāku un vieglāk uztveramu tiesvedības procesu, ja tajā ir iesaistīti bērni un citi iesaistītie.
- Jauniešu sanāksmes un jauniešu sanāksmes plāni tika ieviesti kā jauna pieeja darbā ar bērniem, kuri ir tikuši iesaistīti tiesas procesos. Jauniešu konferences plāns noteic, ka bērnam jāveic konkrētas darbības, lai atlīdzinātu nodarītā nozieguma sekas – korektīvi un atlīdzināšanas pasākumi. Bērns nedrīkst tikt piespiests apmeklēt jauniešu konferenci, tā dalībai ir jābūt brīvprātīgai.

Jauniešu justīcijas sanāksmes prakse

Definīcija

Jauniešu justīcijas sanāksme notiek organizētā un drošā vidē. Sanāksme ir līdzdalības process, kas dod jauniešiem iespēju vērst par labu notikušo, savukārt cietušajai personai – pieprasīt atlīdzināt kaitējumu. Šis process ir vērst uz jaunieša izdarītajiem likumpārkāpumiem. Taisnīguma atjaunošanas procesa pamatā ir katra indivīda tiesību un līdztiesības nodrošināšana, izpratne par dažādību un sabiedrības savstarpējās mijiedarbības atzīšana. Noziedzīgie nodarījumi negatīvi ietekmē savstarpējās attiecības, nodarot kaitējumu cietušajiem un to tuviniekiem, bērniem un jauniešiem, kas nodara kaitējumu un arī viņu tuviniekiem, kā arī sabiedrībai kopumā. Nodarītie noziegumi

uzliek pienākumu nodibināt kārtību. Taisnīguma atjaunošanas pieeju un JJA sanāksmju modeļa mērķis ir kaitējuma mazināšana vai novēršana un savstarpējo attiecību atjaunošana.

Īstenotās prakses principi un vērtības

Ziemeļīrijas sistēmu raksturojoši principi ir šādi:

- Cietušo personu vajadzību apmierināšana, tostarp atlīdzināšana, restitūcijas pasākumi un atvainošanās.
- Atkārtotu noziedzīgu nodarījumu rehabilitācija un prevencija.
- Ievērot samērības principu nevis tikai sodīšanas principu.
- Atjaunot savstarpējās attiecības, kuras tika sabojātas noziedzīgā nodarījuma rezultātā.
- Pilnvaru deleģēšana jauniešu sanāksmes dalībniekiem, lai vienotos par rīcības plānu.
- Veicināt bērnu un jauniešu, kuri ir iesaistīti konfliktā ar likumu, cietušo, vecāku un citu personu līdzdalību.

Kopienai, bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, un cietušajiem ir būtiska loma radītā kaitējuma efektīvā novēršanā. Cietušās personas redzējums ir būtisks jaunieša radītā kaitējuma mazināšanas plāna izstrādē. Bērniem un jauniešiem tiek dota iespēja uzņemties atbildību par nodarīto kaitējumu un iespēja rīkoties, lai novērstu kaitējuma radītās sekas un mazinātu šādu pārkāpumu turpmākās atkārtotības risku. Kopiena gādā par tās dalībnieku, tostarp cietušo un nepilngadīgo likumpārkāpēju, labsajūtu, drošību un integrāciju.

Sanāksmes organizē profesionāļi, atbilstoši apmācīti koordinatori, kurus algo Jauniešu justīcijas aģentūra, un tajās piedalās bērns vai jauniešs, kas izdarījis noziedzīgu nodarījumu, viens no vecākiem (vai cits "piemērotais pieaugušais") un policijas darbinieks, kurš apmācīts jauniešu sanāksmes jomā. Cietušie vai tos pārstāvošā persona tiek mudināti piedalīties. Gan cietušais, gan nepilngadīgais likumpārkāpējs drīkst lūgt nodrošināt atbalsta personas vai radnieka klātbūtni. Bērni un jaunieši runā paši par sevi, tomēr tiem var būt juridisks pārstāvis, kas, nepieciešamības gadījumā, sniedz konsultācijas (pieejama juridiskā palīdzība). Sociālais darbinieks, jaunatnes darbinieks vai kopienas pārstāvis var tikt uzaicināts apmeklēt konkrēto sanāksmi.

Nepastāv konkrēta sanāksmes norises kārtība, kas tādējādi atvieglo diskusiju starp noziedzīgā nodarījumā ietekmētajām un iesaistītajām pusēm. Parasti sanāksmes ilgst nedaudz ilgāk par vienu stundu. Cietušajām personām tiek

dota iespēja aprakstīt savu garīgo, fizisko un/vai finansiālo kaitējumu. Bērnam vai jauniešim, kurš ir izdarījis noziedzīgo nodarījumu, var lūgt paskaidrot notikušā cēloņus un paust savu viedokli par situācijas iespējamo risinājumu. Jauniešiem tiek dota iespēja paust nožēlu un vērst par labu nodarīto.

Darbības joma

Pastāv divi jauniešu sanāksmes veidi:

“Novirzīšanas” sanāksme tiek organizēta, kad no prokuratūras tiek saņemta lieta, kurā bērns vai jauniešis ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu, pretējā gadījumā lieta nonāk tiesā. Taisnīguma atjaunošanas rīcības plānus saskaņo un apstiprina Prokuratūra (P).

“Tiesas pasludinātā” sanāksme notiek tad, ja bērns vai jauniešis ir atzinis savu vainu vai arī viņa vaina ir pierādīta tiesā. Nolūks ir tāds, ka lielākā daļa noziedzīgo nodarījumu izdarījušo jauniešu ar viņu piekrišanu var tikt nosūtīti uz sanāksmēm. Jauniešu sanāksmes izmantojamas darbā ar visa veida noziedzīgajiem nodarījumiem, izņemot slepkavības, nogalināšanas bez iepriekšēja nodoma, noziegumi, kas izdarīti saskaņā ar Terorisma likumu un citiem noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem paredzēta obligāta notiesāšana. Tikai retos gadījumos tiesas norīkots sanāksmes plāns paredz, ka jauniešiem tiek turēts ieslodzījumā. Tomēr tiesai ir rīcības brīvība attiecībā uz smagu noziegumu vai gadījumu, kuros ir iepriekš nav bijis pozitīvs sanāksmes iznākums, nosūtīšanu. Tiesas norīkotus plānus drīkst apstiprināt, grozīt vai noraidīt arī tiesa.

Jauniešu sanāksmes plāns drīkst tikt īstenots tikai tad, ja tam piekrīt bērns vai jauniešis. Sanāksmes koordinators pieeja ir elastīga, ja noziedzīgos nodarījumos iesaistīti vairāk nekā viens likumpārkāpējs; tiek ņemtas vērā cietušās personas vēlmes attiecībā uz to, vai ar katru likumpārkāpēju nepieciešams organizēt individuālu sanāksmi. Šis prakses fundamentāls princips ir tāds, ka tā nekādā gadījumā nedrīkst pielietot darbības, kuras varētu cietušo atkārtoti viktimizēt.

Īstenošana

Dalībnieki un iesaistītās iestādes

JJA ir Tieslietu departamenta pārraudzībā esoša institūcija, kas atbild par jauniešu sanāksmes organizēšanu, kas darbojas kā valsts iestāde kopš

2002. gada Tiesību likuma ieviešanas. Departaments nosaka augsta līmeņa rezultātus, atbilstoši kuriem aģentūra plāno savu darbību, taču tās pārvaldību nodrošina JJA valde, kurā ieceltas divas ar aģentūru nesaistītas amatpersonas. Valdes uzdevums ir pārraudzīt aģentūras darbu.

Aģentūra ir iedalīta divos operatīvajos direktorātos: Jauniešu justīcijas dienesti, kas ir atbildīgi par visu uz kopienas balstīto pakalpojumu un pasākumu nodrošināšanu, tostarp jauniešu sanāksmes un uzraudzības pakalpojumu sniegšanu. Šim mērķim ir izveidotas bērniem slēgtās iestādes, kuru pamatā ir aprūpes modelis.

Jauniešu justīcijas dienesti ir atbildīgi par lietu pieņemšanu no tiesām un prokuratūras. Tāpat tās ir oficiālas iestādes, kurām ir tiesību aktos noteiktas pilnvaras nodot lietas aģentūrai. Sanāksmes koordinē apmācīti jauniešu sanāksmes koordinatori (JKK). 1998. gada Krimināltiesību jomas rīkojums (par bērniem) (Ziemeļīrija) (atbilstoši 2002. gada Ziemeļīrijas Tiesību likuma 57. pantā noteiktajam) 3A. pants nosaka JKK iecelšanu. Rīkojumā un 2003. gada Ziemeļīrijas Jauniešu sanāksmes noteikumos noteiktas to funkcijas. Kā jau minēts iepriekš, sanāksmēs piedalās bērns vai jauniešs, kurš izdarījis noziedzīgu nodarījumu, viens no vecākiem (vai cits "atbilstošs pilngadīgais") un policijas darbinieks, kas apmācīts jauniešu sanāksmes vadīšanā. Cietušie vai tos pārstāvošā persona tiek mudināti piedalīties. Gan cietušais, gan nepilngadīgais likumpārkāpējs drīkst lūgt nodrošināt atbalsta personas vai radnieka klātbūtni. Bērni un jaunieši runā paši par sevi, tomēr tiem var būt juridisks pārstāvis, kas nepieciešamības gadījumā sniedz padomus (pieejama juridiskā palīdzība). Sociālais darbinieks, jaunatnes darbinieks vai kopienas pārstāvis var tikt uzaicināts apmeklēt konkrēto sanākumu.

Koordinatoru apmācība

Labam sanāksmes koordinatoram jāspēj viegli sazināties ar dažādiem cilvēkiem. Tiem jābūt spējai iedrošināt dalībniekus dalībai, bet ir jābūt iekšējai sajūtai sarežģītos gadījumos un jānovērš potenciālu iebiedēšanu. Koordinatoriem ir jābūt pārliecinātiem un jāiejaucas, ja pastāv komunikācijas problēmas sanāksmes laikā, tomēr tiem jāspēj arī pakāpties soli atpakaļ, lai atvieglotu saziņu starp iesaistītajām pusēm. Nepieciešamas lieliskas verbālās un neverbālās prasmes, kā arī spēja uz klausīt, klausīties aktīvi (aktīvā klausīšanās) un rezumēt pateikto. Koordinatoram ir jābūt lieliskam administratoram, lai nodrošinātu pienācīgu un savlaicīgu sanāksmes norisi, lai procesa iznākums tiktu pavēstīts dalībniekiem un sanāksmes pieprasītājam, kā arī pienācīgi tiktu veikts darbs ar dokumentiem. Koordinatoriem jāpiemīt lieliskām pārskatu sagatavošanas un vērtēšanas spējām, lai varētu tiesai

atspoguļot sanāksmes norisi un bērna vajadzības.

Lielākajai daļai koordinatori ir bakalaura grāds sociālā darbajomā vai bakalaura grāds darbā ar jauniešiem un sabiedriskā darba jomā. Stājoties darbā JJA, lielākoties tiek iegūts sertifikāts vai diploms taisnīguma atjaunošanas pieejās. Turklāt darbiniekiem tiek nodrošināta pastāvīga apmācību programma, kas var ietvert arī sarežģītus gadījumus, gadījumus, kuros bērnam piemīt saziņas grūtības, autisms un citas specifiskas vajadzības, vai izdarīts seksuāls noziedzīgs nodarījums.

Procesa posmi un svarīgi prakses aspekti

JJA ir jāsaņem pieprasījumi no prokuratūras vai tiesām.

Pēc pieprasījuma saņemšanas jauniešu sanāksmes process detalizēti paredz:

- Pirms - sanāksmes procesu;
- Sanāksmi;
- Tiesas/prokuratūras ziņojumu un ziņojuma iesniegšanu;
- Plāna uzraudzību;
- Lietas izbeigšanu un lēmumu par sodāmības reģistru.

Lai noskaidrotu sanāksmes atbilstību un piemērotību jaunietim, jāņem vērā bērna vēlmes un spējas. Ja tiek uzskatīts, ka jaunietis sanāksmē nespēj piedalīties īslaicīgi, lēmuma pieņemšanu atliek uz trim mēnešiem. Lai sagatavotos sanāksmei, JKK kā pie informācijas avota var vērsties pie policijas darbiniekiem, gūt pieeju tiesas/prokuratūras dokumentiem, kā arī gūt citu noderīgu informāciju no sociālajiem dienestiem vai skolām.

Būtiska ir sagatavošanās/pirms- sanāksmes fāze, kuras galvenais uzdevums ir radīt drošu un uzticamu vidi, tostarp sagatavot jaunieci, gan cietušo, gan likumpārkāpēju, procesam. Koordinators organizē tikšanās ar abām pusēm, parasti sāk ar likumpārkāpēju un uzsverot to, cik būtiski ir uzņemties atbildību, kā arī noskaidro atbilstošo pieaugušo/citus atbalstītājus, kuri varētu piedalīties sanāksmē. Vienlaicīgi ar pirmo apmeklējumu koordinators veic arī bērna risku novērtējumu, pētot apstākļus, riska faktorus un aizsardzības faktorus. Parasti sagatavošanās fāzē tiek organizētas divas tikšanās, kuru laikā tiek izzināti fakti, nodarītais kaitējums un tā atlīdzināšanas iespējām.

Pirms- sanāksmes fāze arī paredz tikšanos ar cietušo. Šīs tikšanās laikā cietušajam ir iespēja tikt uzklautam, izstāstīt, kā jaunieša uzvedība viņu ietekmējusi, kā arī sākt izvērtēt iespējas, kā iesaistīties taisnīguma

atjaunošanas procesā. Cietušais tiek mudināts arī gatavoties sanāksmei, lai zinātu, ko sagaidīt un kā rīkoties. Cietušie ne vienmēr piedalās sanāksmē, reizēm tie uzraksta vēstuli, kas tiek nolasīta sanāksmes laikā, vai uzņem īsus video, kas tiek parādīti sanāksmes laikā, citreiz viņi izvēlas piedalīties sanāksmē ar telekonferences starpniecību. Parasti tiek nodrošināta telpa, kurā cietušais var uzturēties nemanīts, vērojot sanāksmes dalībniekus un dzirdot visu sacīto. Sanāksmes sākumā cietušais var pieņemt lēmumu, vai vēlas vērot sanāksmi no speciālās telpas vai nē, un var arī izlemt runāt no tās. Cietušais var arī izlemt doties uz sanāksmes telpu, ja ir pārliecinājies, ka jūtas drošībā.

Sagatavošanās posma laikā JKK izvērtē, vai bērns ir pietiekami kompetents, lai piedalītos sanāksmes procesā, kā arī saprastu to. Būtu arī jānovērtē riski, lai spētu reaģēt uz potenciālām problēmām, kas sanāksmi varētu negatīvi ietekmēt, kā arī nepieciešams identificēt jaunieša vajadzības, lai informētu jauniešu par jauniešu sanāksmes laikā veicamo procedūru. Tas parasti notiek individuāli, pielāgojoties jaunieša, kas ir konfliktā ar likumu, un cietušā vajadzībām.

Koordinatori sagatavo arī pārejos dalībniekus, piemēram, pieaugušos, kas pavada jauniešus, vai pušu atbalsta personas.

Sagatavošanās posma noslēgumā JKK sasauc jauniešu sanāksmi, pārliecinoties, ka visas iesaistītās puses ir savlaicīgi saņēmušas informāciju par tās norises datumu un laiku, un turpmākas sēdes organizē pēc nepieciešamības. Sanāksmes daļēji strukturētā veidā vada koordinators, kurš ir atbildīgs par to veiksmīgu norisi. Koordinators atklāj sanāksmi, atgādinot visiem par tikšanās mērķi un vairākkārt uzsverot izvirzītos pamatnoteikumus, kas jāievēro visā sanāksmes laikā. Sanāksme var ilgt nepilnu stundu līdz trīs stundām, tomēr parasti tā aizņem vienu stundu. Sanāksmes rezultāts - galīgais plāns, kas saskaņotu īstenojamo pasākumu kopums, lai novērstu cietušajam nodarīto kaitējumu un saskaņoti īstenojami pasākumi, lai mazinātu iespēju, ka varētu tikt nodarīts turpmāks kaitējums. Šiem īstenojamajiem pasākumiem jābūt specifiskiem, izmērāmiem, sasniedzamiem, saistītiem ar reparāciju un kaitējuma novēršanu, kā arī ar noteiktu termiņu, lai tie būtu uzskatāmi par izpildāmu līgumu vai tiesas rīkojumu. Tiesību akti noteic trīs veida rekomendācijas, kas izriet no jauniešu sanāksmēm: plāns, plāns nav nepieciešams (sanāksmē ir atrisinātas visas problēmas, tādēļ nav nepieciešams sabiedriskais darbs, vai tādēļ, ka esošie rīkojumi ir pietiekami) vai plāns ar ieviešanu slēgtajā iestādē (atkarīgs no izdarītā noziedzīgā nodarījuma smaguma). Plānu nosūta prokuratūrai vai nodod Jauniešu tiesai apstiprināšanai. Atbildību par plāna/rīkojuma uzraudzību uzņemas jauniešu

justīcijas speciālists: ekvivalents JKK līmeņa speciālistam, kura iemaņas ir vairāk piemērotākas intervences darbībām, kas novērstu atkārtotu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Viņi uzrauga to, vai tiek pildīts jauniešu sanāksmes plāns un ir atbildīgi par izpildes ziņojuma iesniegšanu prokuratūrā. Tomēr jauniešu sanāksmes plāna pārkāpumu gadījumos, atcelšanas vai grozījumu gadījumā, atbildību uzņemas koordinators.

Plānā var tikt iekļautas viena vai vairākas šādas izvēles:

- a. Atvainošanās cietušajam vai jebkurai citai personai, kuru noziedzīgais nodarījums ir ietekmējis;
- b. Atlīdzināšana cietušajam, jebkurai šādai personai, vai sabiedrībai kopumā;
- c. Maksājums noziedzīgā nodarījuma cietušajam, kas nepārsniedz bērna paņemtās, iznīcinātās vai sabojātā īpašuma labošanas vai mantas nomainīšanas cenu;
- d. Likumpārkāpēja nodošana pieaugušā uzraudzībai;
- e. Nealgots sabiedriskais darbs vai pakalpojumi;
- f. Dalība pasākumos (piemēram, pasākumos, kas paredzēti noziedzīgas uzvedības novēršanai, piedāvājot izglītojošus pasākumus vai apmācības; rehabilitācijas pasākumus personām ar atkarībām no alkohola vai narkotikām, vai ar noslieci uz to pārmērīgu lietošanu);
- g. Uzvedības vai atrašanās vietas ierobežojumu noteikšana (tostarp liegums noteiktu laiku uzturēties noteiktās vietās);
- h. h) Ārstēšanās no psihiska rakstura traucējumiem vai alkohola, vai narkotiku atkarības.

Projekta uzsākšana lokālajā līmenī un sadarbība starp aģentūrām

Process ir uzsākts laikā no 1998. gada, kad tika noslēgta Belfāstas vienošanās un uzsākta visaptverošā Ziemeļīrijas krimināltiesību sistēmas reforma līdz tiesību akta projekta "2002. gada Tiesību likums" publicēšanai 2001. gadā, kad tika izveidota jauna tiesībsargājošā aģentūra, kura veica arī secīgas pārbaudes un novērtējumus, kā rezultātā vairāku gadu laikā tika veidots un attīstīts darba modelis. Kā minēts iepriekš, runājot par taisnīguma atjaunošanas tiesisko kontekstu, krimināltiesību sistēmas reforma noveda pie ierosinājuma - izstrādāt taisnīguma atjaunošanas pieejas darbā ar bērniem, kas pārkāpuši likumu, īpašu uzmanību pievēršot Jaunzēlandes ģimenes grupu sanāksmes modelim.

Tādējādi taisnīguma atjaunošanas prakses izveidošana un ieviešana ZIR atspoguļo augstākā līmeņa politisko apņemšanos veikt stingru un padziļināti

pētītu reformu un, ņemot vērā konstatēto, ieviest apjomīgas izmaiņas. Lai gan daudzas atziņas, ko citi politikas veidotāji un operatīvie darbinieki no šī piemēra varētu gūt, ir plaši pielietojamas, iespējams, dažas no tām nebūs atbilstošas tiem, kas strādā ļoti ierobežotā laika posmā vai ārpus lielākas politiskās reformas konteksta.

Jauniešu justīcijas aģentūras (JJA) jauniešu sanāksmes projekts pirmo reizi tika izmēģināts 2003. gadā, bet visā Ziemeļīrijā to pielieto kopš 2006. gada. Sanāksmes tiek izmantotas darbā ar bērniem un jauniešiem, kas nav sasnieguši 18 gadu vecumu.

Jauniešu sanāksme ar tiesību aktiem ir integrēta krimināltiesību sistēmā. Tas ir ļāvis piesaistīt personālu, kas darbojas saskaņā ar likumdevēja pilnvarām. Prokuratūrai ir jāievēro vadlīnijas par lietu nodošanu JJA, lai ātrāk un vienkāršāk izskatītu mazāk smagu noziedzīgu nodarījumu:

- Lai samazinātu atkārtota pārkāpuma risku;
- Lai iesaistītu likumpārkāpēju atjaunojošos procesos kopā ar cietušo un sabiedrību kopumā un līdz minimumam samazinātu likumpārkāpēja iesaisti krimināltiesību sistēmā.

Jauniešu tiesas ir Ziemeļīrijas Tiesu dienesta daļa un, līdzīgi kā Prokuratūra, ir Tieslietu departamenta sastāvā. Jauniešu tiesas strādā ar jauniešiem vecumā no 10 līdz 18 gadiem un visa veida kriminālvajāšanu, izņemot smagus noziedzīgus nodarījumus, piemēram, slepkavību.

Novērtēšana, uzraudzība un pētniecība

Prakses īstenošanas novērtējums

Par JJA jauniešu sanāksmes modeli ir veikta virkne novērtējumu.

Šīs rokasgrāmatas rakstīšanas laikā jauniešu sanāksmes modelis pastāv jau 14 gadus, no tiem 11 gadus tas ir pielietots visā Ziemeļīrijā. Veiktie pētījumi – Belfāstas Karaliskās universitātes (BKU) pētījums (2005), Ziemeļīrijas Krimināltiesību inspekcijas (ZIRKI) 2007.gadā un 2015. gadā veiktie pētījumi, Maruna (*Maruna*) et al. veiktais procesa novērtējums (2007) un Neatkarīgās jauniešu noziedzības komisijas pētījums (2010). Visi pētījumi sniedz ieskatu prakses darbībā un tā rezultātos.

BKU jauniešu sanāksmes novērtējums bija šīs prakses pirmais formālais

novērtējums, ko universitāte uzņēmās veikt Ziemeļīrijas valdības norīkojumā. Tādējādi jauniešu sanāksmes tika ieviestas visās Ziemeļīrijas daļās. Novērtēšanas procesā intervētāji novēroja 200 sanāksmes un pēc sanāksmēm intervēja to dalībniekus. Novērtējumā konstatēja augstu sanāksmes plānu izpildes līmeni un augstu cietušo apmierinātības līmeni. Nedaudz mazāk kā puse no pētījuma laikā apstiprinātajiem plāniem tika izpildīti līdz perioda beigām, plāna izpilde vidēji prasīja 67 dienas. Tikai 6% no plāniem tika atcelti to neizpildes dēļ (Campbell *et al.*, 2005).

Bērnu pieredze sanāksmēs

Maruna *et al.* (2007) veica nelielu naratīvu pētījumu (stāstījuma izpēte) ar jauniešiem, kas bija pabeiguši savu dalību sanāksmē un izpildījuši plānu. Pētījums tika pielāgots pretlikumīgu darbību pārtraukšanas teorijai un tajā tika secināts:

Daudzi intervējamie sacīja, ka sanāksmes laikā viņi saprata, ka tas, ko bija izdarījuši, nav pareizi. Šī atziņāšanās par pārkāpumu radīja pieredzi, ko intervējamie raksturoja kā "kauna" sajūtu. Bet lielākā daļa intervējamām personām, neskatoties uz to, ka ir veikuši pretlikumīgas darbības, saglabāja sajūtu, ka viņi pēc būtības nav slikti cilvēki. Visas intervējamās personas sanāksmju procesu raksturoja līdzīgi.

Veiksmīgas konferences, šķiet, ietvēra sākotnējo satraukumu, paredzot konferenci, kam sekoja atvieglojumi un izšķiršanas izjūta. Dažādās intervijās ļoti konsekventa informācija bija tāda, ka domas par dalību sanāksmē bija daudz biedējošākas nekā faktiskā sanāksmes pieredze (2007: 2).

Intervijas norādīja uz to, ka sanāksmes process nelielajā 26 cilvēku atlasē bija ļoti efektīvs.

Turklāt Marša (*Marsh*) (2014) naratīva pētījums ilustrē, kā sanāksmes dinamika ietekmē jauniešus. Sanāksmju pieredzes dominējoši pozitīvā tēma bija satikt cietušo, kurš emocionāli un/vai fiziski bija cietis, apziņa par nodarīto kaitējumu radīja pamatu pārdomām, nožēlai un cietušā humanizācijai, īpaši tad, ja cietušais bija policijas darbinieks vai komerciālo telpu apsargs. Gadījumos, kad cietušais jauniešim bija pazīstams, īpaši izteikta bija nožēlas sajūta un atlīdzināšana.

Atbilstoši metodoloģijai gadu gaitā jauniešu sanāksmēs ir piedalījušies diezgan daudz cietušie. Ziemeļīrijas Jauniešu justīcijas reforma (2011) Jauniešu

justīcijas aģentūrai ierosināja izveidot jaunu "cietušā" definīciju, kur cietušais ir persona, kuru noziedzīgais nodarījums ir ietekmējis tieši, norādot, ka ievērojami līdzekļi tika tērēti surogātcietušajiem (personas, kuras tieši netika ietekmētas no noziedzīgā nodarījuma).

Cietušie dalību sanāsmē galvenokārt vērtēja pozitīvi. BKU novērtējumā tika konstatēts, ka lielākā daļa cietušo bija apmierināti ar sanāksmēm, kurās tie piedalījās. Cietušie uzskatīja, ka viņu viedokļi tika ņemti vērā un atzina arī to, ka sanāksmes rezultāti bijuši godīgi. Kā norādīts ziņojumā, tas ir pretstatā tam, ko lielākā daļa cietušo piedzīvo kriminālprocesā, kas saskaņā ar veiktajiem pētījumiem, nereti mēdz izraisīt cietušā viktimizāciju. Tādēļ nav pārsteidzoši, ka lielākā daļa cietušo apgalvoja, ka viņi dod priekšroku dalībai sanāsmē, nevis dalībai tiesas procesā (Campbell *et al.*, 2005). Ziemeļīrijas Krimināltiesību inspekcijas (ZKI) aptaujātie cietušie (2008. gads) arī apstiprināja lielākoties pozitīvo attieksmi pret sanāksmes procesu.

Šie pārliecinošie atklājumi par cietušo pieredzi 2008.gads/2009. gads veiktajos cietušo apmierinātības pētījumos tika konstatēts, ka 89% cietušo izteica gandarījumu ar sanāksmē panākto un 90% cietušo norādīja, ka arī citiem cietušajiem ieteiktu piedalīties sanāksmē (citēts JJA, 2009). Savukārt cietušo izteiktais gandarījums 2007.gadā bija 93% un arī 2008.gadā – 93% (citēts JJA, 2008.a, 2008.b).

Nesen Makoijs (*McCaughy*) (2017) konstatēja, ka 95% no 172 aptaujātajiem cietušajiem bija apmierināti ar sanāksmes procesu un iznākumu (skat. tālāk). Interesanti, ka pēc 2012.gada/2013. gada izmaiņām cietušo klasifikācijā, cietušo apmierinātība ir šķietami pieaugusi. Šobrīd uzsvars tiek likts uz tiešu cietušā iesaisti nevis cietušo iesaisti kopumā.

Procesa galvenie pētījumu rezultāti

BKU novērtējumā tika konstatēts augsts apmierinātības līmenis ar sanāksmes procesu jauniešu vidū, lai gan vairākums uzskata, ka tā bijusi grūta pieredze, kas radījusi gan satraukumu, gan diskomfortu. Jebkurā gadījumā viņi jūta, ka sanāksme sniedza iespēju izteikties un radīja sajūtu, ka viņu skatījums uz notikumiem ir ņemts vērā. Lielākā daļa jauniešu uzņēmās atbildību par savu rīcību, izrādīja zināmu nožēlu un lielākajā daļā gadījumu atvainojās.

Jaunieši sanāksmes plāna izstrādes laikā, galvenokārt, sadarbojās ar pārējiem sanāksmes dalībniekiem un uzskatīja, ka plāns ir taisnīgs un samērīgs. Nesadarbošanās sanāksmes procesā parasti bija saistīta ar kaunu, satraukumu un grūtībām atcerēties noziedzīgo nodarījumu vai, bet tikai, dažreiz, nepakļāvību.

Interesanti, ka Ziemeļīrijas Jauniešu justīcijas reforma (2011) ieteica JJA izvērtēt sanāksmju plānu formulēšanu, lai nodrošinātu to samērīgumu. Veicot plānu auditu kā daļu no praktiskā darba, tika ziņots, ka liela daļa no tiem nebija samērīgi, un tajos bija pārāk daudz aktivitāšu, kas nebija atbilstoši nodarījumam. Šķiet, ka tas, ko bērns uzskata par taisnīgu un samērīgu, var būt pretrunā krimināltiesībās noteiktajam.

Tādēļ, kā jau tika pieminēts, JJA ir ieviesusi procedūras, kas saskaņā ar ANOKBT 3. pantu ļauj nodrošināt un uzraudzīt samērīgumu. Šos vispārīgos secinājumus apstiprināja ZKI ziņojums (2008), kas konstatēja, ka 52% no visiem 2006. gadā izveidotajiem sanāksmju plāniem tika izpildīti līdz 2007. gada jūnijam, bet 46% no tiem bija procesā. Tikai 2% no plāniem tiesas atcēla vai nosūtīja atpakaļ prokuratūrai plāna neizpildes dēļ.

ZKI 2015. gadā veiktā pārbaude lielāku uzmanību pievērsa dalībnieku stāstījumiem. Pamatojoties uz dažām intervijām ar jauniešiem, ieinteresētajām personām, cietušajiem un JJA darbiniekiem, inspektori izteica viedokli, ka jauniešu sanāksmes to esošajā formā ir sniegušas pozitīvus iznākumus lielākajai daļai jauniešu, kas bijuši iesaistīti šādos risinājuma veidos (method of disposal).

Kopš JJA izveidošanas Ziemeļīrijā, atkārtota noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas samazināšanās, ir bijis viens no jauniešu justīcijas sistēmas galvenajiem mērķiem. Tomēr ir ārkārtīgi sarežģīti konstatēt un novērtēt, kāda ir kriminālās justīcijas ieguldījuma ietekme, kas saistīta ar pārmaiņām uz atkārtota noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu. Tieslietu departaments konsekventi piecu gadu garumā ir publicējis atkārtotā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas rādītājus jauniešu vidū (kuri ir jaunāki par 17 gadiem), aplūkojot noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas atkārtotību kohortas pētījumā no 2010./2011. gada līdz 2014./2015. gadam. Šajās publikācijās iekļauts arī atkārtotā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas rādītājs viena gada ietvaros to jauniešu vidū, kuri ir atbrīvoti no slēgtajam iestādēm, un, kuriem tiesas spriedumā piespriesti ar brīvības atņemšanu nesaistīti risinājumi (non-custodial disposal) vai novirzīšanas risinājumi (diversionary disposal).

Ilggadējās kohortas pētījumos iekļauto jauniešu skaits ir pastāvīgi samazinājies – no 3248 jauniešiem 2010./2011. gadā līdz 1563 jauniešiem 2014./2015. gadā. Domājams, ka šo kritumu izraisījuši dažādi saistīti faktori, tostarp krimināltiesiskā pieeja jauniešu novirzīšanai no formālās krimināltiesību sistēmas, kā arī smagais darbs un laiks, kas ieguldīts, lai noziedzīgus nodarījumus izdarījušos jauniešus iesaistītu rehabilitācijas pasākumos. Kopējo atkārtotā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas rādītājus,

visticamāk, ietekmē kohortas lieluma samazinājums un pieaugoši dinamiskās pārmaiņas kohortu veidojošo personu vidū. Ņemot vērā šo faktoru un tā ietekmi uz salīdzinājumu starp ikgadējām kohortām, pēdējo piecu gadu laikā noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas atkārtotība Ziemeļīrijas jauniešu vidū ir bijusi svārstīga. Pēc 2010./2011.gadā sasniegtā zemākā rādītāja – 23,8%, rādītāji ir stabilizējušies ap 30%, 2014./2015.gada kohortā sasniedzot 32,3%.

Pamata atkārtotā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas rādītājus nevajadzētu izmantot, lai atsevišķi salīdzinātu dažādu risinājumu (disposal) veiksmīgu iznākumu. Tas saistīts ar to, ka piešķirto risinājumu pamatā ir dažādo jauniešu raksturiezīmes un pagātne saistībā ar konkrēto noziedzīgo nodarījumu veidiem. Tādēļ var pastāvēt ievērojamas atšķirības starp likumpārkāpēju profiliem un dažādajiem risinājumu veidiem.

2014./2015. gada jauniešu kohorta norādīja lietas, kam būtu jāpievērš uzmanība:

- No 39 jauniešiem, kas tika atbrīvoti no ieslodzījuma, 28 atkārtoti izdarīja jaunu noziedzīgu nodarījumu;
- Viena gada laikā atkārtotā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas līmenis to jauniešu vidū, kuriem tiesā tika piespriests sabiedriskais darbs, piemērojot uzraudzību, bija 60,9%;
- Viena gada laikā atkārtotā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas līmenis to jauniešu vidū, kuriem tiesā tika piespriests sabiedriskais darbs, nepiemērojot uzraudzību, bija 51,7%.
- Viena gada laikā atkārtotā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas līmenis to jauniešu vidū, kuriem tika pieņemts novirzīšanas risinājums (preventīvie pasākumi), bija 27,9%.

Prakses īstenošanas laikā gūtās atziņas un izaicinājumi

Cenšoties ieviest šo praksi un īstenot šo modeli citā jurisdikcijā, no Ziemeļīrijas pieredzes var gūt vairākas noderīgas atziņas. Tomēr jāatzīmē, ka šis gadījums noteikti ir vispilnīgākais un pārdomātākais politikas veidošanas veids. Lai arī daudzas atziņas, ko citi politikas veidotāji un operatīvie darbinieki no šī piemēra varētu mācīties, ir plaši pielietojamas, iespējams, dažas no tām nebūs piemērotas tiem, kuri strādā ļoti ierobežotā laika posmā vai ārpus lielākas politiskās reformas konteksta.

Jauniešu sanāksme ar tiesību aktiem ir integrēta krimināltiesību sistēmā. Tas ir ļāvis piesaistīt personālu, kas darbojas saskaņā ar likumdevēja pilnvarām. Bez šaubām, tas ir bijis sekmīgas ieviešanas svarīgākais nosacījums. Tomēr

paradoksāli ir tas, ka saskaņā ar tiesību aktiem pret visiem cietušajiem izturas vienādi, neatkarīgi no tā, vai cietušais ir bezpersoniska juridiska persona, vai indivīds, kuram nodarīts būtisks kaitējums. Tā ir guvusi aprises reformu, piemēram, Ziemeļīrijas Jauniešu justīcijas reformas (2011.gads), izstrādes laikā, kā arī daudzos praktiska pielietojuma gados, rezultātā izveidojot praksi, kuras galvenais mērķis ir **tieša cietušo iesaiste** procesā.

Prakses sekmīgas ieviešanas pamatā būtisks bija arī ieteikums, ka ZIR sistēmai jābalstās uz labi izpētītu modeli. Tas balstījās uz pierādījumiem balstītu praksi un ne tikai uz teorētisku un abstraktu modeli. Sarežģītos finansiālajos apstākļos šāds modelis nebūtu dzīvotspējīgs.

Būtiska bija pārmaiņu vadīšanas stratēģijas īstenošana saziņā ar tiem, kas bija pret taisnīguma atjaunošanas pieeju ieviešanu justīcijas sistēmā. Tas ļāva **sekmīgi lobēt**, lai tiktu izveidots tiesisks pamats un tiesību akti, kas pilnvarotu modeļa ieviešanu.

Sistēmas ieviešanu neapšaubāmi atviegloja pārlicināšanās, ka **darbā tiek pieņemti piemēroti darbinieki, kuri tiek apmācīti kompetentā līmenī**, un palīdzēja arī noteikti darbības standarti. Tomēr vēl viens paradokss bija tas, ka šis modelis kļuva par praktisku klupšanas akmeni, kuru **mazāk prasmīgie un nepieredzējušie darbinieki, izpildīja burtiski**. Tas radīja atsevišķus gadījumus, kur process netika pielāgots bērnam, bet kļuva par "universālu risinājumu". Ir pagājuši gadi, lai šo paradumu mainītu un panāktu, ka darbinieki atsakās no šāda modeļa prakses interpretācijas.

Ir **ļoti sarežģīti panākt samērīguma principa** ievērošanu un tā saglabāšanu politikas un prakses izstrādē, kas attiecas uz jaunām pilnvarām un rīkojumiem. Saskaņoties ar arvien plašākām sodu un intervences iespējām, un mēģinot atrast līdzsvaru starp šo un citiem, nereti, konfliktējošiem, principiem (noziedzīgu nodarījumu novēršana un bērnu labklājība), jauniešu justīcijas sistēma, tostarp tiesas, regulāri saskaras ar grūtībām šī principa piemērošanā.

Parasti ir grūti panākt to, ka tiek noteikts samērīgums jauniešu sanāksmes praksēs attiecībā uz taisnīguma atjaunošanas plāniem. Dažos modeļos samērīgums tiek uzskatīts nevis par būtisku principu, bet par faktoru, kas jāņem vērā. Tomēr ZIR sistēmu pilnvaro tiesību akti un tā pieprasa, lai samērīgums kā svarīgs princips tiktu ievērots. Šo principu ievērošana šobrīd vēl tiek apgūta, bet JJA ir secinājusi, ka to vislabāk iespējams panākt, izstrādājot personālam paredzētas politikas vadlīnijas. Tiesas ir pilnvarotas veikt izmaiņas plānos, bet prokuratūrai šādas tiesības nav – tās plānu var tikai apstiprināt vai noraidīt. Samērības norādījumi īpaši attiecas uz iepriekšminēto

Ziemeļīrijas Jauniešu justīcijas reformas (2011. gads) kritiku par prokuratūras iesniegto (nereti) nesamērīgo plānu saturu.

Veiksmīga komponente prakses ieviešanā ir bijusi arī nepārtrauktas uzlabošanas un mācīšanās kultūras īstenošana, kas tika ņemta vērā tiesību aktos, pamatojoties uz prakses kultūru, prakses atziņām un politikā notiekošajām pārmaiņām. To visu papildina darba izpildes vadības kultūra, kur tiek izmantoti, novēroti un publicēti gan kvantitatīvie rezultāti ("hard outcomes"), piemēram, cietušo līdzdalība, gan kvalitatīvie rezultāti ("soft outcomes), piemēram, dalībnieku apmierinātības aptaujas, ar diviem specifiskiem mērķiem, nodrošināt neatkarīgu pētījumu un publicēt rezultātus, kā arī būt piesardzīgam attiecībā uz prakses pārredzamību un iekļautību.

Gadījumu izpēte

Pirmais gadījums

Kādā ļauzu pārpildītā iepirkšanās centrā ārpus Belfāstas trīs meitenes apcēla Greisu (14), viņai draudēja, stumdīja, sita un dzinās viņai pakaļ. Viņa tika hospitalizēta, lai ārstētu gūtās brūces un sasitumus. ZIR Jauniešu tiesa pieņēma lēmumu rīkot sanāksmi, un Greisa piekrita apmeklēt atsevišķu sanāksmi ar katru no uzbrucējiem. *"Es domāju, ka, ja neparādīšu viņām, kādas ir sekas, tad nekas nemainīsies. Turklāt es gribēju uzzināt, kādēļ viņas apcēla tieši mani."*

Viņasprāt, pirmās divas sanāksmes vērtējamas kā pozitīvas: *"Tas, kas bija patiešām labi, ir tas, ka mēs visi sēdējām telpā, kad jaunākā meitene ieradās kopā ar savu mammu. Es redzēju, cik neērti viņa jūtas, jo visi uz viņu skatās, un es palēnām atbrīvojos no neērtības sajūtas. Es nodomāju: "Tu vairs nespēj mani iebiedēt!"*

"Viņa man atvainojās, bet es vēlējos arī uzzināt, kādēļ tā bija es, kādēļ viņas izvēlējās draudēt tieši man. Viņa atbildēja godīgi, sakot, ka gribēja redzēt kautiņu. Viņa raudāja."

"Viena no lietām, ko es pieprasīju, bija tā, ka, ieraugot mani publiskā telpā, viņai jāiet man garām tā, it kā mani nepazītu. Un tieši tā tas arī notika."

Trešajā sanāksmē vecākā uzbrucēja sākumā apgalvoja, ka uzbrukums bijis nejaušs, lai arī viņa tiesā bija atzinusi savu vainu uzrādītajā apsūdzībā. *"Vienā brīdī man šķita, ka atrašanās tur ir bezjēdzīga laika tērēšana. Viņa gan atvainojās,*

bet es teicu, ka varu pieņemt viņas atvainošanos tikai tad, ja viņa divus vai trīs gadus liks mani mierā. Tad es zināšu, ka viņa to saka no sirds.”

Tika panākta vienošanās, ka vecākā uzbrucēja veiks sabiedrisko darbu un netuvosies Greisai un viņas ģimenei: *“Es pametu sanāksmi, jūtoties kā svarīgs cilvēks. Es drīzāk izvēlētos šo pieredzi, nekā dotos uz tiesu. Tiesā runā tikai par faktiem, bet šeit es varēju pateikt viņām, kā jutos līdz sanāksmes brīdim. Es nedomāju, ka tas ir pārāk iecietīgi pret likumpārkāpējiem. Manuprāt, daudz grūtāk ir stāties pretī tam, ko tu esi izdarījis. Es neizjutu simpātijas pret meitenēm, kuras man uzbruka, bet vismaz es guvu sajūtu, ka šis posms ir noslēdzies. Es atkal spēju kontrolēt situāciju.”*

Otrais gadījums

Šajā nodarījumā trīs cilvēki, tostarp viena nepilngadīgā persona, veica uzbrukumu sešiem jauniešiem. Apgabala tiesnesis lietu nodeva Jauniešu tiesai. Uzbrukuma laikā apsūdzētais bija 17 gadus vecs, bet īsu brīdi pirms nodošanas JKK viņam palika 18 gadi. Abi līdzvainīgie apsūdzētie uzbrukuma brīdī bija 20 un 21 gadu veci. Viņi jau bija tiesāti pieaugušo tiesā, un abiem tika piespriesta brīvības atņemšana nosacīti ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem. Apgabala tiesas tiesnesis norādīja, ka saistībā ar šo lietu viņš uzņemas risku, jo gan apsūdzības, gan uzbrukumu apstākļi bija ļoti nopietni. Runa bija par neaizsargātiem jauniešiem, kuriem uzbruka vēlu naktī.

Lietā figurēja seši cietušie – četras meitenes un divi puisi. Koordinators veica ar visiem intervijas, kuru laikā noskaidrojās, ka veiktais uzbrukums ir veikts ar īpašu cietsirdību, ilgstošā laika periodā un fakts, ka uzbrukums notika vēlu naktī, jauniešus ir būtiski ietekmējis.

Pēc trīs sagatavošanās sesijām trīs meitenes, no kurām divas bija dvīnes, tēvs piekrita tikties ar pāridarītāju Marku. Kad sākotnēji tika vaicāts cietušajai usei, kādu rezultātu viņi sagaida no jauniešu sanāksmes, viņu plānā ietilpa arī laiks apcietinājumā.

Sanāksmes datumam tuvojoties, daži no cietušajiem, kuri bija piekrituši piedalīties, pievērsās jautājumam par to, kas noticis ar Marka līdzvainīgajiem pilngadīgajiem apsūdzētajiem. Pārrunājot to, kas viņiem varētu radīt sajūtu, ka ir panākts “taisnīgums”, uzmanības centrā nonāca fakts, ka abiem jauniešiem tika piespriesta nosacīta brīvības atņemšana uz laiku. Cietušie ar koordinatoru un vēlāk arī savā starpā apspriedās, vai būtu iespējams radīt sajūtu arī viņiem, ka ir panākts “taisnīgums”. Viņi tika informēti arī par to, kādas citas darbības varētu tikt iekļautas plānā, kas tiks nosūtīts tiesai.

Marks bija sagatavojis sagatavošanās brošūru, kuru pirms sanāksmes tika parādīta arī meitenēm. Visas noziegumā iesaistītās puses dzīvoja vienā Belfāstas rajonā un pazina viena otru. Arī dvīņu meiteņu tēvs un Marka māte pazina viens otru un atsevišķā sagatavošanās sesijā viņi norādīja, ciena ka viens otru.

Notika jauniešu sanāksme. Marks ieradās ar savu māti. Viņš nesen bija atradis pilna laika darbu. Šis bija viņa otrais noziedzīgais nodarījums, ko viņš bija paveicis viena mēneša laikā. Arī pirmais nodarījums bija saistīts ar uzbrukumu, bet tas bija daudz mazāk nopietns.

Sākumā Marks izvairījās uzturēt acu kontaktu ar cietušajiem un viņam tika atgādināts tomēr mēģināt to uzturēt. Viņš bija ārkārtīgi nervozs, bet viņa māte nevienā brīdī nepārtrauca sarunu, lai izglābtu viņu no meiteņu jautājumiem. Viņš sacīja, ka, kaut arī nākamajā dienā viņš nevarēja atcerēties, ko bija darījis tajā dienā, viņam bija *"kauns"* par to, ko viņš izdarīja. Viņš skaidroja savu uzvedību ar to, ka *"dzīvē bija grūts laiks un viņš daudz dzēra"*. Viņš arī vēlējās, lai cietušie zinātu, ka viņš ir sasniedzis pilngadību. Viņš to izstāstīja, lai informētu, ka tagad ir pieņemts pilna laika darbā, ka viņš alkoholu pārmērīgi vairs nelieto, ja nu vienīgi iedzer tikai *"dažas pintes socializēšanās nolūkos"*. Marks visus savus komentārus izteica ļoti ātri, aptuveni 90 sekunžu laikā.

Jauniešu sanāksme ilga divas stundas, meitenēm bija daudz jautājumu Markam, tostarp jautājumi: *"Kādēļ tu apcēli mūs, ja pazini lielāko daļu no mums?... Vai tu biji lietojis narkotikas?... Vai tu zini, kā liki mums justies? Kā tu domā, kā mēs tajā brīdī jutāmies un kā jutāmies kopš tā brīža?"*. Trīs meitenes runāja secīgi un ļoti skaidri, bet mierīgi runāja par bailēm, ko viņās izraisīja Marka rīcība. Viņas arī uzsvēra, ka pārstāv savus trīs draugus, kuri arī bija uzbrukuma upuri, bet izvēlējās nepiedalīties jauniešu sanāksmē.

Vārds tika dots Marka mātei, kura līdz šim bija klusējusi, un viņa caur asarām uzrunāja tieši dvīņu tēvu par viņas nepārejošo kaunu par to, ko dēls ir izdarījis. Viņa atsaucās uz vairākām reizēm, kad notikuma dēļ, viņa izvairījusies satikt viņu uz ielas.

Jautājumu par to, ka būtu jāapspriež atbilstošs plāns vai plāns ar apcietinājumu, sākotnēji ierosināja koordinators, jo sagatavošanās posma laikā daži cietušie to bija pozicionējuši kā problēmu. Visi cietušie, kā arī dvīņu tēvs, norādīja, ka vēlētos no šīs pieredzes gūt ko pozitīvu gan sev, gan Markam. Viņi neuzskatīja, ka cietumsods, pat nosacīts cietumsods, būtu kas tāds, ko viņi vēlētos, vai ka tas varētu būt lietderīgs. Viņi zināja, ka tas varētu būt uzskatāms par taisnīgu sodu, bet ierosināja, ka *"tas nevienam no mums nepalīdzēs turpmākajā dzīvē"*.

Dalībnieki savā starpā apsprieda visas iespējas, ko varētu iekļaut plānā. Starp tām bija gan kaitējuma atlīdzināšana, veicot sabiedrisko darbu, gan atvainošanās vēstule klāt neesošajiem cietušajiem, gan atbilstošas programmas un uzvedības ierobežojumi. Notika saruna par to, kas varētu būt taisnīgi un samērīgi. Marks piedāvāja 150 stundas. Dalībnieki uzreiz reaģēja, sakot, ka tas ir pārāk daudz. Cietušo tēvs, skatoties uz meitām, sacīja, ka viņi visi ir ilgstoši pārsprieduši to, kas būtu *"atbilstoši un taisnīgi"*. Viņaprāt, šajā gadījumā būtisks bija daudzuma *"mērījums"*. Viņš norādīja, ka pārāk liels stundu skaits varētu nekalpot augstākam mērķim, bet tikt uzskatīts par atreibību. Kādu brīdi viņš to apsprieda ar meitenēm, Markam un viņa mātei klausoties, līdz viņi nonāca pie secinājuma, ka būtu apmierināti ar 65 stundām. Klātesošie vienojās par šādu apjomu. Pēc tam, kad tika panākta vienošanās par dažiem citiem plāna punktiem, lai atbalstītu Marku, sanāksme tuvojās noslēgumam. Visi dalībnieki paspieda viens otram roku. Marka māte sacīja, ka viņa ir atvieglota un pateicīga par cēlsirdību, kas izrādīta pret viņas dēlu, un ka tagad viņa jūtoties spējīga *"skatīties cilvēkiem acīs"*, īpaši meitenēm un viņu tēvam. Marks vēlreiz atvainojās meitenēm un apsolīja turēt viņām doto vārdu.

Sanāksmes ziņojums pēc vienas nedēļas tika pārsūtīts Jauniešu tiesai un Apgabaltiesas tiesnesis pieņēma piedāvāto plānu. Rezumējot, viņš sacīja: *"Esmu ļoti gandarīts, ka pieņēmu lēmumu šo nopietno lietu risināt jauniešu sanāksmes ceļā... Tas ir labvēlīgi ietekmējis visas puses, jaunieci, cietušos un to ģimenes, un ir panākta vienošanās par saskaņotu plānu... Esmu priecīgs, ka kaut kas, kas sākās ļoti slikti, ir beidzies ļoti iedvesmojoši."*

Marks rīkojumu izpildīja ļoti apmierinoši. Viņa rakstītās atvainošanās vēstules trim upuriem, kas sanāsmē nepiedalījās, bija katram individuāli pielāgotas. Viņš pienācīgi pabeidza reparāciju noteiktajā laikā un darbinieki viņam pateicās par viņa ieguldījumu centrā, kur viņš veica piespiedu darbu. Centrs, kur viņš strādāja, pēc tam piekrita uzņemt viņu tā Jauniešu darba kvalifikācijas Atvērto koledžu tīklā (AKT). Viņš ir pilnībā mainījis dzīvi, ieguvis autovadītāja apliecību, automašīnu, darbu, un šobrīd plāno brīvprātīgi strādāt centrā, kur pabeidza reparācijas darbu.

Kopsavilkums: Jauniešu justīcijas sanāksmes Ziemeļīrijā

Pārskats: Ziemeļīrijas pieeja ir pilnībā integrēta nepilngadīgo personu tiesvedības sistēmā un pamatojas uz sanāksmju modeli, kas saved kopā noziedzīgā nodarījuma izdarītāju, cietušo (ja piekrīt), kā arī citus profesionāļus un ģimenes locekļus.

Tiesību akti: 2002.gada Tiesību (ZIR) likums ir no 1998.gada līdz 2000.gadam veiktās krimināltiesību sistēmas reformas gala rezultāts. Likuma spēkā stāšanās ieviesa atjaunojošās krimināltiesību sistēmas elementus un izveidoja jaunu aģentūru – JJA, kura nodrošina tiesību aktos veiktās pārmaiņas.

Joma: Jauniešu sanāksmes izmantojamas darbā ar visa veida noziedzīgiem nodarījumiem, izņemot slepkavības, slepkavības bez iepriekšējā nodoma, noziedzīgos nodarījumus, kas noteikti Terorisma likumā un citus noziedzīgos nodarījumus, par kuriem paredzēta obligāta notiesāšana. Sanāksmju koordinatori izmanto elastīgas pieejas darbā ar noziegumiem, kuros ir vairāk kā viens likumpārkāpējs, ņemot vērā cietušā vēlmes par to, vai nepieciešams organizēt atsevišķas sanāksmes ar katru no noziedzīgā nodarījuma izdarītājiem. Šis prakses fundamentāls princips ir tāds, ka tā nekādā gadījumā nedrīkst novest pie cietušā atkārtotas viktimizācijas.

Lietas izskatīšana: Pastāv divi jauniešu sanāksmes veidi:

- “Atbildības novirzīšanas” sanāksme tiek organizēta, kad no prokuratūras tiek saņemta lieta, kurā bērns vai jauniešs ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu, un citādi tā tiktu izskatīta tiesā
- Sanāksme ar “tiesas rīkojumu” notiek tad, ja bērns vai jauniešs ir atzinis savu vainu vai viņš atzīts par vainīgu tiesā.

Jauniešu justīcijas dienesti ir atbildīgi par lietu pieņemšanu no tiesām un prokuratūras.

Dalībnieki un iesaistītās iestādes: JJA Tieslietu departamenta izpildaģentūra, kas atbild par jaunatnes sanāksmju veikšanu. Sanāksmes koordinē apmācīti jauniešu sanāksmju koordinatori (JJK).

Vietējais projekts: Process risinās laika posmā no 1998.gadā noslēgtās Belfāstas vienošanās un visaptverošās Ziemeļīrijas krimināltiesību sistēmas reformas sākuma līdz tiesību akta projekta “2002.gada Tiesību likums”

publicēšanai 2001.gadā, kad arī tika izveidota jauna tiesībsargājošā aģentūra, kas veic arī secīgas pārbaudes un novērtējumus, kas izmantoti, lai modeli gadu gaitā attīstītu. JJA jauniešu sanāksmes projekts pirmo reizi tika izmēģināts 2003.gadā, bet visā Ziemeļīrijā to izmanto kopš 2006. gada.

Starpiestāžu sadarbība: P ir jāievēro vadlīnijas par lietu nodošanu aģentūrai, lai ātrāk un vienkāršāk izskatītu mazāk nopietnu likumpārkāpumu lietas. Jauniešu tiesas ir Ziemeļīrijas Tiesu dienesta daļa un, līdzīgi kā P, tās ir Tieslietu departamenta sastāvā.

Novērtējums: BKU jauniešu sanāksmes novērtējums bija šīs prakses pirmais formālais novērtējums, ko universitāte uzņēmas veikt Ziemeļīrijas valdības norīkojumā. Pētījumi, kas veikti no aptuveni 2005. gada, sniedz ieskatu par to, kā šī prakse darbojas un cik dažādi var būt tās rezultāti.

Bērnu pieredze ar praksi

- Cietušie bērni: Cietušie vai tos pārstāvošā persona tiek mudināti piedalīties. Atbilstoši metodoloģijai gadu gaitā jauniešu sanāksmēs ir piedalījušies diezgan daudzi cietušie.
- Likumpārkāpēji bērni: Nolūks ir tāds, ka lielākā daļa noziedzīgo nodarījumu izdarījušo jauniešu ar viņu piekrišanu var tikt nosūtīti uz sanāksmēm.

Gūtās atziņas:

- Jauniešu sanāksme ar tiesību aktiem ir integrēta krimināltiesību sistēmā.
- ZIR sistēma ir balstīta aktuālā, labi izpētītā modelī.
- Darbā tiek pieņemti atbilstoši darbinieki, kurus apmāca kompetentā līmenī

Izaicinājumi

- Samērīguma principu ievērot ir sarežģīti
- Šis modelis dažkārt var tikt uzskatīts par pārāk formālu, un mazāk kvalificēti un nepieredzējuši darbinieki to var ievērot pārāk burtiski. Tas var radīt atsevišķus gadījumus, kur process netiek pielāgots bērnam, bet kļūst par "universālu risinājumu".

2.4. Cietušā – likumpārkāpēja mediācija Somijā²²

Ievads

AT vispārējais konteksts

Pirmā taisnīguma atjaunošanas iniciatīva Somijā parādījās 20.gs. 80.gados pilsētā Vanta. Tas bija CLM izmēģinājuma projekts, ko atbalstīja Somijas Akadēmija, un kā sociālā darba prakse tā tika izveidota 1986. gadā. Somijā mediācija vietējā līmenī kļuva populāra 20.gs. 80. un 90. gados, kad mediācijas pakalpojumus brīvprātīgi sāka piedāvāt pašvaldības un NVO. Lai arī mediācija tika uzskatīta par veiksmīgu, īpaši attiecībā uz sīkiem kriminālpārkāpumiem, ne visiem pilsoņiem tajos laikos bija vienlīdzīga pieeja CLM pakalpojumiem. Lielās atšķirības mediācijas pakalpojumu organizācijā radīja apstākļus, kuros CLM tika pakļauta kritikai. Nelielie vietējie projekti nebija pietiekami efektīvi un nepiesaistīja pietiekamu sabiedrības, kopienas un likumsargu, kas strādā ar likumpārkāpējiem un cietušajiem, uzmanību. Princips “vienlīdzība likuma priekšā” nebija sasniedzams, jo pakalpojumi nebija pieejami valsts līmenī, dažādas pašvaldības un dažādi pakalpojumu sniedzēji CLM īstenoja atšķirīgi, galvenokārt tādēļ, ka mediācija krimināllietās netika reglamentēta ar konkrētiem tiesību aktiem.

Līdz 20.gs. 90.gadu vidum mediācijas programmas bija paplašinājušās tik ļoti, ka 1996. gadā mediācija tika veikta 175 pilsētās (kopējais pašvaldību skaits bija virs 400). Pieaugot CLM lietu skaitam, tradicionālā krimināltiesību sistēma sāka pievērst uzmanību šīm tendencēm. Pēc veiksmīgas mediācijas pieredzes, prokurori sāka atteikties no lietu ierosināšanas, īpaši tad, ja likumpārkāpējs piekrita atlīdzināt cietušajam par nodarīto kaitējumu. Pastāvīgais lietu skaita pieaugums pārsteidza pētniekus un juristus, un Somijas krimināltiesību sistēma atzina to, cik būtiski ir ierobežot brīvības atņemšanu un rast alternatīvas galvenokārt sodošā rakstura politikai.

20.gs. 90.gados parādījās centieni izveidot vispusīgākus tiesību aktus un valdības vadlīnijas attiecībā uz mediācijas procedūru. 20.gs. 90.gadu sākumā mediācijas procesa organizēšana tika uzticēta iestādēm ārpus krimināltiesību sistēmas, un ekonomiskās lejupslīdes dēļ, līdzekļi, lai veiktu agrīnu iejaukšanos,

²² Šo nodaļu sastādījuši Aune Flinka un Henriks Elonheimo no Somijas Nacionālā veselības un labklājības institūta ar pateicību sadaļā minētā eksperta atbalstu. Nodaļu pārskatīja un pabeidza rokas-grāmatas autors.

izsīka. Tādējādi lietu skaits sāka samazināties. Somijas risinājums bija izstrādāt valsts mēroga tiesību aktus un piešķirt valsts līdzekļus CLM sakārtošanai.

2001.gadā Sociālo lietu un veselības ministrija izveidoja plašu darba grupu, lai sagatavotu likumprojektu par CLM pakalpojumu organizēšanu valsts mērogā. Tā rezultātā, kad 2006.gada 1.janvārī spēkā stājās Likums par mediāciju krimināllietās un atsevišķās civillietās (Mediācijas likums), pakalpojumi kļuva pieejami visā valstī. Šādā veidā taisnīguma atjaunošanas process kļuva par valsts kriminālpolitikas svarīgu daļu un lietu skaits ievērojami auga.

2006.gada likuma mērķis nebija tikai nodrošināt valsts finansējumu, bet arī padarīt mediācijas procedūras vienotas, pievērst pietiekamu uzmanību pušu tiesiskajai aizsardzībai, nodrošināt mediācijas procesā iesaistīto pušu procesuālās tiesības un aizsardzību un radīt apstākļus CLM ilgtermiņa izvērtēšanai un pilnveidei. Likums par mediāciju krimināllietās un atsevišķās civillietās neietver saistošus noteikumus par mediācijas procesā faktiski izmantojamām metodēm, tas drīzāk pievēršas CLM pakalpojumu piedāvāšanas pamata regulējumam. Kopš tiesību akta stāšanās spēkā, galvenā uzmanība tiek pievērsta CLM pielietošanai mazāk smagos noziedzīgos nodarījumos, lai gan likums skaidri neizslēdz CLM pielietošanu arī smagu noziedzīgu nodarījumu gadījumā.

Atbilstoši tiesību aktiem šodien mediācijas pakalpojums ir bezmaksas, kontrolēts un brīvprātīgs, balstīts cilvēktiesībās un taisnīguma atjaunošanas vērtībās. Mediācijas laikā par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aizdomās turētajai personai un cietušajam ir dota iespēja konfidenciāli satikties ar neatkarīga mediatora starpniecību, lai apspriestu cietušajam nodarīto garīgo un materiālo kaitējumu un pēc savas iniciatīvas vienotos par kaitējuma atlīdzināšanas pasākumiem. Mediācijas process krimināllietās var notikt paralēli tiesas procesam vai papildināt tiesas procesu, ja tiek risināti jautājumi saistībā ar noziedzīgiem nodarījumiem un nelielām civillietām. Tas funkcionē nošķirti no kriminālprocesa un neaizstāj to, izņemot gadījumos, kur noziedzīgs nodarījums tiek izmeklēts uz cietušā sūdzības pamata (complaint offence), kad cietušais atsauc prasību par kriminālvajāšanu.

Mediācijas pakalpojumi ir paredzēti visiem iedzīvotājiem, tos nodrošina pašvaldības un citi valsts vai privātā sektora pakalpojumu sniedzēji, pamatojoties uz ar Nacionālo veselības un labklājības institūtu noslēgtiem līgumiem.

Juridiskais konteksts un īstenotā politika

Somijā mediācijas pakalpojumu vispārīgā vadība, kontrole un uzraudzība ir Sociālo lietu un veselības ministrijas kompetencē. Sociālo lietu un veselības ministrijas aizgādībā darbojas Konsultatīvā padome par mediāciju krimināllietās, kuru valdība izveido uz trīs gadu termiņu mediācijas pakalpojumu uzraudzībai, pārraudzībai un attīstībai valsts līmenī. Papildu noteikumi par Konsultatīvās padomes pienākumiem un sastāvu noteikti valdības dekrētā.

Mūsdienās mediācija ir labs piemērs sadarbībai starp Tieslietu ministriju un Sociālo lietu un veselības ministriju.

No 2006.gada līdz 2015.gadam par mediācijas pakalpojumu organizāciju savā teritorijā bija atbildīgi Reģionālās valsts administrācijas biroji. Tomēr tika atzīmēts, ka tiesiskais regulējums pats par sevi nespēj garantēt pilnīgu pakalpojumu prognozējamību un augstu kvalitāti. Radās nepieciešamība izveidot valsts mēroga organizāciju, lai nodrošinātu atbalstu, izglītību, uz pierādījumiem balstītu praksi un standartus AT jomā. Līdz ar to kopš 2016. gada sākuma par mediācijas pakalpojumu organizāciju krimināllietās un noteiktās civillietās valsts mērogā, kā arī par to, lai pakalpojumi ir pieejami un atbilstoši īstenoti visā valstī, ir atbildīgs Nacionālais veselības un labklājības institūts (THL).

Atbildību par tiesiskā regulējuma un finansējuma nodrošināšanu CLM pakalpojumu sniedzējām organizācijām visā valstī uzņemas valsts.

Mediācijai var būt dažāda ietekme uz kriminālprocesu, tostarp pirmstiesas izmeklēšanas apturēšana, apsūdzību atsaukšana, soda atcelšana vai mīkstināšana, soda samazināšana vai soda veida maiņa, kriminālsoda samazināšana vai soda veida maiņa. Mediācijas iznākums var ietekmēt arī pušu stāvokli dažādos kriminālprocesa posmos. Policija, darbinieki, kas veic kriminālvajāšanu, un tiesa katru lietu izskata individuāli un lemj, kādā mērogā mediācija un mediācijas izlīgums ietekmēs kriminālprocesu. Gadījumos, kur noziedzīgs nodarījums tiek izmeklēts uz cietušā sūdzības pamata, ja cietusī puse atsauc prasību par soda piemērošanu, izmeklēšana tiek pārtraukta, t.i., policija pārtrauc kriminālizmeklēšanu, jo prokurora tiesības izvirzīt apsūdzības ir beigušās un šāds atsaukums ir galīgs un neatceļams. Pēc atsaukuma sūdzības iesniedzējs vairs nevar pieprasīt jaunu apsūdzību izvirzīšanu šajā lietā. Ja ir aizdomas, ka noziedzīgā nodarījumā, kurš tiek izmeklēts uz cietušā sūdzības pamata, piedalījušās vairākas personas, un sūdzības iesniedzējs pēc mediācijas vēlas, lai prokurors neizvirza apsūdzības pret nevienu no

tiem, sūdzības iesniedzējam jāatsauc soda prasības pret visiem aizdomās turētajiem. Noziedzīgos nodarījumos, kuros par kriminālvajāšanu atbildīga ir valsts, sūdzības iesniedzēja soda prasības atsaukšana neietekmē prokurora tiesības izvirzīt apsūdzības. Šādu noziedzīgu nodarījumu kontekstā prokurors patur tiesības izvirzīt apsūdzības neatkarīgi no tā, vai pastāv kādas cietušās puses prasība par soda piemērošanu. Ja pēc mediācijas procesa cietusī puse atsauc prasību par soda piemērošanu un ja nodarījums ir maznozīmīgs, ar galvenā izmeklētāja lēmumu var pārtraukt noziedzīga nodarījuma, kurā par kriminālvajāšanu atbildīga ir valsts, izmeklēšanu. Neskatoties uz prasības par soda piemērošanu atsaukšanu, galvenais izmeklētājs var izstrādāt priekšlikumu par kriminālizmeklēšanas ierobežošanu un nodot to prokuroram, pēc tā saņemšanas prokurors pārtrauc kriminālizmeklēšanu.

Lieta, kas saistīta ar noziedzīgu nodarījumu, kurā kriminālvajāšanu virza valsts, sākumā nonāk pie prokurora, kurš izskata apsūdzības un pieņem lēmumu par to virzīšanu vai atsaukšanu. Šādās lietās mediācijas izlīgums ne vienmēr noved pie apsūdzību atsaukšanas vai vieglāka soda piespriešanas. Mediācijas birojs uzrauga izlīguma izpildi, ja tas ir nepieciešams.

Ja policija noziedzīgu nodarījumu, kurā kriminālvajāšanu virza valsts, nodod prokuroram apsūdzību izskatīšanai, prokurors var vai nu virzīt apsūdzību vai pieņemt lēmumu par kriminālvajāšanas pārtraukšanu. Prokurors var lemt par kriminālvajāšanas pārtraukšanu, piemēram, ja kriminālprocesu un apsūdzības var uzskatīt par nepamatotiem vai bezjēdzīgiem starp likumpārkāpēju un sūdzības iesniedzēju panāktā izlīguma kontekstā, vai ja likumpārkāpējs ir citādi vienojies vai arī mēģinājis vienoties par šo jautājumu un saistītajiem zaudējumiem ar cietušo personu.

Ja prokurors nolemj pārtraukt kriminālvajāšanu, prokurors ar lietu vairs nenodarbojas, un šī lieta netiek izskatīta tiesā. Prokurors informāciju par lēmumu nosūta iesaistītajām pusēm. Tomēr mediācijas birojs uzrauga izlīguma izpildi. Ja prokurors nolemj virzīt apsūdzības par noziedzīgu nodarījumu, lieta tiek nodota tiesai, kas lemj par noziedzīgā nodarījuma izdarītāja vainu un apsūdzību, un panāktais izlīgums var būt nozīmīgs soda noteikšanas procesā. Puses var arī lūgt, lai tiesa apstiprina CLM laikā panākto izlīgumu, padarot to par izpildāmu.

Mediācijas izlīgums ne vienmēr noved pie kriminālizmeklēšanas ierobežošanas, apsūdzību atsaukšanas vai vieglāka soda piespriešanas. Iestādes katru lietu izskata atkarībā no konkrētajiem apstākļiem un neatkarīgi lemj par mediācijas izlīguma būtiskumu kriminālprocesā. Ja puses mediācijas laikā nevar panākt izlīgumu, tam nebūs nozīme kriminālprocesā neatkarīgi no

tā, vai lieta ir noziedzīgs nodarījums, kurš tiek izmeklēts uz cietušā sūdzības pamata, vai noziedzīgs nodarījums, kurā par kriminālvajāšanu atbildīga ir valsts. Šādā situācijā policija un prokurors noziedzīgo nodarījumu izskata individuāli atkarībā no konkrētajiem apstākļiem.

Jauniešiem, kuri nav sasnieguši 15 gadu vecumu, nevar iestāties kriminālatbildība, bet viņi ir atbildīgi par kaitējuma atlīdzināšanu, un viņu lietas var tikt nodotas mediācijai. Tas nozīmē, ka 15 gadu vecums neuzstāda ierobežojumus mediācijas izmantošanai, un gan bērni, gan jaunieši var piekļūt mediācijas procesam tādā pašā veidā, kā pieaugušie.

Cietušā – likumpārkāpēja mediācijas prakse

Taisnīguma atjaunošanas definīcija

Taisnīguma atjaunošanas prakses balstās uz radošu problēmu risināšanu un mierpilnu, humānu un uz diskusiju orientētu un uz sabiedrību vērstu justīciju, kur tiek ņemtas vērā savstarpējās attiecības un emocijas. Taisnīguma atjaunošanas prakses ietvaros visi, kuri tika ietekmēti noziedzīgā nodarījuma, strīda vai konflikta rezultātā, sanāk kopā neatkarīga mediatora vai cita sarunas vadītāja klātbūtnē, lai runātu par noziedzīgo nodarījumu vai strīdu, tā sekām un darbībām, kas būtu jāveic.

Visas prakses, kuras izmanto, lai novērstu noziedzīga nodarījuma vai konflikta radīto kaitējumu, mazinātu nesaskaņas starp personām, veicinātu iesaistīto pušu apmierinātību vai uzlabotu to statusu, var tikt dēvētas par taisnīgumu atjaunojošām.

Orientācija uz nākotni ir Taisnīguma atjaunošanas prakses atslēga. Galvenā doma ir tā, ka intervences procesam būtu jāorientējas galvenokārt uz kaitējuma atlīdzināšanu cietušajam, likumpārkāpēja un cietušā reintegrāciju sabiedrībā, kā arī kopienas un sabiedrības vērtību stiprināšanu.

Taisnīguma atjaunošanas procesā krimināllietās un civillietās tiek likts uzsvars uz pasākumiem, kas atbalsta kopienas, kompensē materiālo un morālo kaitējumu. Mērķis ir atjaunot konfliktu tā sākotnējā stāvoklī, pārrunāt problēmu un rast problēmas risinājumus. Atjaunojošo prakšu kontekstā ir būtiski, lai cilvēki satiekas un atrod risinājumu problēmām. Kad konflikts ir atrisināts, gan abām pusēm, gan un kopienām, ir vieglāk saprasties.

Taisnīguma atjaunošanas prakšu pielietojums krimināllietu mediācijā ietver domu, ka noziedzīgā nodarījuma izdarīšana primāri ir cilvēku savstarpējo attiecību ievainojums nevis sabiedrības izstrādāto likuma panta pārkāpums. Tādējādi piemērota soda, procedūras vai kompensācijas apjoma noteikšana nav pietiekams risinājums.

Īstenotās prakses principi un vērtības

Pamatvērtības ietver iesaistīto pušu aktivizēšanu, materiālā un garīgā kaitējuma atlīdzināšanu, iespējas sniegšanu likumpārkāpējiem uzņemties atbildību par savu rīcību un radošu problēmu risinājumu rašanu. Somijas CLM prakses galvenās atjaunojošās vērtības ir:

Pievēršanās cilvēkam kā vienotam veselumam. Vērā tiek ņemts fakts, ka noziedzīgam nodarījumam, strīdam vai konfliktam ir fiziska, garīga, kā arī sociāla ietekme uz cilvēka dzīvi.

Iesaistītās puses ir labākie eksperti savā lietā. Cietušais un likumpārkāpējs paši zina, kas ir problēma un kā to labāk risināt.

Orientācija uz problēmu risināšanu un rehabilitāciju. Mērķis ir atrisināt konfliktu pamatā esošās galvenās problēmas. Ja nepieciešams, mediācijas procesā iesaistītajām pusēm tiks sniegti citi palīdzības veidi.

Materiāla, morāla un starppersonu kaitējuma novēršana. Problēmu risināšanā tiek atbalstīti pušu resursi. Mērķis ir panākt, lai iesaistītās personas nākotnē savā starpā varētu saskarties bez bailēm, kauna vai aizvainojuma.

Atbildības uzņemšanās. Likumpārkāpējs ar savām darbībām var virzīties no vainas apziņas un kauna uz nodarītā kaitējuma atzīšanu un kaitējuma atlīdzināšanu. Šīs darbības uzlabo prasmi pārvaldīt savu dzīvi un veicina pašcieņu.

Prakses un risinājumu taisnīgums. Mediācijas prakse un mediācijas rezultātā rastie risinājumi īstenojami taisnīgi, un jābūt nodrošinātai pušu tiesiskajai aizsardzībai.

Brīvs un atvērts dialogs. Tiek radīta droša vieta atvērtam dialogam. Aktīva un atvērta dalība veicina emocionālu atlabšanu, morālu izaugsmi un saistību uzņemšanos procesa un tā galarezultāta kontekstā.

Emociju izpausme. Puses spēj pārvarēt notikušo, kas samazina vēlmi gūt atreibību un palīdz turpināt dzīvi.

Morālā izaugsme. Konflikti sniedz iespēju precizēt un iemācīt sabiedrības normas un vērtības.

Kopienas sajūta un atbalsta personas. Atjaunojošais process ļauj krīzes situācijā saņemt atbalstu no iesaistīto pušu tuvākajiem. Ģimenes un draugu iesaiste ļauj panākt efektīvus, stabilus un dzīvotspējīgus risinājumus. Mērķis ir stiprināt sociālās saites starp iesaistītajām pusēm, tādēļ cilvēki, kas spēj nodrošināt vislielāko atbalstu, ir laipni aicināti piedalīties procesā.

Kontaktu veidošana starp atšķirīgām kultūrām, vecumiem un dzimumiem. Mediācija ir pieejama visiem, tādēļ tā ļauj veikt mediāciju starp atšķirīgām kultūrām, vecumu grupām un dzimumiem.

Radošu risinājumu rašana. Puses ar mediatoru atbalstu meklē risinājumus, kas tām šķiet apmierinoši. Šie risinājumi var nebūt balstīti juridiskos risinājumos kā tādus, bet mediatori pārliecinās, ka izlīgumi nav pretrunā tiesību pamatprincipiem.

leguvēji ir visi. Rezultātā iegūst gan abas iesaistītās puses, gan kopiena.

Darbības joma

Saskaņā ar Somijas mediācijas likumu, mediācija var tikt piemērota, ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma piemērotību mediācijai:

- noziedzīgā nodarījuma veidu;
- attiecības starp aizdomās turēto un cietušo, kā arī citus jautājumus, kas saistīti ar noziedzīgo nodarījumu kopumā.

Noziedzīgus nodarījumus, kuros cietuši bērni, nedrīkst nodot mediācijai, ja cietušajam ir nepieciešama īpaša aizsardzība noziedzīgā nodarījuma būtības vai viņa/viņas vecuma dēļ. Ja noziedzīgā nodarījuma gadījums nav piemērots mediācijai, tad arī jautājumus, kas saistīti ar nodarītā kaitējuma atlīdzināšanu, nedrīkst nodot mediācijai.

Civillietas mediācijai var tikt nodotas, ja to izskatīšana mediācijas ceļā var tikt uzskatīta par lietderīgu. Pat ja lietu izskata un lēmumu pieņem policija, prokuratūra vai tiesa, tas neizslēdz mediāciju. Mediāciju var arī izmantot civillietās, kur vismaz viena no pusēm ir fiziska persona. Civillietas, kas

nav saistītas ar prasībām par noziedzīgā nodarījumā radušos zaudējumu atlīdzināšanu, var tikt nodotas mediācijai tikai gadījumos, ja strīds ir maznozīmīgs, ņemot vērā lietas priekšmetu un izvirzītās prasības. Tas, kas Mediācijas likumā noteikts attiecībā uz mediāciju krimināllietās, attiecas arī uz mediāciju civillietās. Kopumā 2016. gadā Somijā mediācijai tika nodota 621 civillietā.

Mediācija var tikt izmantota jebkura nozieguma izskatīšanā, tomēr tā reti izmantota smagu noziegumu, piemēram nogalināšanas bez iepriekšēja nodoma, lietās. Tomēr mediāciju var izmantot arī nopietnās lietās, un daži mediācijas biroji ir piedalījušies apmācībās par mediācijas izmantošanu smagiem noziegumiem, piemēram, slepkavībām. Pēdējos gados mazliet vairāk nekā puse krimināllietu un civillietu, kas tika nodotas CLM, bija ar vardarbību saistīti noziedzīgi nodarījumi. Bijušas arī lietas par noziedzīgu nodarījumu radītiem zaudējumiem, noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu, draudiem un citām nenoteiktām krimināllietām, piemēram, nespējai nosargāt dzīvnieku, miesas bojājumi, ko izraisījusi nolaidīga rīcība, pretošanās personai, kas uztur sabiedrisko kārtību, saziņas brīvības pārkāpumi, informācijas, kas pārkāpj tiesības uz privāto dzīvi, izplatīšana u.c.

Kopumā 2016. gadā CLM tika nodotas 12 496 krimināllietas. 2016. gadā mediācijai nodoto krimināllietu vidū bija 2 300 ar vardarbību ģimenē saistītas lietas, kur radīti draudi personas dzīvībai vai veselībai, kas veido aptuveni 18% no visām mediācijai nodotajām krimināllietām.

Bērni un jaunieši kā mediācijas procesā iesaistītās puses

Administratīvās lietās mediāciju īpaši iesaka, ja aizdomās turētie ir nepilngadīgie, bērni, kas nav sasnieguši 15 gadu vecumu, personas, kuras pirmo reizi pārkāpušas likumu, vai gadījumos, kur noziedzīgs nodarījums tiek izmeklēts uz cietušā sūdzības pamata. Tiek uzskatīts, ka darbā ar jauniešiem mediācijai ir arī izglītojoša un sociāla loma. Mediācijas mērķis ir panākt pozitīvas pārmaiņas bērna vai jaunieša dzīvē. Mediācija arī atbalsta vecākus, likumīgos aizbildņus un citus cilvēkus, kas atbildīgi par bērna aprūpi, izglītību un audzināšanu.

Kriminālizmeklēšanas iestādēm būtu jābūt pienākumam jautāt jauniešiem - cietušajiem un aizdomās turētajiem viņu piekrišanu dalībai mediācijas procesā. Mediācijas likums noteic, ka noziegumi pret bērnu netiek nodoti mediācijai, ja bērnam nepieciešama īpaša aizsardzība noziedzīgā nodarījuma būtības vai viņa/viņas vecuma dēļ. Ja noziedzīgais nodarījums ir saistīts ar vecāku/aizbildņu vardarbību pret viņu bērnu, rīkoties bērna interesēs tiek

pieaicināts cits aizbildnis. Pret bērniem vērstie dzimumnoziedzumu gadījumi netiek nodoti mediācijai.

Starp tipiskiem krimināli sodāmiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas parasti tiek nodoti mediācijai, ir dažādi ļaunprātīgi bojājumi, vardarbība un tīšu miesas bojājumu nodarīšana, kā arī zādzības. Gadījumos, kur ir iesaistīti bērni, mediācijas biroja profesionālajiem darbiniekiem mediācijas nosacījumi ir jāizskata īpaši rūpīgi, lai apkopotu informāciju par nepieciešamību cietušā bērna aizbildņa īpašai aizsardzībai. 2016.gadā mediācijai tika nodotas lietas, kur bija 4 141 aizdomās turētie, kas nav sasnieguši 21 gada vecumu, un 1 335 aizdomās turētie, kas nav sasnieguši 15 gadu vecumu.

Mediāciju var ierosināt gan cietušais, gan aizdomās turētais. Turklāt civillietas un krimināllietas, kurās iesaistīti bērni un jaunieši, mediācijai var nodot arī policija, prokuratūra, vecāki vai likumīgie aizbildņi, kā arī skolas un sociālās palīdzības iestādes. Policija informāciju par nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem nodod sociālajam darbiniekam, kurš arī var nodot tos mediācijas procesam. Gadījumos, kur vardarbība ģimenē ir vēsta pret bērnu, ekskluzīvas tiesības uzsākt mediācijas procesu ir policijai un izmeklēšanas iestādei.

Saskaņā ar Bērnu labklājības likumu (417/2017, 24.pants), par sociālo labklājību atbildīgās iestādes, nepieciešamības gadījumā, nodod bērna vai jaunieša krimināllietu nodot mediācijai. Ja bērns vai jauniešs ir bērnu labklājības dienesta aizgādībā, mediācijas birojs, vajadzības gadījumā, konsultējas ar sociālo darbinieku, kurš ir atbildīgs par bērna lietu. Pamatojoties uz mediācijas biroja profesionālo darbinieku aplēsēm, atsevišķos gadījumos bērna interesēs var būt tas, ka mediācijas pārrunās kā atbalsta persona piedalās bērna lietai piesaistītais sociālais darbinieks vai ārpusģimenes aprūpes darbinieks. Ja ir zināms, ka bērns vai jauniešs ir bērnu labklājības dienesta aizgādībā, informācija par mediācijas procesa norisi un to, vai ir vai nav panākts izlīgums, tiek nodota kādam bērnu labklājības dienesta sociālajam darbiniekam. Saņemot iesaistīto pušu atļauju, arī mediācijas izlīguma kopija var tikt nosūtīta bērnu labklājības dienesta sociālajam darbiniekam.

Bērniem un jauniešiem vienmēr ir īpašas atbalsta un aizsardzības vajadzības, arī mediācijā iesaistītajām pusēm, atrodoties cietušā vai aizdomās turētā statusā. Mediācijas biroja profesionālo darbinieku uzdevumos ietilpst noskaidrot bērna vai jaunieša ar noziedzīgo nodarījumu saistīto situāciju, faktorus, kas bija noziedzīgā nodarījuma pamatā, un mediācijas priekšnoteikumus. Bērna īpašās aizsardzības vajadzības izvērtē profesionālie mediācijas darbinieki, tomēr arī mediatoriem ir jābūt vērtīgiem, lai novērotu

un novērtētu nepieciešamību aizsargāt bērnu mediācijas laikā. Mediatoriem jāsadarbojas ar mediācijas supervizoriem un par mediācijas aktivitātēm atbildīgajām personām. Ja priekšnoteikumu izvērtēšanas posmā tiek konstatēts, ka bērna krimināllietas vai civilīetas mediācijā ir nepieciešama likumiskā aizbildņa klātbūtne, aizbildni ieceļ lokālās reģistrācijas ofiss vai rajona tiesa. Aizbildni var iecelt arī saskaņā ar Likumu par sociālās labklājības dienesta aizgādībā esošo personu statusu un tiesībām (812/2000).

Mediācijas biroju profesionālie darbinieki ir atbildīgi par uzdevumiem, kas saistīti ar saistību tiesībām un aizbildnības tiesībām, un, nepieciešamības gadījumā, sniedz norādījumus mediatoriem. Lai mediācijas procesā iesaistītu bērnus, nepieciešama vecāku vai likumīgo aizbildņu piekrišana. Galvenais noteikums ir tas, ka vecākiem ir kopīgi jāvienojas par atļauju. Ja viens no vecākiem lēmuma pieņemšanā nevar piedalīties prombūtnes, slimības vai citu iemeslu dēļ, un vilcināšanās ar lēmumu var radīt kaitējumu, viņa/viņas piekrišana lietā nav nepieciešama. Tomēr lietā, kas būtiski ietekmē bērna nākotni, personas, kurām ir aizbildņa tiesības, lēmumu var pieņemt tikai kopā, ja vien nav pierādīts, ka tas nav nepieciešams bērna interešu nodrošināšanai (Likums par bērna aizbildnību un saskarsmes tiesībām; 361/1983, 5.pants).

Bērna vecākiem vai likumīgajiem aizbildņiem ir jāpiedalās mediācijas procesā. Ja viena no pusēm nav sasniegusi pilngadību, mediācija jāpielāgo tā, lai šai personai ir iespēja saņemt atbalstu no viņa/viņas vecāka vai cita likumīgā aizbildņa (Mediācijas likums, 18.pants). Tomēr ja vecāks ir devis piekrišanu, vecāka prombūtne parasti neaizkavē mediācijas procedūru, kaut arī vecāka paraksts ir nepieciešams, lai līgums būtu spēkā esošs. Ja bērns ir sasniedzis piecpadsmit gadu vecumu, bērna vecākiem vai citiem likumīgajiem pārstāvjiem ir paralēlas un atsevišķas tiesības tikt uzklausi jautājumos, kas saistīti ar bērnu vai vecāka tiesībām, vai interesēm.

Ja mediācijas procesa turpināšana acīmredzami nav bērna interesēs, mediācijas birojam ir tiesības un pienākums procesu pārtraukt. Mediācijas puses jebkurā posmā var pārtraukt mediāciju. Ja profesionālie mediācijas darbinieki konstatē vai brīvprātīgais mediators pauž bažas par bērna situāciju, viņi izvērtē, vai ir situācija pieprasa nodot šo informāciju bērnu tiesību aizsardzības iestādēm. Profesionālie mediācijas darbinieki nododamo informāciju sastāda sadarbībā ar vecākiem vai likumīgajiem aizbildņiem tā, lai tiem rastos izpratne par to, kādēļ tiek iesaistītas bērnu tiesību aizsardzības iestādes, kā arī par iespējamiem pasākumiem un līdzīgām darbībām pēc procesa.

Runājot par aizgādībā esošajiem bērniem, personas, kuras aizgādībā atrodas bērns, likumīgā aizbildņa statuss paliek nemainīgs arī aizgādības tālāk nodošanas gadījumā. Likumīgais aizbildnis saglabā tiesības runāt bērna vārdā visos jautājumos, kas saistīti ar bērna īpašumu un finansēm. Ja bērnam ir ticis piesaistīts aizbildnis, bērnam ir tiesības tikt uzklausītam līdzās aizbildnim. Bērnu un jauniešu gadījumos, kuriem tiek aizvietota aprūpe, ir būtiski, lai mediācijā līdzās vecākiem/aizbildņiem piedalās arī aprūpes iestādes pārstāvis vai likumīgais aizbildnis, piemēram, sociālais darbinieks. Īpaši tas attiecas uz gadījumiem, kad vecāki nevēlas piedalīties konkrētajā situācijā vai tos nav iespējams sasniegt saprātīga termiņa ietvaros un tas prasa zināmu piepūli.

Sociālo darbinieku, kurš ir atbildīgs par bērna lietu, vai citu bērnu labklājības sistēmas darbinieku saskaņā ar Likumu par sociālās labklājības dienesta aizgādībā esošo personu statusu un tiesībām (812/2000 5.pantu) saista sadarbības pienākumus. Sadarbības mērķim ir jābūt vērstam uz bērna problēmām un jautājumiem, kuri var būtiski ietekmēt bērna dzīvi, iesaistot pašu bērnu, bērna vecākus un aizbildņus. Tādējādi sadarbības pienākums ir saistīts ar informācijas sniegšanu par mediācijas iespējām un sadarbību ar mediācijas dienestiem. Profesionālie mediācijas darbinieki ir atbildīgi arī par administratīvo sadarbību starp policiju, bērnu labklājības dienestu un mediācijas dienestu, kā arī par mediācijas dienesta sadarbību ar atbalsta un citiem dienestiem. Veiksmīgai sadarbībai ir būtiska nozīme mediācijā, kurā iesaistīti bērni un jaunieši, noteikto mērķu sasniegšanai.

Visas lietas, kas tiek izskatītas mediācijas procesā, var sadalīt šādos posmos:

1. Policijas, prokurora, vienas no pusēm, sociālo darbinieku vai skolas iniciatīva;
2. Sazināšanās ar jauniešiem un to aizbildņiem, telefoniski tiek apspriesta mediācija (pirmā saziņa notiek vai nu vēstules veidā, vai kā tiešs telefona zvans);
3. Par lietas nodošanu mediācijai tiek informēts bērnu labklājības dienests;
4. Ja puses piekrīt piedalīties mediācijas procesā, lieta tiek nodota (brīvprātīgiem) mediatoriem;
5. Par mediācijas rezultātiem tiek informēta policija/prokurors (krimināllietās).

Īstenošana

Dalībnieki un iesaistītās iestādes

Par mediācijas pakalpojumu vadību, kontroli un uzraudzību ir atbildīga Sociālo lietu un veselības ministrija. Pakalpojumi tiek apmaksāti no valsts

līdzekļiem. Par mediācijas pakalpojumu organizāciju krimināllietās un noteiktās civillietās valsts mērogā, kā arī par to, lai pakalpojumi ir pieejami un atbilstoši īstenoti visā valstī, ir atbildīgs Nacionālais veselības un labklājības institūts (THL). THL piešķir valsts finansējumu pakalpojumu sniedzējiem, kā arī uzrauga un kontrolē izmaksas un finansējuma izlietojumu. Finansējuma sadalījuma pamatā ir iedzīvotāju skaits, platība un noziedzības stāvoklis attiecīgajā apgabalā.

THL ir atbildīgs par tālākizglītības organizēšanu personām, kas piedāvā mediāciju kā reģionālā, tā valsts mērogā, kā arī uzraudzībai un pētījumiem par mediāciju krimināllietās un civillietās. THL arī koordinē notiekošo attīstības darbu, kā arī konsultē un pārrauga mediācijas biroju sniegtos pakalpojumus. Institūts arī ir par krimināllietu un civillietu mediācijas statistikas ievākšanu atbildīgā iestāde, un 2006.gada 1.jūnijā tika izveidota datu reģistrēšanas sistēma.

Šobrīd (2018.gadā) Somijā mediācijas pakalpojumu piedāvā gan valsts, gan privātie pakalpojumu sniedzēji, 11 no tiem ir pašvaldības un septiņi – NVO vai cita veida organizācijas. Tās, galvenokārt, ir asociācijas, kas nodarbojas tikai ar mediācijas pakalpojumu sniegšanu, bet dažas no tām piedāvā arī sociālās labklājības un izglītības pakalpojumus²³. Pakalpojumu sniedzēji uztur mediācijas birojus, un izdevumi, kas saistīti ar mediācijas pakalpojumu organizēšanu, tiek kompensēti no valsts līdzekļiem. Kopējais no valsts līdzekļiem izmaksājamais kompensācijas apjoms katru gadu tiek apstiprināts tādā līmenī, kas atbilst vidējām izmaksām par mediācijas biroju uzturēšanu, atbilstošu pakalpojumu sniegšanu un mediācijas pakalpojumu sniegšanā iesaistīto personu apmācību.

Mediatoru apmācība

Mediācijas birojos ir aptuveni 90 kvalificēti darbinieki (par mediācijas pakalpojumiem atbildīgās personas, mediācijas konsultanti un ierēdņi) un aptuveni 1 200 mediatori, kuri nesaņem atalgojumu, bet saņem atlīdzību par izdevumiem. Brīvprātīgie mediatori strādā kvalificētu darbinieku uzraudzībā un kontrolē. Kvalificētie darbinieki norīko, konsultē un atbalsta mediatoru mediācijas procesa dažādos posmos.

Par mediācijas pakalpojumiem atbildīgās personas sniedz oficiālus lēmumus, atbild par saimniecību un budžetu, komunikācijas un rīcības plānu, kā arī par sadarbību ar citām iestādēm.

²³ Iespējams, būtu lietderīgi aplūkot kādas organizācijas piemēru: <https://www.kalliola.fi/english/>

Mediācijas likums nosaka, ka mediācijas konsultantiem jābūt ieguvušiem atbilstošu akadēmisku grādu. Lielākajai daļai no tiem ir grāds sociālajās zinātnēs. Šo pienākumu pildīšanu var uzticēt arī citām personām ar labām zināšanām par mediācijas pakalpojumiem, to plānošanu un uzraudzību. Mediācijas konsultanti sadarbojas ar citiem pakalpojumu sniedzējiem un iestādēm, atbalsta un konsultē mediatorus, sazinās ar mediācijas procesā iesaistītajām pusēm pirms mediācijas sesijas un veic sagatavošanās priekšdarbus pirms mediācijas.

Somijā mediācija ir stingri balstīta uz brīvprātīgo mediatoru darbu. Tie ir cilvēki, kuri ir apguvuši mediācijas pamatkursu (aptuveni 54 kontaktstundas) un viņiem ir pienākumu veikšanai atbilstoša izglītība, prasmes un pieredze. Nepastāv noteikumi, kas noteic mediatoru profesionālās pieredzes vai izglītības prasības. Arī mediācijas birojos strādājošie profesionālie darbinieki tiek apmācīti mediācijā (mediācijas pamatkurss) un var pildīt mediatoru pienākumus.

Mediācijas biroju profesionālie darbinieki ir atbildīgi par brīvprātīgo mediatoru piesaisti un apmācību saskaņā ar THL publicēto valsts mēroga apmācību programmu. Apmācību programmām visā valstī ir identisks saturs un prasības, lai nodrošinātu vienādu praksi un tādējādi nodrošinātu mediācijas kvalitāti. THL jānodrošina, ka mediācijas pakalpojumos iesaistītajām personām tiek sniegta valsts mēroga tālākizglītības apmācības.

Valstī ir izstrādāta īpaša mācību programma mediācijai darbā ar bērniem un jauniešiem (100 stundas). Tiem, kuri strādā ar ģimenes vardarbības lietām, tiek apmācīti pēc īpašas programmas (170 stundas).

2013.gadā THL publicēja rokasgrāmatu brīvprātīgajiem mediatoriem. Rokasgrāmata ir paredzēta kā praktisks rīks mediatoriem un tā aplūko taisnīguma atjaunošanas procesa principus, dialoga veidošanu un komunikāciju mediācijas procesā, juridiskos aspektus, vispārīgos zaudējumu kompensācijas principus utt. Viena no grāmatas nodaļām aplūko arī mediācijas īpatnības darbā ar bērniem un jauniešiem.

Mediācijas biroju darbiniekiem un brīvprātīgajiem mediatoriem ir izstrādāta arī papildu apmācība par mediācijas metodēm un taisnīgumu atjaunojošiem procesiem, piemēram, kā veidot atbalsta dialogu, kā koordinēt un nodrošināt to, ka abas puses līdzdarbojas procesā.

Katru gadu vai katru otro gadu mediācijas konsultanti veic pārrunas ar mediatoriem, lai novērtētu viņu izaugsmi un attieksmi. Mediācijas prasmju

attīstības vērtējums tiek veikts gan pašnovērtējuma, gan kolēģu novērtējuma veidā. Laiku pa laikam mediatoru konsultanti piedalās mediācijas procesā kopā ar brīvprātīgajiem mediatoriem. Kopš 2017.gada oktobra valsts mērogā elektroniskā veidā tiek apkopota mediācijas dalībnieku atgriezeniskā saite.

Somija ievēro Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendāciju Nr. Rec(99)19, kas mediatoru atlasei un apmācībai izvirza šādus priekšnosacījumus:

- Ciktāl tas iespējams, mediatoriem jāpārstāv visi sabiedrības slāņi, un tiem jābūt labi informētiem par vietējām kultūrām un kopienām;
- Mediatoriem jābūt teicamām spriešanas spējām un mediācijā nepieciešamajām saskarsmes iemaņām;
- Pirms mediācijas uzdevumu veikšanas mediatoriem jānodrošina sākotnējā apmācība;
- Apmācību mērķis ir nodrošināt mediatoriem augstu kvalifikācijas līmeni, ņemot vērā prasmes un metodes, kas vajadzīgas konfliktu risināšanā, īpašas prasības darbam ar cietušajiem un likumpārkāpējiem, kā arī nodrošināt pamatzināšanas par krimināltiesību sistēmu.

Ieceļot amatā mediatoru, tiek ņemta vērā kandidāta izpratne par cilvēkiem, mediatoru motivācija, saskarsmes prasmes un spēja sadarboties ar cilvēkiem dažādās dzīves situācijās. Mediatora personīgajai dzīvei ir jābūt līdzsvarotai. Vēlmi strādāt par mediatoru nedrīkst motivēt personas vēlme risināt savas personīgās problēmas. Mediācijas biroja profesionāļu mērķis ir pārliecināties, ka personai, kura pretendē uz mediatora amatu, nav neatrisinātas problēmas saistībā ar piedzīvoto traumu vai negatīva vardarbības pieredzi, vai neatrisināti konflikti personīgajā dzīvē. Ir svarīgi, lai mediācijas biroja profesionālajiem darbiniekiem, izvēloties mediācijas procesa pretendētus, būtu pieejama informācija par pieteikuma iesniedzēja iespējamo sodāmību. Tomēr nevar pieprasīt, lai brīvprātīgie mediatori iesniedz izrakstu no sodāmības reģistra. Par kandidātu var arī neveikt drošības pārbaudi.

Mediācijas biroja profesionālie darbinieki katrai mediācijas lietai piesaista atbilstošāko mediatoru, pamatojoties uz mediatora pieredzi un kompetenci. Ar brīvprātīgajiem mediatoriem netiek nodibinātas darba tiesiskās attiecības, tādēļ noteikumi par darba tiesisko attiecību pārtraukšanu uz tiem neattiecas.

Mediatori saskaras ar delikātām situācijām - netaisnību, ļaunumu, ciešanām, kas saistītas ar vardarbību un bezspēcības sajūtu, un tas viņos var izraisīt pretējas (ambivalentas) emocijas. Saskaroties ar personu, kura saņem palīdzību, palīdzības sniedzējā sajaucas šīs pretējās (ambivalentās) emocijas.

Persona, kura sniedz palīdzību – mediators – mediācijas laikā varētu atspoguļot iesaistītajām pusēm savas pretējās (ambivalentās) emocijas. Jābūt iespējai dalīties ar šīm pretējām emocijām, lai tas netraucētu tiekoties iesaistītajām pusēm.

Turklāt mediatoram var būt nepieciešama profesionālā palīdzība un iespēja saņemt konsultāciju no ekspertiem, lai mediatori spētu risināt ar darba uzdevumiem saistītās problēmas, strādāt ar pretējām (ambivalentām) emocijām, kuras izraisa vardarbīga un noziedzīgs nodarījums, lai tiktu galā ar savu darbu. Mediatoram arī jābūt gatavam izvērtēt savu darbu un būt atvērtam atgriezeniskās saites saņemšanai.

Mediatori norādījumus un atbalstu saņem individuāli, pārosvai nelielās grupās, un tie visi ir aicināti piedalīties ikmēneša sanāsmēs. Ar mediatoriem var tikt veiktas arī gada snieguma izvērtēšanas pārrunas. Turklāt, svarīgāko daļu no norādījumiem un nodrošinātā atbalsta brīvprātīgajiem mediatoriem, veido atgriezeniskās saites pārrunas, kas tiek organizētas starp profesionālajiem mediatoriem un brīvprātīgajiem pēc katra mediācijas procesa.

Uzraugošo attiecību kvalitātei ir būtiska loma mediatora motivācijas, kompetences, attīstības veicināšanā un tās arī ietekmē spēju veikt darbu. Uzraudzības attiecībās būtiska ir to cilvēku attieksme, kuri ieņem dažādās lomas un, kuriem ir dažādi uzdevumi attiecībā uz kolēģiem, sadarbības partneriem, brīvprātīgajiem mediatoriem, pusēm un citām mediācijā iesaistītajām personām.

Pārraudzībā ir jānovērtē brīvprātīgo darbs un pret cilvēkiem ir jāizturas ar cieņu: pārraudzības attiecību pamatā ir sadarbība. Tas ļauj gan pārraugošajai personai, gan mediatoram uzdot jautājumus un atbildēt uz tiem, reflektēt kopīgas problēmas, zināšanas, pieredzi. Neatkarīgi no tā, vai pārraudzība attiecas uz kolēģi, klientu vai brīvprātīgo mediatoru, pārraugošajās attiecībās būtu jāveicina dialogs un jācenšas panākt savstarpēju komunikāciju. Pārraudzības un vadības priekšnoteikums ir konfidenciāla un godīga sadarbība.

Atbildīgajam par pārraudzību ir jābūt atvērtam sarunai un kompetentam, lai mediators, saskaroties ar grūtībām, varētu vērsties pie viņa. Mediatoram ir jābūt aktīvam, viņam jāpiemīt drosmi lūgt ieteikumus, uzdot jautājumus, lūgt padomus un saņemt norādes.

Mediācijas profesionāļu uzdevumos ietilpst arī mediatoru darbības pārraudzīšana. To var darīt, piemēram, sekojot mediācijas procesu norisei, mediācijas rezultātā panāktajiem izlīgumiem un mediācijas atskaitēm, kā

arī no dalībniekiem un kolēģiem - mediatoriem saņemtajām atsauksmēm. Būtiski ir arī runāt par problēmām, tostarp sarežģītām, kā arī neveiksmēm. Šīs sarunas var novērst problēmsituāciju atkārtosanos.

Procesa posmi un svarīgi prakses aspekti

Mediāciju var veikt tikai starp pusēm, kas personīgi un brīvprātīgi devušas piekrišanu mediācijai un, kuras ir spējīgas saprast mediācijas un tās laikā panākto risinājumu nozīmi.

Mediāciju var ierosināt aizdomās turētais, cietušais, policija, prokuratūra vai kāda cita iestāde. Tomēr, ja noziedzīgais nodarījums saistīts ar vardarbību, kas vērsta pret aizdomās turētā laulāto, bērnu, vecāku vai citu tuvu ģimenes locekli vai draugu, tiesības ierosināt mediāciju ir tikai policijai un prokuratūrai. Lielāko daļu krimināllietu (vairāk nekā 80%) CLM nodod policija. Prokurori mediācijai nodod aptuveni 15% lietu.

Policija un prokuratūra, nolemjot, ka lieta varētu būt izskatāma mediācijas ceļā, informē aizdomās turēto un cietušo par iespēju veikt mediāciju un nodod lietu mediācijai. Lietās, kurās iesaistīts rīcībnespējīgs pieaugušais, informācija vienmēr ir jānodod gan šai personai, gan personai, kas rīkojas šādas personas interesēs.

Ja aizdomās turētais vai cietušais ir bērns, informācija par mediācijas iespēju jānodod arī bērna vecākiem vai citiem likumiskajiem pārstāvjiem.

Mediācijas ierosinājumus izskata tās teritorijas mediācijas birojs, kurā dzīvo viena no pusēm un, kur mediācija var notikt elastīgā veidā, pienācīgi ņemot vērā pušu vajadzības. Pieprasījumus var apstrādāt arī tas birojs, kura administratīvajā teritorijā noticis noziedzīgais nodarījums.

Pirms pieņemt lēmumu par mediācijas uzsākšanu, mediācijas birojam jānodrošina, ka ir izpildīti mediācijas nosacījumi, kā arī jāizvērtē, vai lieta ir piemērota mediācijai. Ja tā ir civillieta, mediācijas birojam jānovērtē arī tas, vai mediācijas izmantošana ir lietderīga. Lēmumu par to, vai lietu pieņemt mediācijai, pieņem persona, kas atbild par pakalpojumiem. Puses vienmēr var iesniegt priekšlikumu par mediāciju to dzīvesvietas teritorijas mediācijas birojam. Ja mediācijas birojs, kas saņem pieprasījumu, nolemj lietu neizskatīt, tad lieta nekavējoties jānodod mediācijas birojam, kas uzskatāms par piemērotu lietas izskatīšanai.

Pirms puses vienojas par mediāciju, viņām jāizskaidro tiesības un viņu loma mediācijas procesā. Pusēm ir tiesības atteikties no dalības mediācijas procesā

jebkurā brīdī. Rīcībnespējīgi pieaugušie var piedalīties CLM, ja viņi izprot lietas būtību un personīgi ir piekrituši piedalīties mediācijā.

Bērniem piekrišanu mediācijai jāsniedz personīgi. Turklāt bērna dalība mediācijas procesā pieprasa saņemt bērna vecāku vai citu likumīgo aizbildņu/ pārstāvju piekrišanu.

Saņemot lietu, mediācijas birojs vispirms saņem pušu piekrišanu, apstiprinot to ar dokumentu. Tad tas pārliecinās, ka lieta ir piemērota mediācijai un visi likumā noteiktie nosacījumi ir izpildīti. Ja par mediācijas biroju atbildīgā persona atsakās lietu izskatīt mediācijas ceļā, puses var iesniegt apelācijas sūdzību administratīvajā tiesā. Puse, kas nodevusi lietu mediācijai, tiek informēta par gadījumiem, kad mediācijas nosacījumi nav izpildīti. Ja tiek lemts par labu mediācijai, mediācijas biroja profesionālie darbinieki izvēlas, kuru mediatoru (mediatorus) lietai piesaistīt.

Mediatori sazinās ar pusēm un sagatavo kopīgas/atsevišķas tikšanās. Mediācijas procesu var apmeklēt vecāki, likumīgie aizbildņi vai pārstāvji, personīgie asistenti, atbalsta personas un tulki.

Mediācijas process var noslēgties ar vienošanos un rakstisku izlīgumu, vai to var pārtraukt. Pārtraukts mediācijas process nozīmē, ka nav panākta vienošanās vai izlīgums. Ja vienošanās un izlīgums ir panākti, izlīgumam var tikt noteikts uzraudzības periods. Tiek informēta iestāde, kas lietu nodeva mediācijai, un, ja panākts izlīgums, tai tiek nodota izlīguma dokumenta kopija. Iestāde lemj, kā rīkoties ar turpmāko policijas izmeklēšanu vai tiesas procesu.

Krimināli sodāmu noziedzīgu nodarījumu un civiltiesisko strīdu mediācija parasti balstīta uz mediācijas veicināšanas procedūru, kas rosina nonākt pie izlīguma, par kuru vienojušās pašas iesaistītās puses. Tā ir uz cilvēkiem orientēta mediācijas pieeja, kuras centrā ir savstarpēja mijiedarbība un, kas īpaši uzsver notikumu norisi un progresu, nevis galīgo rezultātu. Mediators var iesaistīties, lai palīdzētu atrisināt strupceļā nonākušās attiecības un palīdzētu pusēm situāciju novērtēt objektīvi. Tomēr mediators nenosaka sarunas virzību vai sarunas metodi.

Praksē mediācija, kas veicina izlīguma panākšanu, ietver noziedzīga nodarījuma vai strīda izskatīšanu, balstoties uz pušu skatu punktiem, vajadzībām, vēlmēm un mērķiem. Mediatori palīdz pusēm tos atpazīt un formulēt. Mērķis ir risināt strīdus un problēmas diskusijas veidā, un mediatori paver iespēju dialogam, kā arī atvieglo tā norisi, nepiedāvājot risinājumus, necenšoties sasniegt vai īstenot savus mērķus. Viņi vada mediācijas procesu, saglabājot objektivitāti.

Viņi pret visām iesaistītajām personām izturas vienlīdzīgi, arī pret pušu interesēm un risinājumiem, lai gan tajā pašā laikā, tiem ir jānodrošina, ka diskusija ir nevardarbīga, un, ka panāktais risinājums ir taisnīgs.

Bez tam, visi mediatori, kuri veicina pušu sarunas, ir mediācijas procesa eksperti. Lai arī mediatori ir klātesoši, viņi neiejaucas pušu savstarpējā sarunā. Viņi darbojas kā sava veida katalizators, ļaujot pusēm risināt problēmas drošā vidē. Mediatori iedrošina un palīdz pusēm radīt patiesu priekšstatu par to, kas ir noticis, kā arī rast iespējamus risinājumus. Mediatoriem nevajadzētu piespiest puses panākt risinājumus. Vajadzības gadījumā tie vada diskusiju, piemēram, lūdzot paskaidrot sīkāk. Viņi atbalsta un mudina mediācijā iesaistītos sarunāties un vienam otrā ieklausīties. Brīvprātīgo galvenais uzdevums mediācijā ir veicināt savstarpēju saziņu un samierinošu pieeju.

Procedūru mērķis ir veicināt atklātu sarunu. Būtiski, lai cietušais un likumpārkāpējs vai strīdā iesaistītās puses, iesaistītos sarunā un aktīvi piedalītos procesā. Var tikt īstenotas dažādas dialoga veicināšanas pieejas, piemēram, runājot un klausoties pēc kārtas, izrādot interesi par pušu konstruētajām nozīmēm, ļaujot dažādām pusēm vai grupām sarunāties, fiziski nodalot krimināli sodāmā noziedzīgā nodarījumā vai strīdā iesaistītās puses vai viņu vecākus/aizbildņus atsevišķās telpās, ja situācija to pieprasa.

Puses pašas meklē risinājumus, kas tās apmierina, pieņem lēmumus un vienojas par tiem. Izlīgums, ja tāds ir panākts, ir pušu centienu rezultāts. Kopīga risinājuma pieņemšana ļauj pusēm sadzīvot pēc mediācijas procedūras.

Projekta sākšana vietējā līmenī un sadarbība starp aģentūrām

Pirmā taisnīguma atjaunošanas iniciatīva Somijā parādījās 20.gs. 80.gados pilsētā Vanta. Tas bija CLM izmēģinājuma projekts, kuru atbalstīja Somijas Akadēmija, un kā sociālā darba prakse tā tika izveidota 1986. gadā. Tā iniciatori bija aizrautīgi cilvēki, kuri vēlējās ziedot savu laiku, lai pārbaudītu taisnīguma atjaunošanas pamatā esošās idejas un veicinātu mediāciju Somijā. Tiem bija izšķiroša loma, un viņi iegāja vēsturē kā taisnīguma atjaunošanas filozofijas "vēstneši" valstī. Iniciatīvas pamatā esošā filozofija balstās Nilsa Kristī (*Nils Christie*)(1977.gads) idejā, ka konflikts ir pušu, nevis valsts vai tās krimināltiesību sistēmas, īpašums. 20.gs. 90.gados parādījās centieni izveidot vispusīgākus tiesību aktus un valdības vadlīnijas attiecībā uz mediācijas procedūru, līdz 2001.gadā Sociālo lietu un veselības ministrija izveidoja plašu darba grupu, lai sagatavotu Likuma par mediāciju krimināllietās un atsevišķās civillietās (Mediācijas likums) likumprojektu, kas stājās spēkā 2006.gada sākumā.

Mediācija Somijā ir labs piemērs sadarbībai starp Tieslietu ministriju un Sociālo lietu un veselības ministriju. Šodien mediācijas pakalpojumi visā valstī ir identiski. THL slēdz līgumu par mediācijas pakalpojumu sniegšanu ar pašvaldību vai citu valsts vai privāto pakalpojumu sniedzēju, kas organizē vietējos mediācijas birojus un pieņem darbā kā profesionālos darbiniekus, tā arī brīvprātīgos mediatorus, apmāca tos un uzņemas atbildību par to vadīšanu un atbalstu, veicot mediācijas uzdevumus. 2016.gadā THL bija noslēdzis līgumus ar 11 pašvaldībām un 7 valsts un privātajiem pakalpojumu sniedzējiem. Institūts ir izveidojis valsts mēroga CLM attīstības programmu laika posmam no 2016.gada līdz 2020.gadam, lai uzlabotu datu reģistrēšanas sistēmu, pilnveidotu apmācības un sadarbību ar iestādēm un interešu grupām.

Novērtēšana, pārraudzība un pētniecība

Prakses īstenošanas novērtējums

Gadu laikā CLM prakses novērtējums Somijā ir veikts vairākkārt. Starp tiem ir Elonheimo (*Elonheimo*) (2004.gads, 2010.gads) Somijas CLM prakses novērtējums, Īvari (*Iivari*) (2010.gads) šo jomu pētīja pēc Mediācijas likuma stāšanās spēkā, bet Nikula (*Nikula*) veica pētījumu profesionālās disertācijas ietvaros par mediāciju kā intervences pasākumu jauniešu noziedzības novēršanai. 2005.gadā pētījuma projekta par CLM iesaistītajiem bērniem vecumā līdz 15 gadiem rezultātus publicēja Eskelinens (*Eskelinen*). Ir veikti daudzi citi šaurāki pētījumi par mediācijas pakalpojumiem, t.i. par mediācijā iesaistīto pušu pieredzi.

Mediācijas biroji apkopo mediācijas dalībnieku atsauksmes par mediācijas procesu. Pakalpojumu sniedzēji ir atbildīgi par to, lai tie ik gadu par to darbu, rezultātiem un statistiku ziņotu THL, kas uzrauga pakalpojumu kvalitāti, redīgē un publicē gada statistikas pārskatu. THL vada un pārrauga birojus attiecībā uz pakalpojumu sniegšanu, veic pētījumus par mediācijas darbībām un organizē sadarbību izstrādes darbā. Sociālo lietu un veselības ministrija, kuras pakļautībā darbojas THL, kontrolē to, lai mediācija visā valstī darbotos vienādi. Turklāt mediācijas pakalpojumus kontrolē un vada arī Konsultatīvā padome par mediāciju krimināllietās.

Bērnu pieredze CLM

Saskaņā ar Eskelinena 2005.gada pētījumu 50-60% bērnu vecumā līdz 15 gadiem, kas bija piedalījušies CLM, turpmākas novērošanas perioda laikā citas nelikumīgas darbības neveica. Daži no tiem izdarīja vienu vai divus

noziedzīgus nodarījumus, bet bija arī tādi, kas turpināja izdarīt pārkāpumus un izdarīja vairākus noziedzīgus nodarījumus. Pētījumā minēti dažādi faktori, kas veicina recidīvisma novēršanu: bērns saprata, ko izdarījis, kā arī šīs darbības sekas, bērns tika pieķerts, bērns bija motivēts piedalīties CLM un tajā bija iesaistīts agrīnā stadijā. Turklāt lielākā daļa vecāku uzskatīja, ka CLM bija pamācošs efekts. Eskelinens 2005.gada pētījumā secina, ka CLM prakses darbā ar bērniem vecumā līdz 15 gadiem būtu jāturpina attīstīt. Viņš ieteica CLM ciešāk saistīt ar bērnu labklājības dienestiem un veikt pārraudzīšanu. Līdzīgi kā citi somu pētnieki, arī viņš ierosināja izmantot CLM kā bērna situācijas kontrolpunktu. Dažiem bērniem, kas pārkāpuši likumu, ar CLM vien ir par maz. Tādēļ var vaicāt – vai CLM jomu vajadzētu paplašināt attiecībā uz noziedzības prevenciju, saistot to ar tādu pakalpojumu sniegšanu, kas risinātu vairākas problēmas, kuras rada noslieci uz noziedzību.

Galvenie pētījumu rezultāti saistībā ar procesu

Saskaņā ar Elonheimo 2010.gada pētījumu, kas veikts pilsētā Turku, mediācijas puses tika uzklaustītas un tām bija iespēja savu stāstu izstāstīt saviem vārdiem. Mediācijas laikā sākotnējā spriedze starp pusēm tika mazināta, un tie guva noslēguma sajūtu. Tika uzsvērtas cietušo tiesības, nevis valsts intereses sodīt. Tomēr mediācijas galvenais mērķis bija izlīguma panākšana nevis orientēšanās uz dialogu. Iespējams, tā pamatā ir fakts, ka izpētītās lietas nebija īpaši smagas. Turklāt bija grūtības panākt, ka mediācijas procesā piedalās it īpaši jauni likumpārkāpēji. Ja procesā piedalījās vecāki, dominējošā pozīcija sarunā bija tieši viņiem. Nepietiekami tika izmantotas pirms mediācijas tikšanās un atbalsta personas. Izlīgumi nebija īpaši radoši; kompensācijas tikai naudas izteiksmē, un citas iespējas netika apsvērtas. Tomēr Elonheimo izteica optimistiskus secinājumus par Somijas CLM: tā piedāvā pieejamu pakalpojumu, padarot iespējamu agrīnu iejaukšanos bez sociālās stigmatas. Tomēr, pirms iespējams izmantot to pilnu potenciālu, atjaunojošās prakses ir jāattīsta. Lai gan Elonheimo izdarīja secinājumus no vienas pilsētas piemēra, tie saskan ar jau agrāk gūtām atziņām citās Somijas teritorijās (Mielitīnenas (*Mielityinen*) 1999.gada pētījums, Takalas (*Takala*), 1998.gada pētījums) un, visticamāk, atspoguļo CLM praksi visā Somijā.

Galvenais secinājums no intervijām ar policiju un prokuroriem, par ko ziņo Īvari 2010.gada pētījumā, ir tāds, ka lielākajā daļā gadījumu galvenie mediācijas uzdevumi – kompetence, objektivitāte, konfidencialitāte un taisnīgums – tika sasniegti. Īvari rekomendē, ka ar vardarbību ģimenē saistītu lietu nodošanu mediācijai vajadzētu paplašināt tā, lai līdzās tiesībsargājošajām iestādēm, arī mediācijas biroju vadītājiem un pašvaldību sociālajiem darbiniekiem tiktu dota lielāka rīcības brīvība izlemt, kuras lietas nodot mediācijai. Turklāt

dažas no aptaujātajām amatpersonām uzskatīja, ka nepieciešams palielināt prokuroriem piešķirtās tiesības smagu nodarījumu lietas nodot mediācijai. Mediācijas statusu iespējams arī precizēt, ieviešot "ātro mediāciju", ar ko mediācija kriminālprocesā iegūtu lielāku neatkarību kriminālprocesa ietvaros.

Prakses īstenošanas un problēmu risināšanas laikā gūtās atziņas

Pēdējo gadu laikā mediācijai nodoto lietu skaits ir pakāpeniski audzis un līdz ar to arī mediācijas popularitāte Somijā aug. 2007.gadā, pēc Mediācijas likuma stāšanās spēkā, mediācijai tika nodotas 9 583 krimināllietas un civillietas, bet 2016.gadā lietu skaits jau sasniedza - 13 117. Policija un izmeklēšanas iestādes mediāciju uzskata par vērtīgu rīku.

Pastāv lielāka iespējamība, ka cietušie saņems kompensāciju, ja par to panākta vienošanās mediācijas laikā, nevis, ja tiks piemērots sods kriminālprocesā. 2016.gadā mediācijas rezultātā panākto izlīgumu ietvaros reģistrētās materiālās kompensācijas summa sasniedza 1,7 miljonus eiro.

Taisnīguma atjaunošanas veicināšanu Somijā veica aizrautīgu cilvēku grupa, kuri bija apņēmušies mērķtiecīgi ieguldīt pūles, lai pārbaudītu ideju par alternatīvo veidu, kā panākt taisnīgumu. Līdzīgi, kā tas notika citās valstīs, šīs "koalīcijas" loma bija neatsverama, lai ierosinātu diskusijas un panāktu nepieciešamās pārmaiņas politikā, kas ļautu uzsākt pilotprojektu. Šie centieni izraisīja plašas diskusijas, tādējādi tika izveidota darba grupa, lai sagatavotu likumprojektu, visbeidzot, Mediācijas likumu - 2006.gadā.

Pirmā Somijas pieredzes atziņa ir tā, ka CLM sistēmā ir integrēta tiesību aktos. Nav šaubu, tiesiskajam ietvaram bija būtiska nozīme mediācijas pielietošanas veicināšanā, bet valsts finansējums bija neatsverams, lai nodrošinātu CLM organizēšanai nepieciešamos līdzekļus. Taisnīguma atjaunošanas pakalpojumu sniegšanas centralizēšana valsts mērogā un taisnīguma atjaunošanas prakses atbalsts, izglītība, attīstība, izpēte un noteiktie standarti neapšaubāmi ir palīdzējuši nodrošināt pakalpojuma augstu kvalitāti un vienotu praksi. Arī pakalpojumu kontrole, pārraudzība un valsts finansējuma piešķiršana veicina mediācijas prakses uzticamību, uzlabo tās pieejamību visā valstī, garantē atbilstību standartiem un aizsargpasākumiem, kas var būt nepieciešami iesaistīto cilvēku aizsardzībai.

Arī tas, ka gan brīvprātīgie, gan profesionālie darbinieki tiek atlasīti, nepārtraukti apmācīti lokālā un valsts līmenī, un tos nodrošina THL, garantē

prakses pareizu un veiksmīgu īstenošanu. Tomēr mīnusā neapšaubāmi ir tas, ka cilvēki, kas faktiski veic CLM, darbojas brīvprātīgi, nesaņem atalgojumu un nav profesionāli darbinieki, tādējādi pastāv risks, ka šīs lomas nozīme un profesionalitāte, strādājot ar taisnīguma atjaunošanas pieejām, samazinās.

Runājot par bērnu vietu CLM, uzmanības centrā galvenokārt ir jaunieši, kuri ir pārkāpuši likumu. Svarīga atziņa ir tā, ka procesa laikā pārrunas mēdz pārņemt pieaugušie. Tādēļ īpašs izaicinājums ir sniegt nepilngadīgajiem cietušajiem iespēju tikt sadzirdētiem. Somijā arī piedāvā īpašas apmācības par bērniem CLM procesā.

Gadījumu izpēte

Pirmais gadījums

2016.gada septembrī tika izdemolēta kāda Helsinku pilsētai piederoša ēka. Četri aizdomās turētie bija bērni, kas nebija sasnieguši 15 gadu vecumu, tādēļ tiem nevarēja iestāties kriminālatbildība. 2016.gada oktobrī policija lietu nodeva mediācijai.

Sazinoties ar jauniešiem un to aizbildņiem, oktobrī tika saņemta piekrišana veikt mediāciju. Sākotnēji daži no jauniešiem apgalvoja, ka nebija iesaistīti. Tas procesu neietekmēja, un mediators viņiem izskaidroja, ka mediācijas laikā tiek uzklausīti visu pušu viedokļi.

Process tika atlikts, jo kādam ieinteresētās puses pārstāvim bija jānoskaidro, par ko viņi mediācijas laikā var vienoties. Mediācija notika 2016.gada decembrī, to koordinēja divi brīvprātīgie mediatori. Sākotnēji postījumu summa tika lēsta virs 1000 eiro. Tomēr izrādījās, ka ne visus bojājumus izraisījuši lietā iesaistītie jaunieši. Tika panākta vienošanās, ka iesaistītie bērni atlīdzinās nodarīto kaitējumu, palīdzot pārkrāsot ēku maijā, kad kļūst siltāks. Arī bērni, kuri vandālisma akta laikā bija klāt, bet paši nebija nepiedalījās postījumos, izrādīja komandas garu, un vēlējās piedalīties darbā.

Lieta tika atstāta pārraudzīšanai. 2017.gada jūnijā mediators saņēma informāciju, ka bērni bija ieradušies un palīdzējuši pārkrāsot ēku, kā to paredzēja vienošanās.

Mediācijā iesaistītie dalībnieki bija policija, mediācijas konsultants, divi brīvprātīgie mediatori, bērni un viņu aizbildņi, kā arī pilsētas pārstāvis. Mediācija tika reģistrēta bērnu labklājības datu bāzē.

Otrais gadījums

Lieta saistīta ar piesavināšanos nelielā apmērā: telefona aizņemšanos un neatgriešanu īpašniekam 2017.gada martā. Aizdomās turētais nebija sasniedzis 15 gadu vecumu, tādēļ tam nevarēja iestāties kriminālatbildība, un arī cietušais bija bērns. Iniciatīva nodot lietu mediācijai nāca no policijas 2017.gada aprīlī.

Jaunieši un to aizbildņi piekrita mediācijai, un aprīļa beigās lieta tika nodota brīvprātīgajiem mediatoriem. Notika kavēšanās, jo aizdomās turētais procesa laikā nonāca bērnu aprūpes iestādē, tādēļ mediācija notika jūnijā. Beigās tā notika telefoniski starp aizdomās turēto un aprūpes iestādē strādājošu jaunatnes organizatoru no vienas puses (citā pilsētā) un ieinteresēto pusi kopā ar aizbildni mediācijas birojā no otras puses. Mediatori bija brīvprātīgais mediators un ielu mediators. Jaunieši pārrunāja lietu un panāca vienošanos par materiālo kompensāciju. Izlīguma periods tika noteikts 10 mēneši, jo aizdomās turētajam nebija ienākumu un maksājumus faktiski veica viņa aizbildnis. Lietas pārraudzība turpinājās, un kompensācija tika samaksāta vairākos nelielos maksājumos, kā tika norunāts.

Mediācijā iesaistītie dalībnieki bija policija, jaunieši, to aizbildņi, brīvprātīgais mediators, ielu mediators, jaunatnes organizators un jauniešu mājas vadītājs. Mediācija tika reģistrēta bērnu labklājības datu bāzē.

Kopsavilkums: Cietušā – likumpārkāpēja mediācija Somijā

Pārskats: Saskaņā ar likumu, mediācijas pakalpojumi Somijā ir bezmaksas, kontrolēti un brīvprātīgi, balstītās uz cilvēktiesībām un taisnīguma atjaunošanas vērtībām. Mediācijas pakalpojumi ir paredzēti visiem iedzīvotājiem, tos nodrošina pašvaldības un citi valsts vai privātā sektora pakalpojumu sniedzēji, pamatojoties uz ar Nacionālo veselības un labklājības institūtu noslēgtiem līgumiem.

Tiesību akti: 2006.gada 1.janvārī pēc Sociālo lietu un veselības ministrijas iniciatīvas, kas 2001.gadā izveidoja plašu darba grupu, lai sagatavotu likumprojektu par CLM pakalpojumu organizēšanu valsts mērogā, stājās spēkā Likums par mediāciju krimināllietās un atsevišķās civillietās (Mediācijas likums).

Joma: Mediācija var tikt izmantota jebkura noziedzīga nodarījuma izskatīšanā, tomēr tā reti izmantota, lai risinātu smagu noziegumu, piemēram, slepkavības bez iepriekšēja nodoma, lietas. Tomēr mediāciju var izmantot arī smagos noziegumos, un daži mediācijas darbinieki ir piedalījušies apmācībās par mediācijas izmantošanu smagiem noziegumiem, piemēram, slepkavībām.

Lietas izskatīšana: Mediāciju var ierosināt gan cietušais, gan aizdomās turētais. Turklāt civillietas un krimināllietas, kurās iesaistīti bērni un jaunieši, mediācijai var nodot arī policija, prokuratūra, vecāki vai likumīgie aizbildņi, kā arī skolas un sociālās palīdzības iestādes. Policija informāciju par nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem nodod sociālajam darbiniekam, kurš arī var nodot tos mediācijas procesam. Kad vardarbība ģimenē ir vērsta pret bērnu, ekskluzīvas tiesības uzsākt mediācijas procesu ir policijai un izmeklēšanas iestādei.

Dalībnieki un iesaistītās iestādes: Kopš 2016.gada par mediācijas pakalpojumu organizāciju valsts mērogā, kā arī par to, lai pakalpojumi ir pieejami un atbilstoši īstenoti visā valstī, ir atbildīgs Nacionālais veselības un labklājības institūts (THL). Mediācijas pakalpojumus piedāvā gan valsts, gan privātie pakalpojumu sniedzēji, 11 no tiem ir pašvaldības un septiņi – NVO vai cita veida organizācijas. Mediācijas birojos strādā aptuveni 90 kvalificēti darbinieki un aptuveni 1 200 mediatori, kuri strādā kvalificēto darbinieku pārraudzībā un kontrolē.

Lokālais projekts: Pirmā taisnīguma atjaunošanas iniciatīva Somijā parādījās 20.gs. 80.gados pilsētā Vanta. Tas bija CLM pilotprojekts, kuru atbalstīja Somijas Akadēmija, un kā sociālā darba prakse tā tika izveidota 1986. gadā. Tā iniciatori bija aizrautīgi cilvēki, kuri vēlējās ziedot savu laiku, lai pārbaudītu taisnīguma atjaunošanas pamatā esošās idejas un veicinātu mediāciju. 20.gs. 90.gados parādījās centieni izveidot vispusīgākus tiesību aktus un valdības vadlīnijas attiecībā uz mediācijas procedūru, kas vēlāk noveda pie tā, ka 2006. gadā spēkā stājās Mediācijas likums.

Starpinstitūciju sadarbība: Mediācijas pakalpojumu vispārējā vadība, kontrole un pārraudzība ir Sociālo lietu un veselības ministrijas kompetencē, un šī joma ir labs piemērs sadarbībai starp Tieslietu ministriju un Sociālo lietu un veselības ministriju.

Novērtējums: Gadu gaitā ir veikti vairāki novērtējumi, un ir veikti daudzi šaurāki pētījumi par mediācijas pakalpojumiem, t.i. par mediācijā iesaistīto pušu pieredzi.

Mediācijas biroji nepārtraukti apkopo to teritorijā veiktās mediācijas dalībnieku atsauksmes. Pakalpojumu sniedzēji ir atbildīgi par to, lai tie ik gadu par to darbu, rezultātiem un statistiku ziņotu THL, kas uzrauga pakalpojumu kvalitāti, redīgē un publicē gada statistikas pārskatu.

Bērnu pieredze

- Cietušie bērni: noziedzīgus nodarījumus, kuros cietuši bērni, nedrīkst nodot mediācijai, ja cietušajam ir nepieciešama īpaša aizsardzība noziedzīgā nodarījuma būtības vai bērna vecuma dēļ. Pret bērniem vērsti dzimumnoziedzumi netiek nodoti mediācijai. Kad runa ir par bērniem, mediācijas biroja profesionālajiem darbiniekiem īpaši rūpīgi jāizvērtē lieta un apstākļi mediācijas organizēšanai.
- Likumpārkāpēji bērni: jauniešiem līdz 15 gadu vecumam nevar iestāties kriminālatbildība, bet to lietas var izskatīt mediācijas ceļā, bērni un jaunieši var iesaistīties mediācijas procesā tāpat kā pieaugušie. Tiek uzskatīts, ka darbā ar jauniešiem mediācijai ir arī izglītojoša un sociāla loma.

Gūtās atziņas:

- CLM sistēmā ir integrēta tiesību aktos.
- Taisnīguma atjaunošanas pakalpojumi ir centralizēti un pieejami visā valstī, nodrošinot pakalpojumu kvalitāti un vienotu praksi.
- Arī pakalpojumu kontrole, pārraudzība un valsts finansējuma piešķiršana ir centralizēta, un tas veicina mediācijas prakses uzticamību, uzlabo tās

pieejamību visā valstī, garantē atbilstību standartiem un aizsargpasākumus, kas var būt nepieciešami iesaistīto cilvēku aizsardzībai.

Izaicinājumi:

- Cilvēki, kas veic CLM, darbojas brīvprātīgi, nesaņem atalgojumu un nav profesionāli darbinieki, tādējādi pastāv risks, pastāv risks, ka šīs lomas nozīme un profesionalitāte, strādājot ar taisnīguma atjaunošanas pieejām, samazinās.
- Uzmanības centrā galvenokārt ir jaunieši, kuri ir pārkāpuši likumu. Tādēļ īpašs izaicinājums ir sniegt nepilngadīgajiem cietušajiem iespēju tikt sadzirdētiem. Somijā arī piedāvā īpašas apmācības par bērniem CLM procesā.

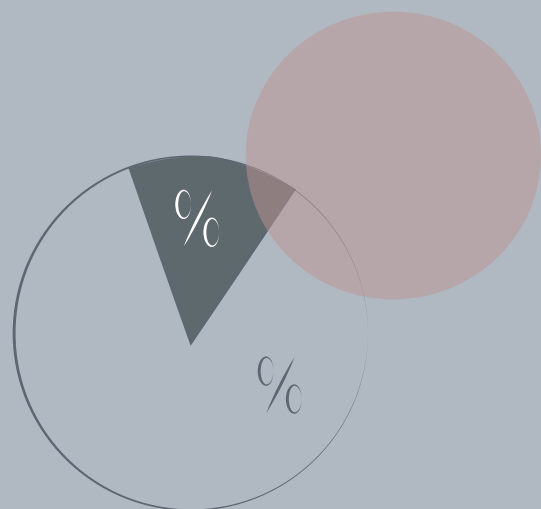

III DAĻA

Secinājumi un ieteikumi

- _____
- _____
- _____
- _____

Šīs rokasgrāmatas mērķis ir palīdzēt ES valstīm attīstīt un veicināt pienācīgu aizsardzības pasākumus un standartus taisnīguma atjaunošanas jomā, ņemot vērā to, ka bērni ir galvenie iesaistītie, vai tie būtu cietušie, vai noziedzīgu nodarījumu izdarītāji. Bērni, kas saskaras vai nonākuši konfliktā ar justīcijas sistēmu, parasti, ir neaizsargātas personas, kam nepieciešama aizsardzība. Neaizsargātību, ko daļēji izraisa viņu tiesību trūkums vai viņu tiesību aizsardzības līdzekļu trūkums, tādēļ ir būtiski, ka tiek izveidota sistēma, kas respektē gan to īpašo neaizsargātību, gan tiesības, un būtiskākais – novērš iespējamo bērnu sekundāro viktimizāciju.

Šajā rokasgrāmatā izklāstīti dažādi instrumenti, noteikumi un konvencijas, kas, līdzās citām bērnu tiesībām un principiem, veicina divas tiesību kopas, kuras ir īpaši nozīmīgas bērniem draudzīgas tiesu sistēmas nodrošināšanā: aizsardzības tiesības un līdzdalības tiesības. Līdzās šīm tiesību kopām, kas nepārprotami atbalsta atjaunojošos procesus attiecībā uz bērniem, kas nonākuši saskarē ar likumu, šie instrumenti atbalsta arī netieši atjaunojošās pieejas, pieprasot, ka jebkāda veida brīvības atņemšanai attiecībā uz bērniem vajadzētu būt galējas nepieciešamības līdzeklim.

Priekšroka būtu dodama alternatīviem tiesvedības un sodu risinājumiem, kas bērnam ir mazāk smagi, bet tikai tad, ja bērnam piemēro tādus pašus drošības pasākumus, kas tiek piemēroti arī kriminālprocesā, un nodrošina bērna intereses. Lai arī taisnīguma atjaunošanas procesi var daudz ko piedāvāt gan cietušajiem jauniešiem, gan likumpārkāpējiem, arī šai pieejai jāspēj nodrošināt atbilstoša labākā prakse, kas nodrošina aizsardzību bērniem no iepriekšējās un turpmākās viktimizācijas. Nepilnīgi izstrādāts un pārvaldīts taisnīguma atjaunošanas process var radīt traumatiskas sekas un atkārtotu viktimizāciju. Jebkurai ar bērniem saistītai programmai taisnīguma atjaunošanas jomā skaidri jāapliecina, ka tā ir izstrādāta un tiek īstenota bērnu interesēs, ka tā veicina bērna tiesības tikt uzklautam un, ka tiek veikti visi vajadzīgie pasākumi, lai aizsargātu bērnu no jebkāda kaitējuma.

Valsts mēroga instrumenti nosaka labas taisnīguma atjaunošanas prakses vispārējas tiesības un svarīgus principus, tādus kā brīvprātības princips, konfidencialitāte, objektivitāte, drošu un kompetentu pakalpojumu pieejamība, nevainīguma prezumpcija, kā arī procesuālas garantijas pusēm kopumā.

Šā tiesiskā pamatojuma un trīs Eiropā pielietotu taisnīguma atjaunošanas prakšu padziļinātas analīzes rezultātā šajā rokasgrāmatā ir piedāvātas divas ieteikumu kopas: pirmā - specifiski saistīta ar bērnu iesaisti taisnīguma atjaunošanas procesos, vai nu kā cietušajiem, vai kā noziedzīgu nodarījumu

izdarītājiem; otrā - sniedz praktiskās norādes valstīm par pilotprojekta taisnīguma atjaunošanas darbā ar bērniem un jauniešiem īstenošanu.

Par bērnu iesaisti taisnīguma atjaunošanas procesos

Ieteikums A1: Atjaunojošajiem pakalpojumiem jābūt pastāvīgi pieejamiem, drošiem un kvalitatīviem

Atjaunojošajiem pakalpojumiem jābūt viegli pieejamiem kriminālās justīcijas sistēmas procedūru un piedāvāto iespēju ietvaros, un piedāvājumam jābūt informējošam, kas bērniem kas bērniem ļauj orientēties un brīvi izvēlēties – piedalīties vai nepiedalīties. Kad šie pakalpojumi ir pieejami, tiem jānodrošina drošu un augstas kvalitātes procesu, kas atbilst izveidotām valsts un starptautiska mēroga vadlīnijām un standartiem.

Ieteikums A2: Mediatoriem jābūt atbilstoši apmācītiem un kvalificētiem jautājumos par bērnu tiesībām, vajadzībām un komunikāciju

Īpaši būtiska ir mediators loma bērna tiesību nodrošināšanā, ņemot vērā bērna specifiskās vajadzības atjaunojošajos procesos. Ir svarīgi, lai mediators uzskatītu, ka bērniem ir tiesības un, ka viņu viedokļus ir nepieciešams uzklaut un pieņemt. Mediatoram ir jābūt izpratnei par bērnu attīstības īpatnībām, jābūt spējai pielāgoties saskarsmei ar bērniem, kā arī jāpārzina juridiskie un citi aizsardzības pasākumi bērniem, kuri iesaistīti atjaunojošajā procesā.

Ieteikums A3: Pilnvērtīga, objektīva informācija un brīva piekrišana

Bērna spēja piedalīties un dot piekrišanu dalībai atjaunojošajos procesos lielā mērā ir atkarīga no tā, cik pieejama ir adekvāta informācija par procesu un tā sekām, tostarp par atbildības uzņemšanos, dalības atsaukšanu, izlīguma nosacījumu pārraudzību, konfidencialitātes garantiju un ierobežojumiem. Bērna gadījumā vecāku (vai citu aizbildņu) dalība atjaunojošajā procesā un juridiskas palīdzības nodrošināšana ne vien tiek uzskatīta par labo praksi, bet tie ir arī bērna tiesību aizsardzības pasākumi.

Ieteikums A4: Priekšroka dodama bērniem piemērotai pieejai un bērna interešu nodrošināšanai

Lemjot par to, vai veikt atjaunojošo procesu, kā arī procesa laikā, priekšroka vienmēr dodama bērniem piemērotai pieejai, kā arī jāņem vērā bērna vecumu, briedumu, uzskatus, vajadzības un bažas. Kad bērnam nepieciešama īpaša aizsardzība noziedzīgā nodarījuma būtības vai bērna vecuma dēļ, mediācijas dienestam šīs vajadzības ir jāizvērtē, galvenokārt, apsverot bērna dalību atjaunojošajā procesā, kā arī jābūt vērīgiem procesa norises laikā. Ja procesa turpināšana skaidri ir pret jaunieša interesēm, mediācijas dienestam process ir jāpārtrauc. Taisnīguma atjaunošanā jābūt jūtīgam pret bērna brieduma pakāpi, kā arī spēju saprast un piedalīties. Kaut arī šķiet, ka bērna vecums ir vērā ņemams faktors, izdarīt pieņēmumus, balstoties uz bērna vecumu, var būt maldinoši, jo tikai no vecuma nav iespējams noteikt bērna viedokļa nozīmi, jo informācija, pieredze, vide, sociālās un kultūras aspekti, kā arī atbalsta apjoms veicina bērna spējas veidot viedokli. Mediatoriem būtu jāapzinās attīstības un kultūras faktori, un tiem vajadzētu pievērsties jautājumam par daudzveidību, valodu un citiem šķēršļiem, kas var ietekmēt un/vai ierobežot bērnu iesaistīšanos. Tādēļ katrā lietā individuāli jāizvērtē, kāds īpatsvars piešķirams bērna viedoklim, ņemot vērā bērna attīstības pakāpi un lietas apstākļus.

Ieteikums A5: Atjaunojošā procesa laikā jāgarantē bērna drošība

Mediatoram vienmēr ir jāpievērš uzmanība un jāatpazīst trauksmes pazīmes bērnam. Būtiskākais – tiem jābūt informētiem par sekundārās viktimizācijas iespēju, ko var radīt mediācijas process. Tas nozīmē, zināt atšķirības starp pieaugušajiem un bērniem. Tiem jācenšas minimizēt šos efektus, pieņemot neuzspiedošu un līdzvērtīgu, nevis pamācošu un hierarhisku saziņas stilu, pat tad, ja tas ir domāts labvēlīgi. Procesā laikā jāizvairās no dominēšanas un pierunāšanas. Cietušie bērni tiek aicināti piedalīties atjaunojošajā procesā, lai tiktu pievērsta uzmanība viņu vajadzībām, nevis, lai jaunieši rehabilitētu. Tajā pašā laikā jaunieši nevajadzētu aizvainot vai nodarīt tam pāri, pat tad, ja cietusī persona ir ļoti dusmīga, un, lai apmierinātu cietušo vai kopienu, kā soda veidu nevajadzētu izmantot vainīgās puses kaunināšanu. Procesam ir jānotiek ar dziļu cieņu pret iesaistīto pušu kaitējuma pieredzi, sajūtām un vajadzībām, ko šī pieredze radījusi, un ko puses vēlas tālāk. Vēl kāds bieži sastopams izaicinājums atjaunojošajā procesā var būt tas, ka vecāki apklusina bērnus, pat tad, ja tas tiek darīts ar labiem nodomiem.

Ieteikums A6: Jābūt dažādiem veidiem, kādos bērni var piedalīties atjaunojošajā procesā

Lai gan taisnīguma atjaunošanas procesā vienmēr vēlamākā ir tikšanās aci pret aci, mums jānovērtē tas, ka bērni atjaunojošajā procesā var piedalīties dažādos veidos, piemēram, piedaloties atjaunojošajā procesā tieši (ar vecākiem vai ar specializētas palīdzības personas, piemēram, advokāta, bērnu psihologa vai sociālā darbinieka palīdzību) vai netieši, kur bērna viedokli uzzina un atjaunojošajā procesā iesaista mediators/koordinators vai bērna speciālists bez paša bērna tiešas līdzdalības. Tieši individuāls lietas un bērna novērtējums, kā arī mediatora/koordinatora atbilstoša sagatavotība un prasmes nosaka piemērotāko scenāriju, bet jebkurā gadījumā ir jāpārlicinās, ka bērna vietā neizlemj vai procesu nepārņem pieaugušie.

Ieteikums A7: Izmantotajām metodēm un kārtībai jābūt bērniem draudzīgiem

Lietas, kurās ir iesaistīts bērns, būtu jārisina bērniem piemērotā un drošā vidē. Arī turpmākajām procedūrām un procesiem jābūt bērniem draudzīgiem, un bērnam vajadzētu būt spējīgam saprast procesā lietoto valodu. Pieaugušajiem būtu jāapzinās, ka viņu apģērba, balss toņa un stājas izvēle var paspilgtināt atšķirības varas pozīcijās. Mediatoriem ir jālieto bērniem saprotami vārdi, izvairoties no pamācīšanas, žargonu izmantošanas un stereotipizējošiem apgalvojumiem par kādu no pusēm. Papildus valodai lietderīgas var būt arī alternatīvas saziņas metodes, piemēram, zīmēšana, vinjetes, teikumu pabeigšana vai citas tamlīdzīgas metodes.

Ieteikums A8: Procesa samērīgumam un iznākumam ir izšķiroša nozīme

Ja tas ir iespējams, taisnīguma atjaunošanai jānovirza bērni no formālās krimināltiesību sistēmas, un jebkurai rīcībai, ko bērni apņemas veikt atjaunojošā procesa rezultātā, jābūt samērīgai, ņemot vērā bērna vecumu, fizisko un garīgo labklājību, attīstību, spējas un personīgos apstākļus. Atjaunojošā procesa mērķis ir vērst par labu nodarītā kaitējuma sekas ciktāl tas ir iespējams. Šim procesam būtu jāuzlabo bērnu attiecību kvalitāte un jāstiprina to piekļuve tādiem resursiem, kas tiem nepieciešami, lai izaugtu par atbildīgiem pieaugušajiem. No cietušā bērna viedokļa, bērnam ir nepieciešams ne vien pēc iespējas vairāk piedalīties procesā, kurā notiek vienošanās par izlīguma plānu, bet arī būt rūpīgi informētam par tā turpmāko

attīstību. Pēc taisnīguma atjaunošanas procesa noslēgšanas, arī cietušajam bērnam ir jānodrošina turpmākas novērošanas periods, lai pārlicinātos, ka bērns zina, ka likumpārkāpējs ir (vai nav) izpildījis plānu, un atbalstītu viņu centienos sadzīvot ar taisnīguma atjaunošanas procesa radītajām sajūtām un ietekmi.

Ieteikums A9: Ievāciet informāciju un noskaidrojiet, kāda ir cietušā bērna situācija taisnīguma atjaunošanas procesā

Šis projekts skaidri parāda, ka gan praksē, gan pētījumos ārkārtīgi reti ir sastopama informācija par cietušā bērna situāciju taisnīguma atjaunošanas procesā. Praktiski tiek izstrādātas jaunas metodes darbā ar bērniem (piemēram, zīmējumu un Duplo leļļu izmantošanu), taču šīs metodes tiek izstrādātas lokāli un tās nav pietiekami labi dokumentētas. Atskaitot Galas (*Gal*) 2011.gada pētījumu, par šo tēmu citi pētījumi nav veikti, un arī šīs publikācijas teorētiskā pieeja ir ierobežota. Atziņas var gūt no praksēm un pētījumiem, kas veikti par bērniem/jauniešiem likumpārkāpējiem, piemēram, nepieciešams pārlicināties, ka viņi tiešām tiek uzklauti. Kaut arī mēs zinām, ka cietušā un likumpārkāpēja lomas var pārklāties, vai būt savstarpēji aizvietošanas, tomēr ir nepieciešams labāk izprast to, ko nozīmē būt cietušajam bērnam un piedalīties taisnīguma atjaunošanas procesos.

Ieteikums A10: Neaizmirstiet iesaistīt kopienas

Vietējās kopienas locekļu iesaiste programmā ļoti labvēlīgi ietekmē prakses efektivitāti un bērna labklājību. Brīvprātīgajiem un atbalsta personām var būt būtiska nozīme darbā ar bērniem, kuriem nav cita veida atbalsta, vai, kuri dzīvo īpaši problemātiskos apstākļos. Turklāt jāpatur prātā, ka, piedāvājot atbalstu bērniem un programmai, arī kopienai ir savas vajadzības, intereses un bažas. Daži jauniešu izdarītie noziedzīgie nodarījumi var negatīvi ietekmēt drošības sajūtu, tādējādi taisnīguma atjaunošanas pieejai ir jābūt sensitīvākai un iekļaujošākai, tas pats attiecas uz gadījumiem, kuros bērns ir cietis, piemēram, no seksuāla rakstura noziegumiem vai citiem īpaši smagiem noziedzīgiem nodarījumiem. Kā redzams šajā rokasgrāmatā un esošajos pētījumos, taisnīguma atjaunošanas piemērošana ir lietderīga un efektīva arī ļoti smagu noziegumu gadījumos, taču pētījumi arī liecina, ka cilvēki varētu no tā baidīties, un tas var kavēt veiksmīgu taisnīguma atjaunošanas procesu. Tādēļ jāpēģina sabiedrības locekļus padarīt iejutīgākus, pirmkārt, atbalstot iesaistītos bērnus un dodot tiem iespēju izteikt to vajadzības un bažas.

Ņemot to vērā, nākamā ieteikumu kopa palīdzēs jums lokālā mērogā īstenot taisnīguma atjaunošanas pilotprojektu darbā ar bērniem. Mērķis ir padarīt pieeju pēc iespējas iekļaujošāku, jo tikai tā taisnīguma atjaunošanas ieviešana var būt veiksmīga.

Par taisnīguma atjaunošanas pilotprojektu izstrādi un īstenošanu darbā ar bērniem un jauniešiem

Valstīs, kurās nav centralizēta, labi organizēta vai likumā noteiktā taisnīguma atjaunošanas vai atjaunojošās nepilngadīgo justīcijas sistēmas, pirmais solis varētu būt tādu pilotprojektu izstrāde, kas veido labu praksi un pieredzi.

Ieteikums B1: Labāk sākt ar mazumu

Kā liecina pieredze citās valstīs, laba izvēle var būt lokalizētu pilotprojektu īstenošana, kas attīstītu labu pieredzi un praksi. Šī iniciatīva ir jā saglabā neliela, mērķtiecīga un īstenojama, jo šajā posmā mērķis nav plašums, bet gan dziļums. Ļoti iespējams, ka šajā posmā resursi būs ierobežoti, tādēļ projekta uzmanībai jābūt koncentrētai uz pareizu soļu veikšanu, pareizas sadarbības dibināšanu, refleksiju veidošanu un prakses piemērošanu dažos gadījumos, lai parādītu gan projekta potenciālu, gan tā robežas.

Ieteikums B2: Ievāciet un apkopojiet datus, identificējiet stiprās puses un iztrūkstošo informāciju

Balstoties uz pirmo ieteikumu, ir svarīgi reģistrēt veiktos pasākumus, apkopot informāciju par problēmām un priekšrocībām, kā arī, pamatojoties uz šo informāciju, turpināt attīstīt praksi. Labs instruments var būt pētījums darbībā (*action research*), kura ietvaros prakse tiek attīstīta ciešā sadarbībā starp pētniekiem un darbiniekiem, kas to īsteno praktiski.

Situācijas analīze ir bieži ignorēta, bet tas ļoti būtisks solis. Tas ir ļoti svarīgi tieši saistībā ar pilotējamās prakses ietekmi un ilgtspēju: tiek vākti dati, izveidots pēc iespējas skaidrāks jau pastāvošās nepilngadīgo tiesvedības sistēmas un taisnīguma atjaunošanas prakses modelis, tiek identificētas galvenās sistēmas nepilnības un stiprās puses, kā arī jau esošie un konsolidētie instrumenti.

Šo darbību mērķis ir novērst neveiksmīgas pieredzes atkārtošānu, uzlabot daudzsološās prakses un novērst trūkumus. Ir svarīgi arī zināt mērķa auditorijas raksturojumu, proti, bērni, kuri ir pārkāpuši likumu un/vai cietušie bērni: Kas viņi ir? Kādus noziedzīgus nodarījumus tie ir izdarījuši/ no kādiem noziedzīgiem nodarījumiem tie ir cietuši? Kādas ir vecuma grupas? Kādas ir to vajadzības? Kādi pasākumi jau ir īstenoti, lai justīcijas sistēmā tos aizsargātu?

Ieteikums B3: Izstrādāriet īstenošanas plānu

Sākumā ir būtiski izstrādāt stabilu īstenošanas pilota plānu, kurā norādīts, kas ir jādara un kas ir jāsasniedz, kā tas jādara, kādi ir mērķi un mērķa auditorija, kādi ir sagaidāmie rezultāti. Svarīgi ir arī izstrādāt riska vai ārkārtas rīcības plānu, ja projekts piedzīvo neveiksmi.

Ieteikums B4: Izvēlieties ieinteresētās personas un apmāciet kvalificētus darbiniekus

Ideālā gadījumā lokālajā pilotprojektā būtu jāiesaista apņēmības pilnas ieinteresētās puses: speciālisti, pētnieki un attiecīgie politikas veidotāji. Tas ir nepieciešams, jo projekta gaitā var rasties daudzi šķēršļi, un ieinteresētās puses, kuras varētu atteikt dalību jau pirmo posmu laikā, negarantē projekta veiksmi. Svarīgi gūt pārliecību, ka ir atlasīti atbilstoši darbinieki, kurus var apmācīt būt kompetentiem un, ja iespējams, akreditēt viņus. Projekta gaitā ir svarīgi izstrādāt darbības standartus un apmācīt personālu par standartu ievērošanu. Tāpat nepieciešami arī pētnieki, kuri uzrauga procesu un var novērtēt iniciatīvu, nodrošinot atgriezenisko saiti. Svarīgi ieviest nepārtrauktas uzlabošanas un mācīšanās kultūru, kas ņem vērā tiesību aktos, prakses kultūrā, prakses atziņās un politikā notiekošās pārmaiņas. Ja politikas veidotāji ir iesaistīti jau no paša sākuma, tas atvieglos projekta lobēšanu vēlākā posmā. Neapšaubāmi, viņu loma, ieguldījumi un saistības ir citādas nekā citām ieinteresētajām pusēm. Vislabāk, ja tiek izstrādāts plāns konsultācijām ar ieinteresētajām pusēm.

Ieteikums B5: Informējiet visas iespējamās ieinteresētās puses

Lai arī lokālajā pilotprojektā ir jāiesaista pašas apņēmīgākās ieinteresētās puses, jums jāattīsta pārmaiņu vadības stratēģija, ko pielietot attiecībā uz

tiem, kas pretojas taisnīguma atjaunošanas ieviešanai tieslietu vai bērnu justīcijas sistēmā – citiem speciālistiem, politiķiem, sabiedriskās domas veidotājiem. Jums ir jādara viss iespējams, lai veicinātu zināšanas un izpratnes veidošanos par atjaunojošajiem procesiem justīcijas sistēmā. Ideālā gadījumā jums jāizstrādā sabiedrisko attiecību stratēģija, ko pielietot darbā ar ieinteresētajām pusēm, procesā iesaistītajām personām, kopienai un sabiedrību.

Ieteikums B6: Nodrošiniet sadarbību starp bērnu atbalsta dienestiem

Nemot vērā iepriekšējo ieteikumu kopumu visā prakses īstenošanas laikā un visos taisnīguma atjaunošanas procesa posmos, ir ļoti svarīgi jau no paša sākuma, līdzās mediācijas dienestiem un ieinteresētajām pusēm, kuras uzņemušās īpašas saistības taisnīguma atjaunošanas jomā, iesaistīt speciālistus un pakalpojumus, kas ikdienā nodarbojas ar bērnu aizsardzību un bērnu justīciju. Bērniem, kas ir iesaistīti taisnīguma atjaunošanas procesā kā cietušie vai kā noziedzīgu nodarījumu izdarītāji, ir jāsaņem atbalsts no vecākiem vai citiem likumīgajiem aizbildņiem, kā arī no dažādiem profesionāļiem - sociālajiem darbiniekiem, psihologiem, psihietriem, cietušo atbalsta speciālistiem, garīgās veselības aprūpes speciālistiem, kā arī citiem speciālistiem atkarībā no bērna individuālajām īpašajām vajadzībām. Tas nozīmē, ka galvenajiem bērnu aizsardzības dienestiem, kas aktīvi darbojas lokālā mērogā, ideālā gadījumā ir jābūt informētiem un iesaistītiem pilotprojektā jau no paša sākuma, veicinot izpratnes un iejūtības paaugstināšanas aktivitātes, kā arī tiem jāklūst par daļu no taisnīguma atjaunošanā iesaistīto bērnu atbalsta tīkla.

Ieteikums B7: Mācieties no citiem

Mācieties no labi nostiprinātas prakses citās valstīs ir ļoti lietderīgi. Tā var norādīt uz aspektiem, ko vēl var uzlabot, vai kam nepieciešams pievērst īpašu uzmanību: mācieties var ne vien no tā, ko citi jau ir izdarījuši, bet arī no tā, kas tiem nav izdevies vai ko varēja darīt labāk. Lai palīdzētu saprast, kā sistēma patiesi darbojas, un kļūdētu pārpratumus, lietderīgi būtu apmeklēt kādu citu valsti un izpētīt šīs sistēmas ekvivalentu attiecīgajā valstī. Šādam apmeklējumam vajadzētu būt pietiekami ilgam un komandai būtu jābūt pietiekami lielai, lai varētu aptvert galveno informāciju par izskatāmo sistēmu. Nepamatota ekonomija šajā posmā var izraisīt dārgas kļūdas vēlāk. Izstrādājot

detalizētus priekšlikumus, ir svarīgi skaidri saprast, kādas atziņas ir gūtas, analizējot citu valstu praksi. Jūsu mērķis ir nevis izveidot citas sistēmas kopiju, bet, ņemot vērā citu valstu novatoriskās idejas un pieredzi, izveidot sistēmu, kas attiecīgajā vidē darbotos un sasniegtu politikas mērķus.

Ieteikums B8: Novērojiet un novērtējiet

Kad projekts ir uzsākts, pārliecinieties, ka dodaties pareizajā virzienā un nenovirzāties no pilota mērķiem. Jāizstrādā monitorēšanas plāns un vajadzību protokols: svarīgi uzraudzīt un novērtēt praksi, lūdzot dalībniekiem piedalīties aptaujā, mediatoriem apspriest konkrētus gadījumus (iespējams, ar ārēju pieredzējušu mentoru) un apstrādājot pamatinformāciju par šiem gadījumiem. Pamatojoties uz procesa veidu un iesaistītajiem bērniem, jūs varēsiet noteikt atbilstīguma, ietekmes un efektivitātes rādītājus un izstrādāt vispiemērotākos pārraudzības instrumentus. Arī šajā gadījumā var būt noderīgi mācīties no citām valstīm, pielāgot esošās aptaujas anketas, citus monitorēšanas un novērtēšanas instrumentus, pielāgojot tos attiecīgajam kontekstam. Tas ne vien palīdzēs uzlabot praksi, bet arī pārliecināt politikas veidotājus un cilvēkus citos reģionos ieviest praksi valsts mērogā. Tajā pašā laikā ir svarīgi, ciktāl tas ir iespējams, nodrošināt neatkarīgu novērtējumu veikšanu un publicēt to rezultātus.

Ieteikums B9: Lobējiet, lai tiktu izstrādāts juridiskais pamats un tiesību akti

Projekta izstrādes beigu posmā ir būtiski panākt, lai tiktu izstrādāts juridiskais pamats un tiesību akti, kas šo iniciatīvu pilnvaro. Tā nozīme ir sevišķi svarīga, jo jebkurš valsts pasākums, kas ir noteikts tiesību aktos, automātiski piesaista valsts finansējumu, darbiniekus un nodrošina vairāk jauniešu programmu. Projekta laikā rasto ieteikumu pamatā jābūt pierādījumiem, ne tikai teorētiskam un abstraktam modelim. Šī brīža finansiālajos apstākļos šāds modelis nebūtu dzīvotspējīgs. Tādēļ ir svarīgi jau no paša sākuma sadarboties ar iesaistītajiem pētniekiem, lai noteiktu kritērijus un rezultātus datu apkopošanai un uzraudzītu progresu, izmantojot rezultātos balstītus datus.

Ieteikums B10: Padariet to ilgtspējīgu

Ilgtspēja ir neatņemama pilotprojekta prakses sastāvdaļa: projekta ilgtspējas nodrošināšanai ir svarīgi iegūt pietiekamu finansējumu, lai varētu izstrādāt labu pakalpojumu, nodrošinātu pastāvīgu apmācību mediatoriem, turpinātu apkopot galvenos datus un izveidotu labu plānu pilotprojekta paplašināšanai citās jomās. Šajā ziņā būtiski ir piesaistīt koordinēšanu valsts līmenī, lai varētu informēt speciālistus (tieslietu sistēmas darbiniekus, sociālos darbiniekus un jaunatnes darbiniekus) par taisnīguma atjaunošanas prakšu esamību un priekšrocībām, piedāvātu apmācības, nodotu datus un organizētu mediatoru savstarpējo apmaiņu. Lai izveidotu un uzturētu atbalstu lokālā līmenī, var būt lietderīgi izveidot lokālās vadības komitejas, kas apvieno dažādu nozaru darbiniekus. Lai nodrošinātu kvalitatīvu procesu, kurā bērniem tiek piešķirta pelnītā galvenā loma, būtiski ir prakses standarti, akreditācija un ētikas kodeksa izveide.

IV DAĻA

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

4.1. Starptautiskie standarti un tiesiskais regulējums

Eiropas Padome. 1950. gads. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (ECPAK).

Eiropas Padome. 1996. gads. Eiropas Konvencija par bērnu tiesību piemērošanu (EKBTP).

Eiropas Padome. Rekomendācija Nr. Rec (1987) 20 par sabiedrības reakciju uz jauniešu likumpārkāpumiem.

Eiropas Padome. Ministru komitejas rekomendācija Nr. Rec (1992) 16 dalībvalstīm par Eiropas noteikumiem par Kopienā piemērojamajām sankcijām un pasākumiem.

Eiropas Padome. Ministru komitejas rekomendācija Nr. Rec (1999) 19 dalībvalstīm par mediāciju krimināltiesību jomā.

Eiropas Padome. Rekomendācija Nr. Rec (2003) 20 par jaunām metodēm cīņā ar jauniešu likumpārkāpumiem un nepilngadīgo personu tiesvedības sistēmas nozīmi.

Eiropas Padome. Rekomendācija Nr. Rec (2004) 10 par cilvēku ar garīgiem traucējumiem cilvēktiesību un cieņas aizsardzību.

Eiropas Padome. Rekomendācija Nr. Rec (2005) 5 par to bērnu tiesībām, kuri dzīvo bērnu aprūpes iestādēs.

Eiropas Padome. Rekomendācija Nr. Rec (2006) 2 dalībvalstīm par Eiropas cietumu noteikumiem.

Eiropas Padome. Ministru komitejas rekomendācija CM/Rec (2008) 11 dalībvalstīm par Eiropas noteikumiem par nepilngadīgiem likumpārkāpējiem un viņiem piemērojamām sankcijām un pasākumiem.

Eiropas Padome. Rekomendācija Nr. Rec (2009) 10 par integrētu valsts stratēģiju bērnu aizsardzībai pret vardarbību.

Eiropas Padome. (2010. gads). Eiropas Padomes Pamatnostādnes par bērniem draudzīgu tiesu sistēmu, 2010. gada 17. novembrī pieņēmusi Ministru komiteja ministru vietnieku 1098. sanāksmē.

Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris) ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un Tieslietu ģenerāldirektorāta vadlīnijas direktīvas transponēšanai un īstenošanai.

Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2016/800/ES (2016. gada 11. maijs) par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā.

Eiropas Savienība. 2000. gads Eiropas Savienības Pamattiesību harta, 2010/C 83/02.

Eiropas Savienība. Lisabonas līgums. 2007. gads

Eiropas Komisija. 2011. gads Komisijas paziņojums Padomei, Eiropas Parlamentam, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu Komitejai. ES plāns par bērnu tiesībām

Apvienoto Nāciju Organizācija. (1985. gads) ANO Minimālie standartnoteikumi, kas attiecas uz nepilngadīgo personu tiesvedību (Pekinas noteikumi)

Apvienoto Nāciju Organizācija. (1989. gads) ANO Konvencija par bērna tiesībām un Fakultatīvie protokoli: par bērnu iesaistīšanu bruņotos konfliktos, (2000.); par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju, (2000); par komunikācijas procedūru (2014).

Apvienoto Nāciju Organizācija. (1990. gads). ANO Vadlīnijas par nepilngadīgo personu noziedzības novēršanu (Rijādas vadlīnijas).

Apvienoto Nāciju Organizācija. (1990. gads) ANO Noteikumi par to nepilngadīgo personu aizsardzību, kurām atņemta brīvība (Havanas noteikumi).

Apvienoto Nāciju Organizācija. (1997. gads) ANO Rīcības pamatnostādnes saistībā ar bērniem krimināltiesību sistēmā (Vīnes pamatnostādnes).

Apvienoto Nāciju Organizācija. (2005. gads) ANO Vadlīnijas par tiesiskumu attiecībā uz cietušajiem bērniem un noziegumu lieciniekiem.

Apvienoto Nāciju Organizācija. Bērnu tiesību komiteja. Vispārējie komentāri Nr. 10 (2007): Bērna tiesības nepilngadīgo tiesvedības sistēmā.

Apvienoto Nāciju Organizācija. Bērnu tiesību komiteja. Vispārējie komentāri Nr. 14 (2013): par to, ka bērnam ir tiesības uz to, lai vienmēr tiktu ievērotas viņa intereses.

Apvienoto Nāciju Organizācija. ANO Ekonomikas un sociālo lietu padomes (ECOSOC) Rezolūcija 2002/15: Pamatprincipi atjaunojošā taisnīguma programmu pielietošanā krimināllietās.

Apvienoto Nāciju Organizācija. ANO Ģenerālā asambleja (2014. gads). Stratēģiju modeļi un praktiski pasākumi, lai novērstu vardarbību pret bērniem noziedzības novēršanas un kriminālās justīcijas jomā

4.2 Bibliogrāfiskās atsauces

Chapman, T. (2015). *European research on restorative juvenile justice. Volume II. Protecting rights, restoring respect, and strengthening relationships: A European model for restorative justice with children and young people*. Brussels: International Juvenile Justice Observatory:.

Finkelhor, D. (2008). *Childhood victimization: Violence, crime and abuse in the lives of young people*. Oxford: Oxford University Press.

Gal, T., and Moyal, S. (2011). Juvenile victims in restorative justice: Findings from the Reintegrative Shaming experiments. *British Journal of Criminology*, 51, 1014-1034. lpp.

Gal, T. (2011). *Child victims and restorative justice: a needs-rights model*. Oxford: OUP.

Latimer, J., Dowden, C., & Muise, D. (2005). *The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis*. *The Prison Journal*, 85(2), 127-144. lpp.

Zehr, H. (1997). Restorative Justice. The concept. *Corrections Today*, 59 (7), 68-70.

Zinsstag, E., and Vanfraechem, I. (eds.) (2012. gads) *Conferencing and Restorative Justice: International Practices and Perspectives.*, Oxford: Oxford University Press.

Beļģija

Aertsen, I. (2015). Belgium. In F. Dünkel, J. Grzywa-Holten, and P. Horsfield (eds.), *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters – A stocktaking of legal issues, implementation strategies and outcomes in 36 European countries*, 45-87. lpp. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.

- Aertsen, I. (2018). Action research in intercultural settings and restorative justice: setting the scene. In I. Vanfraechem and I. Aertsen (eds.) *Action research in criminal justice. Restorative justice approaches in intercultural settings*, 10-28. Ipp. London: Routledge.
- Aertsen, I., & Dünkel, F. (2015). Belgium. In F. Dünkel, P. Horsfield, and A. Păroșanu (eds.), *European Research On Restorative Juvenile Justice Volume I: Research and Selection of the Most Effective Juvenile Restorative Justice Practices in Europe: Snapshots from 28 EU Member States*, 25-28.Ipp. Brussels: International Juvenile Justice Observatory.
- Bradt, L. (2013). Onderzoek naar de geringe toepassing van herstelgericht groepsoverleg in Vlaanderen. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 13(4), 30-45. Ipp.
- Cartuyvels, Y., Christiaens, J., De Fraene, D., & Dumortier, E. (2010). Juvenile justice in Belgium seen through the sanctions looking glass. In F. Bailleau & Y. Cartuyvels (eds.), *The criminalization of youth: Juvenile justice in Europe, Turkey and Canada*, 29-58. Ipp. Brussels: Brussels University Press.
- Christiaens, J., Dumortier, E., & Nuytiens, A. (2011). Belgium. In F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield, and I. Pruijn, I. (eds.), *Juvenile Justice Systems in Europe – Current Situation and Reform Developments* (2nd ed), 99-129. Ipp. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.
- Claes, M., Spiesschaert, F., Van Dijk, C., Vanfraechem, I., & Van Grunderbeek, S. (2003). Alternative practices for juvenile justice in Flanders (Belgium): the case for mediation. In L. Walgrave (ed.) *Repositioning restorative justice. Restorative justice, criminal justice and social context*, 255-270. Ipp. Cullompton: Willan Publishing.
- Ferwerda, H., & Van Leiden, I. (2012). *De schade hersteld? Een onderzoek naar hertelbemiddeling bij jeugdige delinquenten in Vlaanderen*. Arnhem NL: Bureau Beke.
- Gilbert E., Mahieu V., Goedseels E. & Ravier I. (2012). *Onderzoek naar de beslissingen van jeugdrechters/ jeugdrechtbanken in MOF-zaken*. Brussels: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie.
- Kuypers, S. (2010). "Victim- offender mediation in Flanders, Belgium: An example of a well-developed good practice". Pieejams: <https://www.unicef.org/tdad/1saskiakuypers.pdf>
- Lemonne, A., & Vanfraechem, I. (2005). Victim-Offender Mediation for Juveniles in Belgium. In A. Mestitz and S. Ghetti (eds.), *Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe*, 181-208. Ipp. Dordrecht: Springer.

- Put, J., Vanfraechem, I., & Walgrave, L. (2012). Restorative Dimensions in Belgian Youth Justice. *Youth Justice*, 12 (2), 83-100. lpp.
- Put, J. (2015). Belgium. In A. Păroșanu, I. Pruin, J. Grzywa-Holten, and P. Horsfield (eds.) *Alternatives To Custody For Young Offenders And The Influence Of Foster Care In European Juvenile Justice*. Brussels: International Juvenile Justice Observatory.
- Renders, E., & Vanfraechem, I. (2015). Minderjarige slachtoffers in herstelbemiddeling: positie en ervaringen. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 15(4), 41-55. lpp.
- Van Doosselaere, D., & Vanfraechem, I. (2010). Research, practice and policy partnerships: Empirical research on restorative justice in Belgium. In I. Vanfraechem, I. Aertsen, and J. Willemsens (eds.), *Restorative justice realities: Empirical research in a European context*, 57-94. lpp. The Hague: Eleven International Publishing.
- Vandebroek, M., & Vanfraechem, I. (2007). Bemiddeling en hergo. In J. Put and M. Rom (eds.), *Het Nieuwe Jeugdrecht*, 147-182. lpp. Gent: Larcier.
- Van Dijk, C., & Dumortier, E. (2006). Survival of the protection model? Competing goals in Belgian juvenile justice. In J.J. Tas and S.H. Decker (eds.), *International Handbook of Juvenile Justice*, 187-223. lpp. Dordrecht: Springer.
- Vanfraechem, I. (2007). *Herstelgericht groepsoverleg*, Brugge: die keure.
- Zinsstag, E., Teunkens, M., & Pali, B. (2011). *Conferencing: A way forward to restorative justice in Europe*. Leuven: European Forum for Restorative Justice.

Ziemeļīrija

- Campbell, C., Devlin, R., O'Mahony, D., Doak, J., Jackson, J., Corrigan, T., & McEvoy, K. (2005). *Evaluation of the Northern Ireland Youth Conference Service*. Belfast: Northern Ireland Office.
- Criminal Justice Inspectorate Northern Ireland (2015). *The effectiveness of Youth Conferencing*. Belfast
- Criminal Justice Inspectorate Northern Ireland (2008). *Inspection of the Youth Conference*. Belfast
- Doherty, K. (2010). The development of restorative justice in Northern Ireland. In W. Taylor, R. Erle, R.

Hester, (eds) *Youth Justice Handbook: Theory, Policy and Practice*, 243–251. lpp. Cullompton: Willan.

Independent Commission on youth crime and antisocial behaviour (2010). *Time for a fresh start: The report of the Independent Commission on Youth Crime and Antisocial Behaviour*. London: The Police Foundation.

Marsh, B. (2014). *Interim findings of a desistance study on restorative justice* [PowerPoint prezentācija]. Belfast: Queens University.

Maruna, S. (2007). *Youth Conferencing as Shame Management: Results of a Long-Term Follow-Up Study*. Belfast : Youth Justice Agency.

McCaughey, J. (2017). *Youth Justice Agency victim survey report*. Belfast: Youth Justice Agency.

Somija

Christie, N. (1977). Conflicts as property. *British Journal of Criminology*, 17(1), 1-15. lpp.

Elonheimo, H. (2004). Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu. [Atjaunojošais taisnīgums un mediācija Somijā]. *Oikeus*, 33, 179-199. lpp.

Elonheimo, H. (2010), *Nuorisrikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu* (Nepilngadīgo personu noziedzība. Izplatība, prognozes, korelācijas un atjaunojošais taisnīgums). Promocijas darbs. University of Turku, Faculty of Law.

Eskelinen, O. (2005). "Hermost vapautu ja tuli puhdas olo". ["Es pārtraucu nervozēt un jutos tīrs"]. Practices and impact of crime arbitration among children aged under 15 years. Research project Children in crime arbitration. Helsinki 2005. 185 lpp. (Publications of the Ministry of Social Affairs and Health, Finland 1236-2050, 2005:3)

Flinck, A. & Kuoppala, T. (2017). *Mediation in criminal and civil cases Finland 2016. Statistical report 15/2017*. National Institute for Health and Welfare. Retrieved from: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201705236769>

Flinck, A. (2013). *Rakennamme sovintoa*. [We are bringing up conciliation] A guidebook for mediators. Guide 23. National Institute for Health and Welfare.

- livari, J. (2001.), Rikossovittelu – oikeuden vaihtoehto, täydentäjä vai roskakori? (Cietušā – likumpārķāpēja mediācija: Formālā taisnīguma alternatīva, papildinājums vai atkritumu kaste?). *Oikeus*, 4, 472–482. lpp.
- livari, J. (2001). (Rapporteur ad int.) National organization of mediation in criminal and civil cases. Helsinki 2001. 132 p. (Working Group Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health, ISSN 1237-0606; 2000:27)
- livari, J. (2001), Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi (Valsts mediācijas organizācija krimināllietās un civillietās). Working Group Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health, 2000:27, Helsinki.
- livari, J. (2004.), Rikosten sovittelua modernissa yhteiskunnassa – miksi? (Cietušā – likumpārķāpēja mediācija mūsdienu sabiedrībā – kādēļ?). *Yhteiskuntapolitiikka* 2/2004.
- livari, J. (2010). Oikeutta oikeuden varjossa. Justice in the shadow of justice. An Evaluation Study of the Implementation of the Act on Mediation in Criminal Cases. National Institute for Health and Welfare (THL), Report 5/2010. 193 lapas. Helsinki 2010. SBN 978-952-245-227-6
- Kinnunen, A., livari, J., Honkatukia, P., Flinck, A., & Seppälä, J. (2012). A comparative study of national Legislation. Finland. In D. Miers & I. Aertsen (eds.) *Regulating restorative justice. A comparative analysis of legislative provision in European countries*. Frankfurt am Main: Velag für Polizeiwisswnschaft..
- Kinnunen, A., Sambou, S., Flinck, A., & Slögs, P. (2014). Similarities and discrepancies: implementing restorative justice in Finland. *Restorative Justice*, 2 (2), 225-231. lpp.
- Larsson, L. (2012). *Sovittelun taito* [Mediācijas māksla]. Helsinki: Basam Books.
- Nikula, I. (2012). *The arbitration of crime as an intervention to juvenile delinquency*. University of Helsinki. Faculty of Social Sciences. Department of Social Policy Studies.
- Seikkula, J. & Arnkil, T. E. (2005). Dialoginen verkostotyö (Dialogic Networking). Helsinki: Tammi.
- Takala, J.-P. (2012). Lunastaako restoratiivinen oikeus lupauksensa? [Vai atjaunojošais taisnīgums attaisno tajā ieguldītās cerības?]. *Haaste*, 3, 44–45. lpp.

Deze Praktische Gids werd gerealiseerd in het kader van het project “Implementing Restorative Justice with Child Victims”, gefinancierd door de EU in het Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme.

Doel van het project is om goede standaarden en waarborgen te ontwikkelen en promoten aangaande de toepassing van herstelrechtelijke praktijken waarin kinderen de voornaamste partij zijn, als slachtoffer of als dader, alsook om succesrijke praktijken van jeugdherstelrecht in de EU te implementeren.

Daarom is deze Praktische Gids erop gericht de kennis en veelbelovende praktijken te verspreiden die tijdens het eerste projectjaar werden verzameld, door die te kaderen in de wettelijke waarborgen en rechten voorzien voor kinderen – voornamelijk voor kinderen die in contact komen met justitie, als slachtoffer en als dader – en het beoogt om herstelrechtelijke processen veilig en kindvriendelijk te maken.

Projekts īstenojams ar Eiropas Savienības programmas “Tiesības, vienlīdzība un pilsonība” (TVP) līdzfinansējumu